

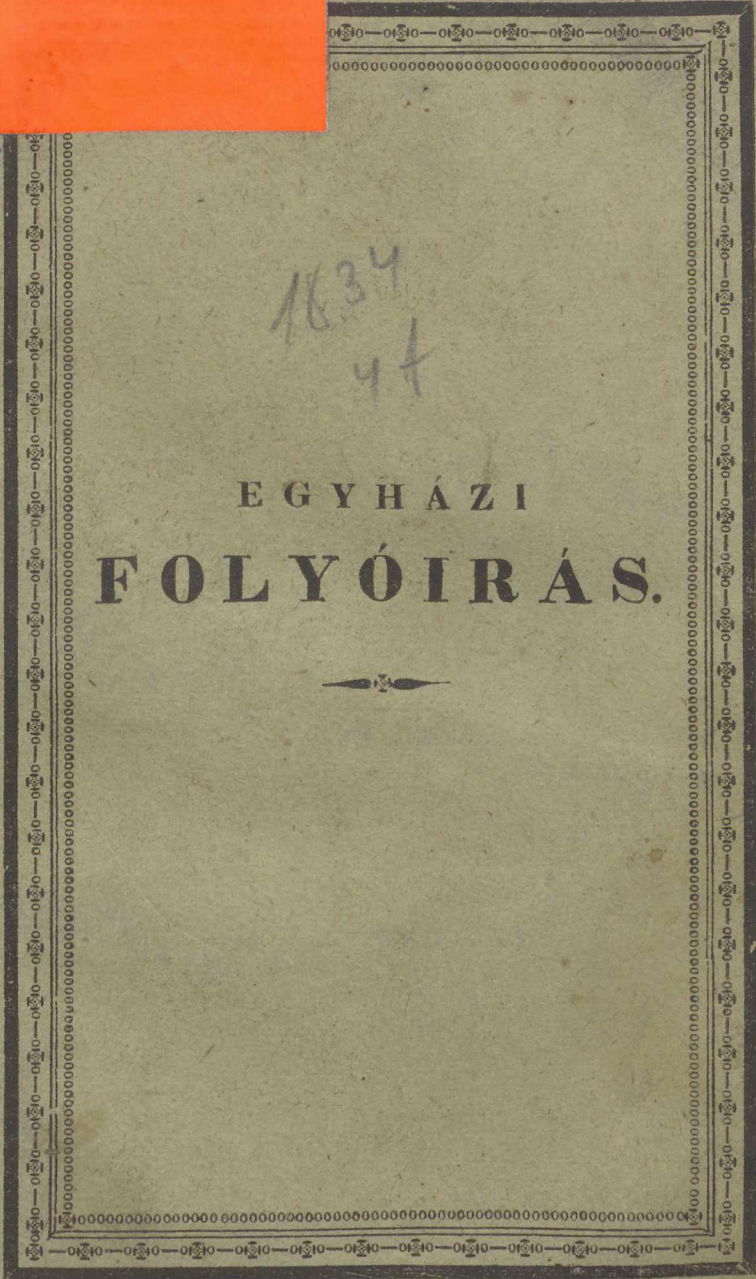
213.607

1834

1834
44

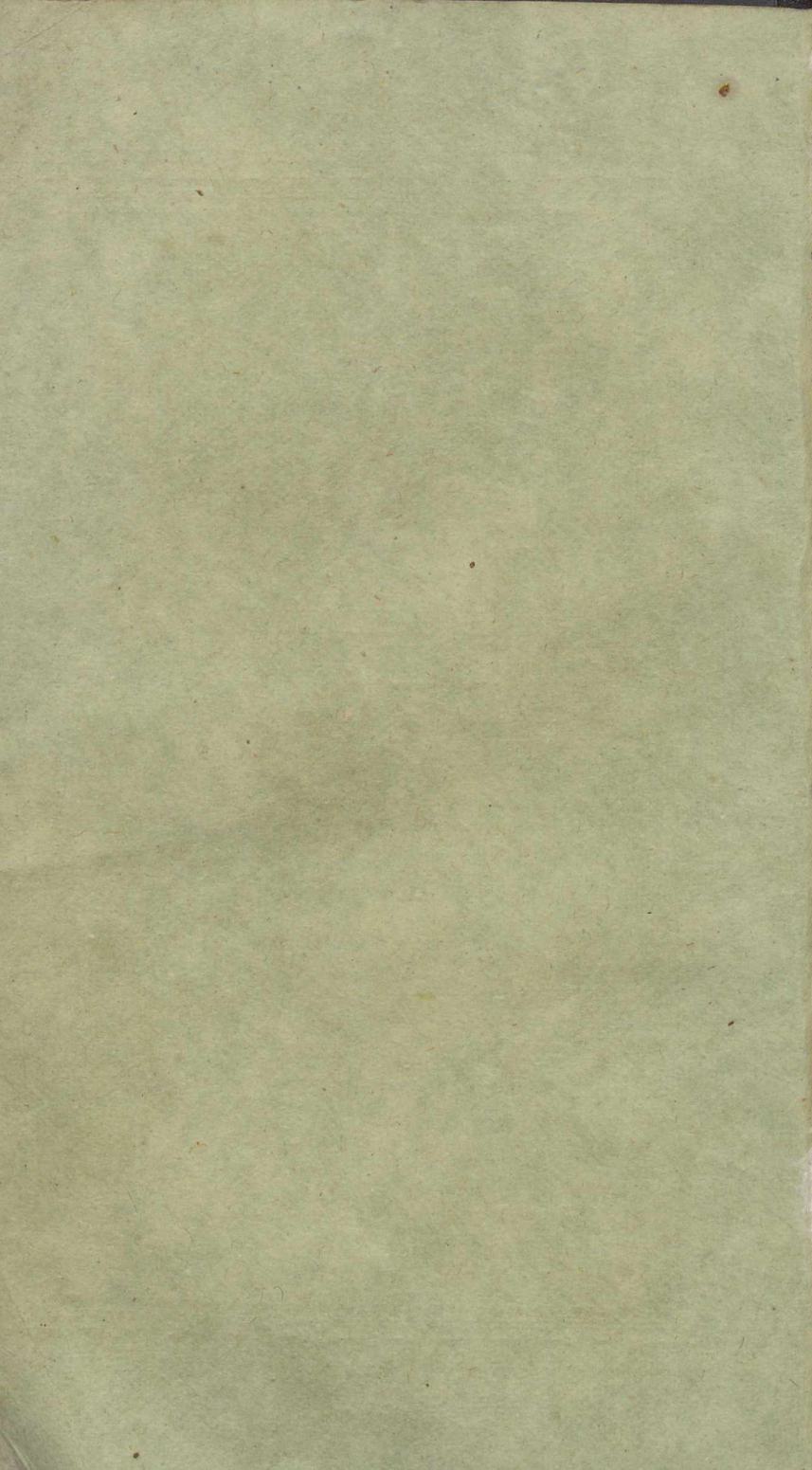
EGYHÁZI
FOLYÓIRÁS.

Digitalizálta

**a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár
és Információs Központ**

E G Y H Á Z I
F O L Y Ó I R Á S.

SZERKESZTETI

OSVALD FERENCZ,

ESZTERGAMI ÉRSEKI MEGYEBÉLI PAP, A' TUDOMÁNYOK
MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMÉNÉL A' HIT-TANULMÁNY'
ELSŐ RÉSZÉNEK N. ÉS R. TANÍTÓJA.

4-dik *F Ű Z E T.*

PESTEN,
ESZTERGAMI K. BEIMEL JÓSEF' BETŰIVEL.

1 8 3 4.

Αληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ.

Ephes. IV. 15.

F o g l a l a t.

	Lap.
I. <i>Vass László.</i> Az Egyházi Birodalomról. Folytatás	1
II. <i>Guzmics Iszidor.</i> A' papi nőtelenség - - -	40
III. <i>W. J. M.</i> A' Szent Irás' különb és eredeti Magyar fordításainak öt példái - - - -	79
IV. ** Rövid Észrevételek a' két kis munkára. Folytatás. 2) Lehet e', van e' egyedül idvözít- ő Ekklesia? 's a' t. - - - - -	156
V. <i>Vass László.</i> Könyv-ismértetés. Folytatás -	187
VI. <i>Osvald Ferencz.</i> Theologiai Literatura -	215

Jelentés. A' Saint-Simonismusról irt értekezésnek folytatása, az e' Füzetbe felvétellett érdekes munkálatok' nagyobb kiterjedésük miatt helyet nem nyerhetvén, a' következő füzetben fog megjelenni.

A' Szerkeszt.

Nyomtatási hibák.

A' 3-dik Füzetben.

21.	lapon	17.	sor	igázástalan	helyett	olvasd	igázástalan.
22.	—	6.	—	iz	—	—	tiz.
64.	—	24.	—	Prostantismusnak	—	—	Protestantis- musnak.
144.	—	14.	—	követvezik	—	—	következik.
160.	—	2.	—	Bouilly	—	—	Bouillé.
160.	—	26.	—	háladásának	—	—	haladásának.
177.	—	5.	—	saorifice	—	—	sacrifice.
177.	—	19.	—	supportel' action	—	—	supporte l'a- ction
194.	—	28.	—	(némelly példányokban)	Romai	—	Romani.
196.	—	12.	—	je es	—	—	jeles.

A' 4-dik Füzetben.

13.	—	8.	—	kötésében	helyett	olvasd	kötésében.
30.	—	17.	—	Romani	—	—	Romanorum.
62.	—	25.	—	lángeszd	—	—	lángeszű.
68.	—	13.	—	emberiségét	—	—	emberiséget.
68.	—	23.	—	helyet	—	—	helyett.
70.	—	3.	—	élete'	—	—	élete'.
71.	—	3.	—	teszem	—	—	teszen.
71.	—	4.	—	félszázaddal	—	—	félszázaddal.
74.	—	5.	—	(alolról) nőtelem	—	—	nőtelen
77.	—	17.	—	utób	—	—	utóbb.
86.	—	15.	—	könyviek	—	—	köuyveik.
86.	—	25.	—	anyna nyelven	—	—	anyanyelven.
185.	—	16.	—	áldoztassan	—	—	áldoztassam.
189.	—	5.	—	(alolról) convira	—	—	couvira.
192.	—	15.	—	egy	—	—	egyet.
194.	—	16.	—	fuyer	—	—	fuyez.

I.

Az Egyházi Birodalomról.

(Folytatás.)

Második Henriknek *a)* is hasonló Ók-Levél tulajdoníttatik. Erről Baronius *ad. c.* 1014. így ír: „Ad principium etiam Henrici Imperii referendum arbitramur privilegium, quo patrimonia Romanae Ecclesiae ab antecessoribus piis Imperatoribus quondam collata, Benedicto Pontifici gratitudinis ergo, et pietatis in Principem Apostolorum amore confirmavit. Quod etsi nec diem, nec annum, quo confectum sit, adscriptum habeat; nihilominus tamen ex consuetudine praedecessorum Imperatorum, qui similia privilegia statim post Imperialem a Pontifice susceptam coronam eidem traderunt, facile possumus colligere, hisce iisdem diebus, quibus Romae degebat, illud ab eo factum, subscriptum, et roboratum esse. Contulimus autem hoc privilegium cum quat-

„vor diversis manuscriptis, atque ita ob non-
 „nulla, in quibus variant, distinximus.“

a) 2-ik Henrik ezen név alatt a' Romai Tsászá-
 rok között 1-ső, a' Németh Ország' Királyai között 2-ik;
 mert a' Madarász Henrik (Henricus Auceps) nem
 Tsászár, hanem tsak Németh ország' királya volt;
 minthogy se a' Pápától Romában az akkori szokás
 szerint Romai Tsászárnak megkoronáztatni nemakart,
 se soha Romai Tsászár' nevével nem élt, hanem tsak
 Németh ország' Királyának nevezte magát.

Ezen Ók-Levelet Baroniusnál a' fellebb
 említett helyen így olvassuk:

„Exemplum privilegii Henrici Imperato-
 ris de Regalibus beato Petro concessis.“

„In nomine Domini Dei omnipotentis Pa-
 „tris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Henricus
 „Dei Gratia Imperator Augustus spondeo, at-
 „que promitto per hoc pactum confirmationis
 „nostrae, tibi beato Petro principi Apostolorum
 „et clavigero regni coelorum, et per te Vicario
 „tuo domno Benedicto summo Pontifici et uni-
 „versali Papae, sicut et praedecessoribus ve-
 „stris usque nunc in potestate vestra, ac di-
 „tione tenuistis et disposuistis, civitatem Ro-
 „manam cum Ducatu suo, et suburbanis, atque
 „viculis omnibus et territoriis ejus, montanis,
 „ac maritimis, litoribus, ac portibus, seu cun-
 „ctis civitatibus, castellis, oppidis, ac viculis
 „Tusciae partibus, idest Portum, Centumcel-
 „las, Ceram, Bledam, Maturianum, Sutrium,

„Nepem, castellum Gallicense, Orthem, Polli-
 „martium, Ameriam, Tudam, Perusiam cum
 „tribus insulis suis, idest majorem, et mino-
 „rem, Pulvensim et lacu. Narniam et Utricu-
 „lum, omnibus cum finibus et territoriis, ad
 „supradictas civitates pertinentibus; nec non
 „et Exarchatum Ravennatem sub integritate,
 „cum urbibus, civitatibus, oppidis et castellis,
 „quae piae recordationis dominus Pipinus, et
 „dominus Carolus, et dominus Ludovicus, et
 „Otto, et itidem Otto filius ejus, praedecesso-
 „res videlicet nostri beato Petro Apostolo et
 „praedecessoribus vestris jamdudum per dona-
 „tionis paginam contulerunt, hoc est civitatem
 „Ravennam, et Aemiliam, Bobium, Cesenam,
 „Forum populi, Forum Livii, Faventiam, Imo-
 „lam, Bononiam, Ferrariam, Comiacum, Adria-
 „nis, atque Gabellum cum omnibus finibus, ter-
 „ritoriis atque insulis, terra marique ad supra-
 „dictas civitates pertinentibus: simul et Penta-
 „polim, videlicet Ariminum, Pensaurum, Fa-
 „num, Senogalliam, Anconam, Ausimum, Hu-
 „manam, Esim, Forum Sempronii, Montem
 „Feltri, Urbinum, et territorium Balvense,
 „Callem, Luciolis, et Eugubium cum omnibus
 „finibus ac territoriis ad easdem civitates per-
 „tinentibus. Eodem modo territorium Sabi-
 „nense; sicut a praedictis Imperatoribus ante-
 „cessoribus nostris beato Petro Apostolo per
 „donationis scriptum concessum est sub inte-
 „gritate, et est in partibus Tusciae Longobar-

„dorum, castellum Felicitatis, urbem veterem,
 „Balneum Regis, Ferenti, Viterbium, Orthem,
 „Martam, Bledam, Tuscanam, Suanam, Popu-
 „lonium, Roselles, cum suburbanis atque vi-
 „culis, et omnibus territoriis, ac maritimis
 „oppidis, seu finibus omnibus. Itemque Almus
 „cum insula Corsica in Suriano, deinde in mon-
 „tem Bardonis, deinde in Berceto, exinde in
 „Parma, deinde in Regium, exinde in Mantua,
 „atque in monte Silicis, atque provincia Vene-
 „tiarum, et Istria, necnon et cunctum Spole-
 „tanum Ducatum, seu Beneventanum, una cum
 „Ecclesia sanctae Christinae posita prope Pa-
 „pianam juxta Padum quatuor milliario. Item in
 „partibus Campaniae, Sora, Arces, Aquinum,
 „Arpinum, Theanum, Capuam, necnon et
 „patrimonium, ad potestatem et ditionem ve-
 „stram pertinentia, sicut est patrimonium Bene-
 „ventanum, et Neapolitanum, atque patrimo-
 „nia Calabriae superioris et inferioris. De civi-
 „tate autem Neapolitana cum castellis et terri-
 „toriis ac finibus et insulis sibi pertinentibus,
 „sicuti, ad easdem aspiciere videntur: necnon
 „patrimonium Siciliae, si Deus nostris illud
 „tradiderit manibus. Simili modo Civitatem
 „Cajetanam, et Fundum, cum omnibus earum
 „pertinentiis. Super hoc confirmamus vobis Ful-
 „dense monasterium, et Abbatis ejus consecra-
 „tionem, atque omnia monasteria, Curtes, et
 „villas, quas in ultramontanis partibus Sanctus
 „Petrus habere dignoscitur, absque Aterna,

„Vumiteringa, sive Wilmbach, quae a Sancti
 „Petri Ecclesia per Conventionis paginam Epi-
 „scopo nostro Babenbergensi collatae sunt: pro
 „quibus saepedictae Ecclesiae Sancti Petri trans-
 „scribimus, concedimus, et confirmamus omnem
 „illam terram, quae inter Narniam Teramnem
 „vel Spoletum ex regni nostri parte habuimus.
 „Sub tuitione praeterea Sancti Petri et vestrae
 „vestrorumque successorum praetaxatum Epi-
 „scopum Babenbergensem offerimus, unde sub
 „pensionis nostrae equum unum album phale-
 „raturum ex ejusdem loci Episcopo vos annuali-
 „ter suscepturos sancimus. Offerimus insuper,
 „firmamus, et corroboramus tibi B. Petro ac
 „Vicario tuo domno Benedicto, et successori-
 „bus ejus, prout bonae memoriae Papae Joanni,
 „suisque successoribus a praedecessoribus nostris
 „Ottonibus factum, civitates et oppida cum
 „piscariis suis, Reatem, Amiternum, Furconem,
 „Nursiam, Balvam et Marsiam, et alibi civi-
 „tatem Teramnem cum pertinentiis suis. Has
 „omnes supradictas provincias, urbes et civita-
 „tes, oppida, atque castella, viculos ac terri-
 „toria, simulque patrimonia pro statu regni
 „nostri, cunctoque Christianorum populo con-
 „servando jam dictae Ecclesiae tuae Beate
 „Petre, Vicarioque tuo Benedicto ac successori-
 „bus ejus, usque in finem seculi eo modo con-
 „firmamus, ut in suo detineant jure, princi-
 „patu, atque ditione. Simili modo per hoc
 „nostrae delegationis pactum confirmamus do-

„nationes, quas piae recordationis Pipinus Rex,
 „et postea domnus Carolus excellentissimus
 „Imperator ac deinceps Ottones piissimi Beato
 „Petro Christi Apostolo spontanea voluntate
 „contulerunt, necnon et censum, vel pensio-
 „nem seu caeteras donationes, quae annuatim
 „in Palatio Regis Longobardorum inferri sole-
 „bant, sive de Tuscia, sive de Ducatu Spole-
 „tano, sicut in suprascriptis donationibus con-
 „tinetur, et inter sanctae memoriae Hadrianum
 „Papam, et domnum Carolum Imperatorem
 „convenit, quando idem Pontifex eidem de
 „supradictis Ducatibus, idest, Tuscano, et Spo-
 „letano suae auctoritatis praeceptum confirma-
 „vit, eo scilicet modo, ut annis singulis prae-
 „dictus census ad partem Ecclesiae Sancti Petri
 „persolvatur, salva super eosdem Ducatus nostra
 „in omnibus dominatione, et illorum ad nostram
 „partem subjectione. Caeterum sicut diximus,
 „omnia suprascripta nomina ita ad vestram par-
 „tem per hoc nostrae Confirmationis pactum cor-
 „roboravimus, ut in vestro permaneant jure,
 „principatu atque ditione, et neque a nobis, ne-
 „que a successoribus nostris per quodlibet argu-
 „mentum, sive machinationem in quacunque
 „parte vestra potestas imminuatur, aut a vo-
 „bis inde aliquid subtrahatur. De supradictis
 „vero provinciis, urbibus, civitatibus, oppidis,
 „castris, viculis, territoriis, ac patrimoniis,
 „necnon et pensionibus, atque censibus, ita ut
 „nec nos facturi simus, neque a quibuslibet

„ea facere volentibus consentiamus, sed potius
 „omnia, quae superius leguntur, id est pro-
 „vinciae, civitates, urbes, castella, oppida, ter-
 „rae, patrimonia, atque insulae, censusque
 „et pensiones ad partem Ecclesiae beati Petri
 „Apostoli, atque Pontificum, in sacratissima
 „sede illius residentium, nos in quantum pos-
 „sumus, defensores esse teneamur, ad hoc ut
 „eam illi ditionem ad utendum, atque dispo-
 „nendum firmiter valeant obtinere, salva in
 „omnibus potestate nostra, posterorumque no-
 „strorum, secundum quod in pacto et constitu-
 „tione, ac promissionis firmitate Eugenii Pon-
 „tificis, successorumque illius continetur, ut
 „omnis Clerus et universi populi Romani nobi-
 „litas propter diversas necessitates, et Ponti-
 „ficum irrationabiles erga populum sibi sub-
 „jectum asperitates retundendas sacramento se
 „obliget, quatenus futura Pontificum electio,
 „quantum uniuscujusque intellectus fuerit, cano-
 „nice et juste fiat, et ut ille, qui ad hoc sanctum
 „regimen eligetur, nemine consentiente conse-
 „cratus fiat Pontifex, priusquam talem in prae-
 „sentia Missorum nostrorum, seu universae ge-
 „neralitatis faciat promissionem pro omnium
 „satisfactione, ac futura conservatione, qualem
 „domnus et venerandus spiritualis pater no-
 „ster Leo sponte fecisse dignoscitur. Praeterea
 „alia minora, huic operi inserendum praevi-
 „dimus, videlicet, ut in electione Pontificum
 „neque liber, neque servus ad hoc venire prae-

„sumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electio-
 „nem per Constitutionem Sanctorum Patrum
 „antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat im-
 „pedimentum. Quod si quis contra hanc no-
 „stram institutionem venire praesumpserit,
 „exilio tradatur. Insuper etiam, ut nullus
 „missorum nostrorum cujuscunque impeditio-
 „nis argumentum componere audeat in prae-
 „fatam electionem, prohibemus: nam et hoc
 „omnimodo instituere placuit, ut qui semel
 „sub spirituali defensione donni Apostolici, sive
 „nostra fuerint suscepti, impetrata juste utan-
 „tur defensione. Quod si quis in quemquam
 „illorum, qui hoc promeruerunt, violare prae-
 „sumpserit, sciat se periculum vitae suae esse
 „incursum. Illud etiam confirmamus, ut do-
 „mno Apostolico justam in omnibus servant
 „obedientiam, seu Ducibus, et Judicibus suis,
 „ad faciendam justitiam. Huic enim institu-
 „tioni hoc necessario annectendum esse per-
 „speximus, ut Missi donni Apostolici, seu no-
 „stri semper sint constituti, qui annuatim nobis
 „renuntiare valeant, qualiter singuli Duces ac
 „Judices populo justitiam faciant. Hanc Im-
 „perialem Constitutionem quomodo observent,
 „qui Missi, decernimus, ut primum cun-
 „ctos clamores, qui per negligentiam Ducum
 „vel Judicum fuerint inventi, ad notitiam do-
 „mni Apostolici deferant, et ipse unum e duo-
 „bus eligat, aut statim per eosdem Missos fiant
 „necessitates emendatae, aut Misso nostro no-

„bis renuntiante per nostros Nuntios a nobis
 „directos emendentur. Hoc ut ab omnibus Fi-
 „delibus sanctae Dei Ecclesiae, et vestris fir-
 „mum esse credatur, propriae manus signaculo
 „hoc pactum Confirmationis nostrae roboravi-
 „mus, et sigilli impressione assignari jussimus.“

† Signum donni Henrici gloriosissimi Roma-
 „norum Imperatoris Augusti.“

„Signum Erchandildi Maguntini Archi-Epi-
 scopi.“

„Signum Heriberti Coloniensis Archi-Episcopi.“

„Signum Bobonis Trevirensis Archi-Episcopi.“

„Signum Thiederici Metensis Episcopi.“

„Ego Eberhardus Bambergensis Ecclesiae Epi-
 scopus Romanae Sedis subditus subscripsi.“

„Ego Mazelinus Wirceburgensis Episcopus, sub-
 scripsi.“

„Ego Walterius Spirensis Episcopus subscri-
 psi.“

„Ego Ricodardus Constantiensis Episcopus sub-
 scripsi.“

„Ego Zodalricus Curiensis Episcopus subscri-
 psi.“

„Ego Adalbertus Basiliensis Episcopus subscri-
 psi.“

„Ego Hemmo Werdunensis Episcopus subscri-
 psi.“

„Ego Walter Heichstedensis Episcopus subscri-
 psi.“

„Signum Richardi Fuldensis.“

„Signum Arnoldi Herfendensis Abbatis.“

„Signum Bruardi Abbatis.“

- „Signum Gottifridi Ducis.“
 „Signum Beringardi Ducis.“
 „Signum Thiederici Ducis.“
 „Signum Simonis Comitis.“
 „Signum Velphonis Comitis.“
 „Signum Cunonis Comitis.“
 „Signum Kunzadi Comitis.“
 „Signum Ottonis Comitis.“
 „Signum Adilbrahtis Comitis.“
 „Bobonis Comitis.“
 „Signum Frederici Comitis.“
 „Signum Bezelini Comitis.“
 „Signum Ezonis Comitis Palatini.“
 „Signum Frederici Camerarii.“
 „Signum Exonis in Fercore.“
 „Signum Heunzonis pincernarii.“
 „Signum Huzis.“
 „Alimunbereger.“
 „Adilman.“
 „Adilbero.“
 „Ego Wicelinus Astrazburgensis Episcopus.“
 „Signum Ryodbois Fluvanensis Abbatis.“

De ezen Ók-Levél költemény; mert

1) Ezen Ók-Levélben mondatik: „Item
 „in partibus Campaniae, Sora, Arces, Aquis-
 „num, Arpinum, Theanum, Capuam — Tehát
 ezen Ók-Levél szerint ezen városoknak, mel-
 lyekből a' Capuai Hertzegség állott, birtoká-
 ban Henrik a' Romai Szent Széket megerősít-
 tette, már pedig Henrik későbbben, azaz 1023-ik
 esztendőben a' Capuai Hertzegséget különös

Ók-Levél által Pándulfnak és Pándulf' fiának Jánosnak adta. E' tzimü munkában: „*Ad Historiam Abbatiae Cassinensis accessiones — cura et labore D. Erasmi Gattola — Parte 1-ma in fol. edit. Venetae a. 1734. a' 122-ik lapon* mondatik:“ Eodem anno 1023. — S. „*Henricus Principatum Capuanum elargitur, et concedit Pandulfo et Johanni ejus filio diplomate, quod ex regesto Petri Diaconi fol. 71.*“ Ezen Ók-Levelet Gattolánál az említett helyen olvashatni. Ha tehát Henrik 1014-ik esztendőben a' Capuai Hertzegségnek birtokában a' Romai Szent Széket valójában megerősítette, azután pedig, azaz 1023-ik esztendőben, a' Capuai Hertzegséget másoknak adta, igen kurta emlékezetű, vagy tsekély Religióju embernek kellett neki lenni, ki egyéberánt a' Szentek között tiszteltetik. Ha valóban a' dolog így történt volna, a' Romai Szent Szék bizonyára ellenmondott volna. Ezen ellenmondásnak pedig legkissebb nyomdoka sem találtatik.

2) Ezen Ók-Levélben az esztendő, mellyben adatott, és Henrik Tsászári és Királyi Uralkodásának esztendei ki nem tétetnek, a' mi az illyes Ók-Leveleknek szokott formája ellen vagyon.

3) Azok között, kik ezen Ók-Levél alá irták magukat, Bobo Treviri Érsek' és Richárd Fuldai Apátur' neveit is olvassuk, már pedig 1014-ik esztendőben, mellyben ezen Ók-Levél adatottnak lenni mondatik, még se Bobo Treviri Érsek, se Richárd Fuldai Apátur nem volt.

4) Az alá-írásokban ezen Ók-Levéiben az Argentorátomi Püspök az Apáturok és Grófok után tétetik, a' mi egyébként az illyes Ók-Levelekben szokatlan.

Már most Máthildisnek *a)* igen nevezetes Ajándékáról szóljunk. Erről Donizo *b)* Máthildis' életében Muratorius Lajos Antalnál: „*Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 5-o edit. „Mediolan. a. 1724. in fol.“* így ír:

„Ast hera Mathildis despexit facta maligni,
 „Corde fidem veram peramabat munere plenam,
 „Postposuit Regem; per tres tenuit pia menses
 „Gregorium Papam, cui servit ut altera Martha,
 „Auribus intentis capiebat sedula mentis
 „Cuncta Patris dicta, ceu Christi verba Maria
 „Propria clavigero sua subdidit omnia Petro,
 „Janitor est Coeli suus haeres ipsaque Petri,
 „Accipiens scriptum de cunctis Papa benignus
 „Tunc libertati Canosinam sanctificavit
 „Ecclesiam.“

Kit nem töltene meg mái nap is szent emlékezetekkel Canosa's annak áhitatos birtokos Asszonya Máthildis! A' Casinói Klastromnak Chroniconjában pedig L. 3. c. 49. Muratorius Lajos Antalnál: „*Rerum Italicarum Scriptores „Tomo 4-to edit. Mediolan. a. 1723. in fol.“* így olvassuk: „*Anno autem Dominicæ Incarnationis millesimo septuagesimo septimo Mattilda „Comitissa Liguriaie et Tusciaie iram Imperato- „ris Henrici sibi infesti metuens Liguriam et*

„Tusciam Provincias Gregorio Papae, et Sanctae
„Romanae Ecclesiae devotissime obtulit.“

a) Máthildis, Bonifacius Thuscia' Hertzegének és Márchiójának és Beatrixnek, Fridrik Lotharingia' Hertzegé' leányának leánya volt. Guelf Báváriai Heztzegnek első szülött fiához Guelfhez férjhez ment, kitől végtére elvált. Ezen házasságnak írott kötésében megvolt határozva, hogy, ha a' férje tovább élne, az ő birtokinak örököse lenne. Ezen fundamentomból azután Guelf Hertzegnek maradéki, Henrik és Guelf, Szász Lotharius Tsászar alatt, ezen örökséget keresték, és a' Tsászar' pártalása által meg is nyerték, melyet előbb 5-ik Henrik Tsászar elfoglalt. Guelf, ki az Ók-Levelekben magát Spoletum' és Thuscia' Hertzegének és Máthildis' háza Urának nevezte, ezen tartományokat öregségéig birta és végtére 1-ső Fridrik Tsászarnak eladta, ki azokat Filep fiának, Sveviai Hertzegnek, azután pedig Romai Királynak ajándékozta. Minekutána pedig ez megölettetett volna, 3-ik Innocentius Romai Pápa, midőn 4-ik Ottót megkoronázta, Máthildis' birtokit annak Testámentoma szerint a' Romai Anyaszentegyház részére felkérte. Otto mind a' Birodalomnak, mind az ő előtte volt Tsászaroknak jusait vetette ellen és tagadta, hogy Máthildis az ő Testamentoma által azoknak valamit árthatott volna. Honnét a' Pápában nagy kárára ellenséget tapasztalt, ki ő ellene 2-ik Fridrik Neápolisi és Siciliai Királyban vetekedő társot támasztott. Attól az időtől fogva Máthildis' öröksége nagy részint a' Romai Anyaszentegyháznak birtokában volt. Máthildis Grófné megholt 1115-ik esztendőben. Lásd Muratorius Lajos Antalnál: „Rerum Italicarum Scriptores — Tomo 5-o edit. Mediolan. a. 1724. in fol. „Vita Comitissae Mathildis ab Auctore Anonymo scri-

„pta, et ex Ms. Francisci Mariae Florentini a Gui-
„lielmo Godefrido Leibnitio primum edita.“

b) Domnizo, vagy Donizo Benediktinus, Máthil-
dis' udvari Káplánja annak életét versekben leírta.
Lásd Leibnitzet Muratorius Lajos Antalnál: „*Rerum*
„*Italicarum Scriptores — Tomo 5-to edit. Mediolan.*
a. 1724. in fol. a° 340-ik lapon.

Mathildis az ő Ajándékát már 7-ik Ger-
gely Pápa' idejében Ók-Levélben foglalta. De
ezen Ók-Levél utóbb elveszett. Erre való
nézve 2-ik Páschális Pápa Bernárd Kárdinályt
és Vállumbrosiai Apáturt Máthildishez kül-
dötte, hogy az ő Ajándékának megújítását
nála kieszközölné. E' dolgot Bernárd véghez
is vitte. Erről Donizo Máthildis' életében
Muratorius Lajos Antalnál: „*Rerum Italicarum*
„*Scriptores — Tomo 5-to edit. Mediol. a. 1724.*
„in fol. így ír:

„Pascere Pastor oves Domini Paschalis amore
„Assiduo curans Comitissam maxime supra
„Saepe recordatam Christi memorabat ad aram;
„Ad quam dilectam studuit transmittere quem-
„dam

„Prae cunctis Romae Clericis laudabiliorem,
„Scilicet ornatum Bernardum Presbyteratu,
„Ac Monachum plane, simul Abbatem quoque
Sanctae

„Ambrosiae Vallis (alatt a' Notában mondatik:
„Vallis Umbrosae) factis plenissima sanctis,
„Quem reverenter amans Mathildis, eum, quasi

„Papam
„Caute suscepit.“

Máthildisnek pedig más életében Muratorius Lajos Antalnál: „Rerum Italicarum Scrip-
 „ptores — Tomo 5-to edit. Mediolan. a. 1724.
 „in fol. Vita Comitissae Mathildis oratione so-
 „luta ab Auctore Anonymo scripta et ex Ms.
 „Francisci Mariae Florentini a Guilielmo Gode-
 „frido Leibnitio primum edita“ olvassuk: „Inter
 „haec Paschalis Papa, Bernardum Vallis Ambro-
 „siae Abbatem et Romanae Ecclesiae Cardina-
 „lem, virum utique maxima veneratione dignum,
 „ob tutelam Mathildis in Lombardiam direxit,
 „Quem cum ipsa honorabiliter suscepisset“ —

Máthildisnek megújított Ajándék Ók-Le-
 vele e' következendő:

„Chartula Comitissae Mathildis super con-
 „cessione bonorum suorum, facta Romanae Ec-
 „clesiae.“

„In nomine Sanctae, et Individuae Trini-
 „tatis, anno ab Incarnatione Domini nostri
 „Jesu Christi 1102. quinto decimo die Kal.
 „Decembris Indictione decima. Tempore Do-
 „mni Gregorii 7-mi Papae in Lateranensi Pa-
 „latio, in Capella Sanctae Crucis in praesentia
 „Cencii Frangipane, Gratiani, Cencii Francu-
 „lini, et Alberici de Petro Leone, et Benincasa,
 „Fratris ejus Uberti de Tuscia, et aliorum plu-
 „rium. Ego Mathildis, Dei gratia, Comitissa,
 „pro remedio animae meae, et parentum meo-
 „rum dedi, et obtuli Ecclesiae Sancti Petri,
 „per interventum Domni Gregorii Papae 7-mi
 „omnia bona mea, jure proprietario tam quae

„tunc habneram, quam ea, quae in antea ac-
 „quisitura eram, sive jure successionis, sive
 „alio quocunque jure ad me pertinent, et tam
 „ea, quae ex hac parte montium habe-
 „bam, quam illa, quae in ultramontanis par-
 „tibus ad me pertinere videbantur, omnia, si-
 „cut dictum est, per manum Domini Gregorii
 „7-mi Papae Romanae Ecclesiae dedi, et tra-
 „didi, et chartulam inde fieri rogavi. Sed quia
 „chartula nusquam apparet, et timeo, ne
 „donatio, et oblatio mea in dubium revocetur.
 „Ideo ego, quae supra, Comitissa Mathilda,
 „iterum a praesenti die dono, et offero eidem
 „Romanae Ecclesiae per manum Bernardi Car-
 „dinalis, et Legati ejusdem Romanae Ecclesiae,
 „sicut in illo tempore dedi, per manum Domini
 „Gregorii omnia bona mea, tam quae nunc habeo
 „quam quae in posterum, Deo propitio, acquisi-
 „tura sum, et tam ea, quae ex hac parte montium,
 „quam in ultramontanis partibus habeo, quam
 „quae in posterum, Deo propitio, adquisitura
 „sum alio quocunque jure, pro mercede, et re-
 „medio animae meae, et parentum meorum.
 „Quae autem ista mea bona juris mei superius
 „dicta, una cum accessionibus, seu cum supe-
 „rioribus et inferioribus suarum, qualiter su-
 „pra legavi, in integrum, ab ea die, in ea-
 „dem Ecclesia dono, et offero, et per praesen-
 „tem chartulam offersionis ibidem habendam
 „confirmo. Insuper per cultellum, festucam
 „nodatam, gantonem et vascionem terrae, at-

„que ramum arboris, et me exinde foras
 „expuli, garpivi, et absentem me feci, et a
 „parte ipsius Ecclesiae habendam reliqui, fa-
 „ciendum exinde pars ipsius Ecclesiae dederit
 „a praesenti die quidquid voluerit, sine omni
 „mea, et haeredum, ac prohaeredum meorum
 „contradictione. Si quid vero (quod futurum
 „esse non credo) sive ego Comitissa Mathilda,
 „quod absit, aut ullus de haeredibus; ac pro-
 „haeredibus meis, seu quaelibet opposita perso-
 „na contra hanc chartulam quandoque offer-
 „sionis ire, agere tentaverimus, aut tam
 „per quodvis ingenium infringere quaesieri-
 „mus, tunc inferamus ad illam partem, contra
 „quam exinde litem intulerimus, mulctam,
 „quod est poena auri optimi libras mille; ar-
 „genti pondera quatuor millia, et quo repe-
 „tierimus, vindicare non valeamus; sed prae-
 „sens haec chartula offersionis omnibus tem-
 „poribus firma permaneat, atque persistat, et
 „pergamena cum atramentario de terra levavi,
 „paginae Guidonis Notarii tradidi et scribere
 „rogavi. In qua subter confirmans testibus
 „obtuli roborandam. Actum Canusiae felici-
 „ter, Mathilda, Dei gratia, si quid est, in hac
 „charta a me facta, etc.“

„Ego Ardericus Judex interfui etc.“

† „Ego Ubaldus Judex interfui etc.“

„Signum Manu Attonis de Monte Barranzonis“

„et Bonvicini de Canusia, rogati testes.“

„Ego Guido Notarius Palatii, Scriptor hujus

„chartulae offerensiois post traditam complevi,
 „et dedi, etc.“ Muratorius Lajos Antalnál:
 „*Rerum Italicarum Scriptores — Tomo 5-to*
 „*edit. Mediol. a. 1724. in fol.*“ a' 384-ik lapon.

Vannak tudós Férfiak, kik Máthildisnek
 Ajándék Ók-Leveléből azt következtetik, hogy
 Máthildis a' Romai Anyaszentegyháznak nem
 a' Romai Birodalomnak Feudumait is, mellyek-
 kel birt, és azért nem a' Tusciai Marchiósá-
 got és a' Spoletumi Hertzegséget is, ha-
 nem csak a' maga Allodiumait ajándékozta;
 a) mert a' fellebb előadatott Ajándék Ók-
 Levelében mondja: „Ego Mathildis, Dei gratia,
 „Comitissa, pro remedio animae meae, et pa-
 „rentum meorum dedi, et obtuli Ecclesiae
 „Sancti Petri per interventum Domni Gregorii
 „Papae 7-mi omnia bona mea, jure proprietaria-
 „rio, tam quae tunc habueram, quam ea, quae
 „in antea acquisitura eram, sive jure successio-
 „nis sive alio quocunque jure ad me pertinent.“
 Nevezetesen Scheidius Krisztián Lajos ezen
 „munkájában: *Origines Guelficae Tomo 1-o*
 „*edit. Hanover. a. 1750. in fol. l. 3. c. 5.* mondja:
 „Donat vero Sedi Romanae solum Mathildis,
 „quae *jure proprietario*, seu allodii possidebat.
 „— Unde injuste postea *Ducatus Spoleti*, aut
 „*Marchia Tusciae*, et quae alia beneficio Cae-
 „sarum et feudali nexu Majores ejus habuerant,
 „hac traditione comprehendi existimata sunt;
 „summoque jure haec Imperatores sibi pro
 „viribus et olim vindicarunt, et hodie dum

„vindicare possunt.“ De másként van a' do-
 „log; mert ezen szovak: *jure proprietario*,
 mellyekből azon tudós Férfiak következ-
 tetik, hogy Máthildis Sz. Péternek tsak a'
 maga Állodiumait, mellyeket tulajdon jog-
 gal, *jure proprietario* birt, ajándékozta,
 nem az ajándékozónénak birtokaihoz, ha-
 nem az ajándékozásnak módjához tartoznak
 és azokat az előbbi szovakkal: *dedi, et obtuli*,
 kell öszve kaptsolni. Nem mondja Máthildis:
dedi, et obtuli omnia bona mea, quae jure pro-
prietario habeo, hanem mondja: *dedi, et obtuli*
omnia bona mea jure proprietario, az az: aka-
 rom, hogy az Anyaszentegyház minden birto-
 kimat *jure proprietario*, mint tulajdon javait,
 birja. Továbbá azon tudós Férfiaknak magya-
 razását Máthildis' Ók-Levelének e' követke-
 zendő szovai: „*sive jure successionis, sive alio*
, quocunque jure ad me pertinent,“ egészen fel-
 forgatják. Így nem irhatott volna Máthildis,
 ha szent Péternek tsak a' maga Állodiumait
 ajándékozta volna. Ezen szovakkal minden
 javait érti, és semmi kivételt nem tesz.

De mondhatja valaki: Máthildis szent
 Péternek a' Romai Birodalomnak Feudumait
 nem ajándékozhatta; mert ezeknek Máthildis'
 halála után a' Tsászárra vissza kellet esni.
 Felelek: Itt nincs szó a' jogról (*de jure*) ha-
 nem a' tselekedetről (*de facto*) és Máthildis'
 Ók-Levelének értelméről. A' ki tudja Máthil-
 dis' viszonyait Henrik Tsászár (ezen név

alatt, mint Tsászár, 3-ik, mint Németh Ország' Királya, 4-ik) iránt, kivel 7-ik Gergely Pápa mellett háborut is viselt, 's a' ki ezen fellyül tudja, mi tsekély tekintete volt azokban az időkben a' Tsászároknak Olasz Országban, Máthildis' tettén 's a' Tsászári jognak ezen megvetésén épen nem tsudálkozik.

a) Gmeiner Xáver Ferentz ezen munkájában: „Das allgemeine deutsche Lehrecht. 1-er Band. Grätz 1795. a' 105-ik és következő lapokon mondja: „Das Wort „Lehn, im Latein Feodum, oder Feudum, hat verschiedene „Bedeutungen: 1) wird es für jenes Gut genommen, dessen Fruchtgenuß Jemand unter der Verbindlichkeit zur „Treue erhält, und in diesem Verstande wurde es vor „Alters größtentheils eine Pfründe (beneficium) und jener, „der den Fruchtgenuß eines solchen Gutes hatte, ein Pfründ- „ner, oder ein eingepfründeter (beneficiarius, inbeneficia- „tus) genennet; 2) wird das Wort Lehn für den zwischen „dem Verleiher und Annahmer des unbeweglichen Gutes „eingegangenen Vertrag genommen, und 3) endlich für „das Recht, welches aus der Verleihung eines Lehngutes „entspringt, und in diesem Verstande genommen ist ein „Lehn die Verleihung des nutzbaren Eigenthums einer na- „türlich- oder bürgerlich-unbeweglichen Sache unter dem „Bedingnisse der wechselseitigen Treue. — Das Wort Feo- „dum leiten einige von dem deutschen Worte Fäden her, „welches so viel heißt, als ernähren, oder füttern, daher „auch Fodrum das Futter abstammet, andere leiten es von „dem longobardischen Worte Feida ab, welches eine „Feindseligkeit, dies ist: eine Fehde, oder einen Fehdebrief „bedeutet. Lächerlich ist die Ableitung des Bodinus (de re „publica cap. 9. pag. 168.), welcher meinte, es sey das Wort „Feudum aus den Anfangsbuchstaben des folgenden Lehn-

„eides zusammengesetzt: **Fidelis Ero Ubique Domino Vero Meo**; denn es ist ein bloßer Zufall, und ein Ungefähr, daß die „Anfangsbuchstaben dieser Eidesformel das Wort **Feodum** „ausmachen. — Auch die Ableitung derjenigen ist ungegrün- „det, welche es von dem lateinischen Worte **Foedus** Bünd- „niß herleiten; denn da die Deutschen die Erfinder des „Lehnwesens waren, so müssen die Kunstwörter im Lehn- „rechte nicht aus der lateinischen Sprache, sondern aus „der alten deutschen Mundart hergeleitet, und folglich als „ursprünglich deutsche, von den Italienern aber latinisirte „Worte angesehen werden, daher ist die Ableitung des „Itter (*de Feudis Imp. cap. 2. §. 9.*) die wahrschein- „lichste, welcher **Feodum** von dem alten deutschen Worte „**Fe**, ein Lieblohn, und **Od** ein Gut herleitet; denn daß „die alten Deutschen ein Gut **Od** genennet haben, beweisen „die Worte **Allod** ein Erbgut, und **Kleinmod** ein kleines „Gut. — Die Alten sagten also **Feod**, welches man nach- „her in dem Bauerdialekte gröber statt des **O** durch ein „**U** ausgesprochen, und latinisirt hat, daher dann das Wort „**Feodum** entstanden ist, die Allerältesten aber schrieben be- „ständig **Feodum**. Man sagt zwar, **Feodum** sey vor dem „Ende des 10-ten Jahrhunderts ein unbekanntes Wort ge- „wesen; allein der Gebrauch desselben wird nicht nur allein „in dem Testamente des engländischen Königes **Alfred**, „welcher im 9-ten Jahrhunderte lebte, sondern auch in an- „deren älteren Denkmälern gefunden; denn in einer Urkunde „vom Jahre 805. verschenkte **Abbo** nicht allein, *quae ex* „*allode parentum, sed etiam, quae in feudo recepit* „(*Mabillon de re dipl. l. 6. n. 62.*) Auch findet man dieses „Wort in einem Privileg. **Ludwigs** des Frommen vom J. 824.“

Továbbá Gmeiner Xáver Ferentz ugyan azon munkájában az említett helyen a' 114-ik és követ-
kezendő lapon mondja: „Dem Lehne oder Feode
„ist das Allod entgegen gesetzt; es sind also nach dem

„deutschen Rechte alle Sachen, die man besitzt oder erwerben kann, entweder Feode, oder Allode, dies ist: Lehn, oder Erbe; denn Allod, Erbe, Freyerbgut, oder Eigenthum wird jenes Gut genennet, dessen Besitzer das volle Eigenthum desselben hat, und in keiner Lehnspflicht steht. Daher ist es noch in unsern Zeiten üblich, die liegenden adelichen Güter in Allodial- und Feodalgüter einzutheilen. — Nachdem das ursprünglich deutsche Wort Allod nach Italien kam, ist es mit der latinisirten Endung Allodium wieder nach Hause gekommen. Die Feodallisten haben zwar verschiedene Ableitungen dieses Wortes auf die Bahne gebracht, wie es in des Schardius juristischen Lexikon zu sehen ist; allein da es als eine Regel angenommen werden muß, daß der Ursprung und die Bedeutung der meisten im Lehrechte vorkommenden Kunstwörter von der veralteten deutsch:n Mundart herzuleiten sey, so ist die Meinung jener die wahrscheinlichste, welche sagen, daß Allod von dem alten deutschen Worte Attal, welches so viel heißt, als väterlich, und Od, oder Gut abstammen. Aus Attalod ist nachher Allod geworden, welche Art der Zusammenziehung sehr gewöhnlich ist. Allod heißt also im strengen Verstande ein väterliches Gut, oder ererbtes Gut, und wurde darum dem Feode entgegen gesetzt, weil die Lehne anfangs nicht erblich waren. Heut zu Tage aber heißen alle jene Güter Allode, welche entweder von den Vorältern ererbet werden, oder durch eine von der Erbfolge verschiedene Erwerbungsart mit vollem Eigenthume auf eine Familie kommen.“ Lásd Dufresne Károlyt: „Glossarium ad Scriptores mediae et infimae Latinitatis“ ezen szovak alatt: *Allodium, Feudum*.

Azonban Máthildisnek Ajándékához a' Római Szent Szék mindjárt nem juthatott; mert Máthildisnek halála után annak birtokait Henrik

Tsászár (ezen név alatt, mint Tsászár, 4-dik, mint Német Ország' Királya, 5-ik,) elfoglalta, és ugyan az attól birt Romai Birodalomi Feudumokat, mint Tsászár, az Allodiumait pedig, mint atyafia. Erről Ostiai Leo a' Cásinói Klastromnak Chroniconjában l. 4. c. 60. Muratorius Lajos Antalnál: „Rerum Italicarum „Scriptores. — Tomo 4-o edit. Mediol. a. 1723. „in fol.“ így ír: „His auditis Henricus Imperator, qui defuncta Mathilda tunc apud Liguriam degebat, gratia disponendarum rerum illius laetus effectus, quia non bene cum Papa conveniebat, Xenia Imperialia Urbis Praefecto, et Romanis transmisit.“ Albericus' Chroniconjában pedig Godfrid Guilielm Leibnitiusnál: „In Accessionibus Historicis ad a. 1115. olvassuk: „Henricus Imperator in Italiam secedit propter maximos motus Regni et maxime propter Marchisae Mathildis cognatae suae, quae recens obierat, haereditatem, quae sibi jure competeat, obtinendam.“ Semmi nyomdoka sinsen, hogy Páschális Romai Pápa ellenmondott, vagy Máthildis' örökségéből valamit nyert volna.

De 2-ik Innocentius Pápa legalább Máthildisnek Állodiumait már birta; mert 1133-dik esztendőben ezen Állodiumoknak haszon bírást bizonyos feltételek alatt 2-ik Lothárius Tsászárnak és Riget Tsászárnénak 's az ő leányoknak és Henrik Báváriai Hertzeg vejeknek általadta, a' mint ez kitetszik 2-ik Innocentius

Pápának 2-ik Lotharius Tsászárhoz és Riget Tsászárnéhoz irt Leveléből, mellyet Du Montnál: „Corps Universel Diplomatique du Droit des Gens-Tome I. Partie I. edit. Amstelodam „a. 1726. in fol. a' 74-ik és következő lapon így olvassuk:

„Innocentius Papa 2. Lothario Imperatori „Augusto et Riget Imperatrici.“

„Si auctoritas sacra Pontificum et potestas „Imperialis vere glutino caritatis ad invicem „complentur, Omnipotenti debitus famulatus „libere poterit exhiberi, et Christianus populus grata pace et tranquillitate gaudebit. Nihil enim in praesenti saeculo est Pontifice clarior, nihil Rege sublimius, nihil est, quod lumine clariore praefulgeat, quam recta fides in Principe, nihil est, quod ita nequeat occurrere, quam vera Religio. Quae nimirum omnia tanto manifestius, Deo gratias, in persona tua clarescunt, quanto ab ineunte aetate amator religionis et Cultor justitiae exstitisse cognosceris, et novissime diebus istis, nec personae tuae, nec propriae parcendo pecuniae, pro Beati Petri servitio multos labores et immensa pericula pertulisti. Cum ergo, testante Sacro Eloquio, etiam mali patres bona data filiis suis debeant impartire, dignum profecto est, ut nos, qui, disponente Domino, universis Catholicae Ecclesiae filiis debemus sollicitudine paterna consulere, personam tuam arctius diligamus, et tamquam

„specialissimo Ecclesiae defensori, in his, quae
 „ad statum Imperii in suo robore conservan-
 „dum, et utilitatem ac liberationem Catholicae
 „Ecclesiae spectare noscuntur, tam secundum
 „Ecclesiasticum officium, quam temporaliter
 „imperatoriam potentiam augeamus. Hoc nimi-
 „rum intuitu Allodium bonae memoriae Comi-
 „tissae Mathildae, quod utique ab ea Beato Petro
 „constat esse collatum, vobis committimus, et
 „ex Apostolicae Sedis dispensatione concedimus,
 „atque in praesentia Fratrum nostrorum Archi-
 „episcoporum, Episcoporum, Abbatum, nec
 „non Principum et Baronum, per annulum in-
 „vestimus: ita videlicet, ut centum libras ar-
 „genti singulis annis nobis et successoribus
 „nostris exsolvas, et post tuum obitum proprie-
 „tas ad Ius et Dominium Sanctae Romanae
 „Ecclesiae cum integritate absque diminutio-
 „ne et molestia revertatur. Quod si nos vel
 „Successores nostros in eandem Terram venire,
 „manere, transire oportuerit; tam in susce-
 „ptione, quam in procuratione, atque seguro
 „conductu, prout Apostolica Sedes decreverit,
 „honoremur: Qui vero Arces tenuerit, vel Rector
 „Terrae fuerit, Beato Petro et nobis nostrisque
 „Successoribus fidelitatem faciant. Ceterum
 „pro caritate vestra nobili Viro Henrico Bava-
 „riae Duci Genero vestro, et Filiae vestrae
 „Uxori ejus, eandem Terram cum praefato cen-
 „su et supradictis conditionibus Apostolica
 „benignitate concedimus; ita tamen, ut idem

„Dux hominum faciat, et fidelitatem Beato
 „Petro, ac nobis nostrisque Successoribus ju-
 „ret. Post quorum obitum praedictum Comitissae
 „Mathildae Allodium et Jus et Dominium San-
 „ctae Romanae Ecclesiae, sicut supradictum
 „est, integrum et absque diminutione atque
 „difficultate aliqua reducatur; salvo tamen
 „semper in omnibus ejusdem Sanctae Roma-
 „nae Ecclesiae jure ac proprietate. Datum Late-
 „rani sexto Idus Junii.“

Következnek 4-ik Otto Tsászárnak Ok-
 Leveli:

Az egyiket Raynaldusnál *ad A.* 1201. így
 olvassuk:

„Juramentum Othonis Regis illustris in
 Imperatorem Romanorum electi.

„Ego Otho Dei gratia Romanorum Rex et
 semper Augustus; tibi domino meo Innocentio
 Papae, tuisque Successoribus et Ecclesiae Ro-
 manae spondeo, polliceor, promitto, et juro,
 quod omnes possessiones, honores et jura Ro-
 manae Ecclesiae pro posse meo bona fide pro-
 tegam, et servabo; possessiones autem, quas
 Ecclesia Romana recuperavit, liberas, et quie-
 tas tibi dimittam, et ipsam ad eas retinendas
 bona fide juvabo. Quas autem nondum recu-
 peravit, adjutor ero ad recuperandum, et re-
 cuperatarum secundum posse meum ero sine
 fraude defensor, et quaecunque ad manus meas
 devenient, sine difficultate restituere procurabo.
 Ad has pertinet tota terra, quae est a Radi-

cofano usque Caperanum, exarchatus Raven-
 nae, Pentapolis, Marchia, ducatus Spoletanus,
 terra Comitissae Mathildis, comitatus Britte-
 norum cum aliis adjacentibus terris, expressis
 in multis privilegiis Imperatorum a tempore
 Ludovici. Has omnes pro posse meo restituam,
 et quiete dimittam cum omni jurisdictione,
 districtu, et honore suo: verumtamen cum ad
 recipiendam coronam Imperii, vel pro neces-
 sitatibus Ecclesiae ab Apostolica Sede vocatus
 accessero, de mandato summi Pontificis acci-
 piam procurationes ab illis. Adjutor etiam
 ero ad retinendum et defendendum Ecclesiae
 Romanae regnum Siciliae. Tibi etiam domino
 meo Innocentio Papae, et successoribus tuis
 omnem obedientiam et honorificentiam exhi-
 bebo, quam devoti et catholici Imperatores con-
 sveverunt Sedi Apostolicae exhibere. Stabo etiam
 ad consilium et arbitrium tuum de bonis con-
 svetudinibus populo Romano servandis et exhi-
 bendis, et de negotio societatis Tusciae, ac
 Lombardiae: similiter etiam consilio tuo, et
 mandato parebo de pace, vel concordia facienda
 inter me et Philippum Regem Francorum, et si
 propter negotium meum Romanam Ecclesiam
 oportuerit incurrere guerram, subveniam ei,
 sicut necessitas postulaverit, in expensis. Omnia
 vero praedicta, tam juramento, quam scripto
 firmabo, cum Imperii fuero coronam adeptus.

Actum Nuxiae in Coloniensi dioecesi anno
 incarnati Verbi 1201. VI. idus junii, in prae-

sentia Philippi notarii, Aegidii acolyti et scriptoris praefati domini Papae.“

A' másikat ugyan Raynaldusnál *ad A.* 1209. így olvassuk:

„In nomine Sanctae, et individuae Trinitatis. Otho quartus divina favente clementia Romanorum Rex, et semper Augustus, Recognoscentes ab eo nostrae promotionis donum misericorditer processisse, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum, ipsum ejusque vicarium, et Sponsam ejus Sanctam Ecclesiam disposuimus, et decrevimus magnifice honorare, ut qui nobis in praesenti temporale contulit Regnum, in futuro quoque tribuat sempiternum. Proinde vobis reverendissime pater, et domine summe Pontifex Innocenti, quem pro multis beneficiis nobis impensis sincerissimo veneramus affectu, vestrisque catholicis successoribus, et Ecclesiae Romanae omnem obedientiam, honorificentiam, et reverentiam semper simili corde, ac devoto spiritu impendimus, quam praedecessores nostri Reges, et Imperatores catholici vestris antecessoribus impendisse noscuntur, nihil ex iis volentes diminui, sed magis augeri, ut nostra devotio clarius enitescat. Illum igitur abolere volentes abusum, quem interdum quidam praedecessorum nostrorum exercuisse dicuntur, in electionibus praelatorum concedimus, et sancimus, ut electiones praelatorum libere, ac canonice fiant, quatenus ille praeficiatur ecclesiae

viduatae, quem totum Capitulum, vel major, et sanior pars ipsius duxerit eligendum, dummodo nihil ei obstet de canonicis institutis. Appellationes autem in negotiis, et causis ecclesiasticis ad Apostolicam sedem libere fiant, eorumque prosecutionem, sive processum nullus impedire praesumat. Illum quoque dimittimus, et refutamus abusum, quem in occupandis bonis decedentium praelatorum, aut etiam ecclesiarum vacantium nostri consueverunt antecessores committere, pro motu propriae voluntatis; omnia vero spiritualia vobis et aliis ecclesiarum praelatis relinquimus libere disponenda, ut quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo recta distributione reddantur. Super eradicando autem haereticae pravitate errore auxilium dabimus, et operam efficacem.

Possessiones etiam, quas Romana Ecclesia recuperavit ab antecessoribus nostris, seu quibuslibet aliis ante detentas, liberas, et quietas sibi dimittimus, et ipsam ad eas retinendas bona fide promittimus adjuvare. Quas vero nondum recuperavit, ad recuperandum pro viribus erimus adjuvatores, et quaecunque ad manus nostras devenient, sine difficultate ei restituere satagemus. Ad has pertinet tota terra, quae est a Radicofano usque Caperanum, Marchia Anconitana, ducatus Spoletanus, terra Comitissae Mathildis, comitatus Britennorii, exarchatus Ravennae, Pentapolis, cum aliis adja-

centibus terris, expressis in multis privilegiis Imperatorum et Regum, a tempore Ludovici, ut eas habeat Romana Ecclesia in perpetuum cum omni jurisdictione, districtu et honore suo: veruntamen cum ad recipiendam coronam Imperii, vel pro necessitatibus ecclesiae ab Apostolica Sede vocati venerimus, de mandato summi Pontificis recipiemus procurationes, si-ve fodrum ab illis. Adjuutores etiam erimus ad retinendum, et defendendum Ecclesiae Romanae, regnum Siciliae, ac caetera jura, quae ad eam pertinere noscuntur, tanquam devotus filius et catholicus princeps. Ut autem haec omnia memorato sanctissimo Patri nostro Innocentio sacrosanctae Romanae Ecclesiae summo Pontifici, ejusque successoribus per nos et nostros successores Romani Imperatores, et Reges observentur, firmaque et inconvulsa semper permaneant, praesens privilegium conscriptum majestatis nostrae aurea bulla jussimus communi. Signum domini Othonis IV. Romanorum Regis invictissimi. Ego Conradus spirensis episcopus, vice domini Siffridi Maguntini archiepiscopi et totius Germaniae archicancellarii regalis aulae cancellarius recognovi. Acta sunt haec anno dominicae incarnationis millesimo CCVIII. indictione XII. regnante domino Othone quarto Romanorum Rege glorioso anno regni ejus undecimo. Datum apud spiram XI. kal. april.

A' harmadikat ismét Raynaldusnál ad A. 1209. igy olvassuk:

„Ego Otho Dei gratia Romanorum Rex et semper Augustus, tibi domino meo Innocentio Papae, tuisque successoribus et Ecclesiae Romanae spondeo, polliceor, promitto et juro, quod omnes possessiones, honores, et jura Romanae Ecclesiae pro posse meo bona fide protegam et defendam; possessiones autem, quas Ecclesia Romana recuperavit, quietas sibi dimittam, et ipsam ad eas retinendas bona fide juvabo. Quas autem nondum recuperavit, adjuutor ero ad recuperandum et retinendum secundum posse meum, ero sine fraude defensor, et quaecunque ad manus meas devenient, sine difficultate restituere procurabo“ etc. Raynaldus mondja: „recenset, ut in superioris sacramenti forma, terras, quae ad ditionem pontificiam spectent, ac pollicetur se ad continendam in fide et clientela Sedis Apostolicae Siciliam operam collocaturum, tum subdit: „Tibi etiam domino meo Innocentio Papae, et successoribus tuis omnem obedientiam et honorificentiam exhibebo, quam devoti et catholici Imperatores consueverunt exhibere Sedi Apostolicae: stabo etiam ad consilium et arbitrium tuum, de bonis consuetudinibus pro populo Romano servandis, et de negotio societatis Tusciae ac Lombardiae similiter etiam consilio tuo et mandato parebo; et si propter negotium meum oportuerit Ecclesiam Romanam incurrere guerram, subveniam ei, sicut necessitas postulaverit in expensis. a)

a) Baroniusról *ad A. 1191.* 3-dik Otto Tsászár' neve alatt is egy Ok - Levelet olvasunk, melly e' következendő:

„In nomine Sanctae et individuae Trinitatis Otto Servus Apostolorum, et secundum voluntatem Dei Salvatoris Romanorum Imperator Augustus.

„Romam caput mundi profitemur, Romanam Ecclesiam matrem omnium Ecclesiarum esse testamur, sed incuria et inscientia Pontificum longe suae claritatis titulos obfuscasse. Nam non solum quae extra Urbem esse videbantur, vendiderunt, et quibusdam colluviis a lare S. Petri alienaverunt, sed (quod absque dolore non dicimus,) si quid in hac nostra Urbe regia habuerunt, ut majori licentia evagarentur, omnibus cum vindicante pecunia in commune dederunt, et S. Petrum et S. Paulum, ipsa quoque altaria spoliaverunt, et pro reparatione semper confusionem duxerunt. Confusis vero Papaticis legibus, et jam abjecta Ecclesia Romana, in tantum quidam Pontificum irruerunt, ut maximam partem Imperii nostri Apostolatu suo conjungerent, jam non quaerentes, quae et quanta suis culpis perdiderunt, non curantes quanta ex voluntaria vanitate effuderunt; sed sua propria, utpote ab illis ipsis dilapidata, dimittentes, quasi culpam suam in Imperium nostrum retorquentes, ad aliena, idest, ad nostra, et nostri Imperii maxime migraverunt. Haec sunt enim commenta ab illis ipsis inventa, quibus Joannes diaconus cognomento, Dignitatorum mutius, praeceptum aureis litteris scripsit, sub titulo magni Constantini longa mendacii tempora finxit. Haec sunt etiam commenta, quibus dicunt, quemdam Carolum S. Petro nostra publica tribuisse. Sed ad haec respondemus, ipsum Carolum nihil dare jure potuisse, utpote jam a Carolo meliore fugatum, jam Imperio privatum, jam destitutum et annullatum.

Ergo quod non habuit, dedit: sic dedit, sicut nimirum dare potuit, utpote: qui male acquisivit, et diu se possessurum non speravit. Spretis ergo commenticiis praeceptis, et imaginariis scriptis, ex nostra liberalitate Sancto Petro donamus, quae nostra sunt, non sibi, quae sua sunt, veluti nostra conferimus. Sicut enim pro amore S. Petri dominum Silvestrum magistrum nostrum Papam elegimus, et Deo volente, ipsum Serenissimum ordinavimus et creavimus: ita pro amore ipsius domini Silvestri Papae Sancto Petro de publico nostro dona conferimus, ut habeat magister, quod principi nostro Petro a parte sui discipuli offerat. Octo igitur Comitatus pro amore magistri nostri domini Silvestri Papae Sancto Petro offerimus et donamus, ut ad honorem Dei et Sancti Petri cum sua et nostra salute habeat et teneat, et ad incrementa sui Apostol. nostrique Imp. ordinet. Hos autem sibi ad ordinandum concedimus, Pisaurum, Fanum, Senogall. Anconam, Fossabrunum, Callium, Esium et Ausimum, ut nullus unquam ei et Sancto Petro audeat aliquam inquietationem facere, aut eum aliquo ingenio fatigare. Quicumque vero praesumpserit: omnia quae habuerit, amittat, et Sanctus Petrus, quae sunt sua, recipiat. Ut hoc autem in aeternum ab omnibus conservetur: hoc praeceptum manu nostra diu, Domino adiutore, victura confirmavimus, et nostro sigillo praecipimus insigniri, ut sibi, suisque successoribus valeat.

† Signum Domini Ottonis invictissimi Romanorum Imperatoris Augusti.“

„In cujus rei testimonium praesens transcriptum in formam publicam redactum sigilli proprii, quo utimur, jussimus appensione muniri. Datum et actum Assisii in loco Fratrum Minorum, in palatio domini Papae. Anno Nativitatis Domini MCCCXXXIX. In-

dictione Septima, tempore praedicti domini nostri Benedicti divina providentia Papae XII. Pontificatus sui anno V. die XX. mensis Martii, praesentibus venerabilibus viris dominis Joanne thesaurario praedicto, et caeteris ibi scriptis et subscriptis.“

Ezen Ok - Levélről Baronius így ír: „Hactenus ex scripto codice est recitatum diploma. Quod ne improba impostura in rebus Ecclesiasticis partem aliquam sibi vendicet; sanctissimus Pontifex Benedictus curavit fide integra describendum, atque memoria perpetua conservandum. Non enim mala fide scindi voluit, tradique igni abolitione perenni, eo quod videretur adversari edicto vulgato Constantinianae donationis. Sed nec tamen, quia describi curavit, ne periret, ipsum probasse dici potest, sed disquirentium doctorum virorum reliquit disputationi.“

„Porro de illo dicturi, id imprimis examinandum, an revera affirmari possit, diploma ipsum, Ottonis Imperatoris esse, vel ejus nomine scriptum. Felices enim omnes forent impostores, si ex falso tantum superposito titulo, quod cuperent, probatum haberent, et non plura intercederent, quibus luce perspicua convincerentur esse falsarii. Sunt quidem complura, quae in eodem diplomate scripta reperiuntur, quae veritati adversari noscuntur; insuper alia desiderantur, quorum omissio perspicue posset redarguere falsitatem, et esse commenticium demonstrare. Sed omittimus leviora, nempe conjecturas, quibus idem diploma in suspicionem saltem induci possit, non esse ipsius Ottonis Imperatoris, veluti titulum insuetum apponi caeteris ejusdem Imperatoris diplomatibus, et alias formulas diffformes abusu; ea tantum prosecuti, quae repugnare penitus veritati noscuntur, quibus redargui possit diploma ipsum Ottonis Tertii esse omnino falsum et commenticium. Ut illud imprimis, quod in eo

illa leguntur, quibus dicitur: *Haec sunt etiam com-
menta, quibus dicunt, quemdam Carolum S. Petro
nostra publica tribuisse. Sed ad haec respondemus,
ipsum Carolum nihil jure dare potuisse, utpote jam a
Carolo meliore fugatum, jam Imperio privatum, jam
destitutum et annullatum. Ergo quod non habuit, dedit:
sic dedit, sicut nimirum dare potuit, utpote: qui male
acquisivit, et diu se possessurum non speravit. Haec ibi.*“

„Quae quidem nulla penitus historica veritate
subsistere possunt, vel saltem verisimilia fingi. Si-
quidem ea Carolo M. aptari non possunt, qui donavit.
Etenim de ipso illud dici nullatenus potest, a Carolo
meliore fugatum atque Imperio privatum. Successorem
quippe habuit Ludovicum Pium, — Neque tribui pos-
sunt secundo ejus nominis Carolo Imperatori, cogno-
mento Calvo, — nullum (enim) habuit Carolum suc-
cessorem, a quo fuerit Imperio privatus, sed Ludovi-
cum Balbum, ejus nominis Tertium, haeredem Im-
perii; — multo minus Carolo Crasso novissimo Fran-
corum ejus tunc nominis Imperatori, qui non Carolum
aliquem, sed neminem habuit in Imperio successorem.
Ista igitur adeo incongrua, et falsa prorsus inventa re-
darguunt ipsum Tertii Ottonis Imperatoris diploma
apertissimae falsitatis.“

Továbbá 2-dik Fridrik Tsászár' Ok-Levele
is emlékezetes, mellyet Raynaldusnál ad A.
1213. így olvassuk:

„In nomine sanctae, et individuae Trini-
tatis amen. Fredericus II. divina favente cle-
mentia Romanorum Rex et semper Augustus
et Rex Siciliae.

„Regnum nostrum tunc stabiliri confidi-
mus, cum altissimum, de cuius manu ea quae

possidemus, bona recepimus, honoramus. Tanto enim Domino, qui bona tribuit nobis ad offerendas hostias operis et devotionis, astringimur, quanto ipsum misericordem in nobis et mirabilem experimur. Cognoscentes igitur gratiam, quae data est nobis ab ipso. Habentes quoque prae oculis immensa, et innumera beneficia vestra charissime domine et reverendissime pater protector et benefactor noster domine Innocenti Dei gratia summe Pontifex venerande, per cujus beneficium, operam, et tutelam aliti sumus, protecti pariter et promoti: postquam in solitudinem vestram mater nostra fel. mem. Constantia Imperatrix et Siciliae Regina ex ipso quasi utero nos jactavit; vobis, beatissime pater, et omnibus successoribus vestris catholicis, sanctaeque Romanae Ecclesiae speciali matri nostrae omnem obedientiam, honorificentiam, atque reverentiam semper humili corde, ac devoto spiritu impendemus, quam praedecessores nostri Reges et Imperatores catholici vestris antecessoribus impendisse noscuntur, nihil exinde volentes diminui, sed magis augeri, ut nostra magis devotio enitescat.

Illum igitur volentes abolere abusum, quem quidam praedecessorum nostrorum exercuisse dignoscuntur, et dicuntur, in electionibus praelatorum, concedimus et sancimus, ut electiones praelatorum libere et canonice fiant, quatenus illi praeficiantur ecclesiae viduatae, quem totum capitulum, vel major et

sanior pars ipsius duxerit eligendum, dummodo nihil desit ei de canonicis institutis. Appellationes autem in negociis et causis ecclesiasticis ad Sedem Apostolicam libere fiant, earum prosecutionem sive processum nullus impedire praesumat. Illum quoque dimittimus et refutamus abusum, quem in occupandis bonis decedentium praelatorum aut etiam ecclesiarum vacantium nostri consueverunt antecessores committere pro motu propriae voluntatis, omnia vero spiritualia vobis et aliis ecclesiarum praelatis relinquimus libere disponenda, ut quae sunt Caesaris, Caesari, et quae Dei, Deo recta distributione reddantur. Super eradicando autem haereticæ pravitate errore, auxilium dabimus et operam efficacem.

„Possessiones etiam, quas Ecclesia Romana recuperavit ab antecessoribus nostris seu quibuslibet aliis, ante detentas, liberas et quietas sibi dimittimus et ipsam ad eas obtinendas bona fide promittimus adjuvare. Quas vero nondum recuperavit, ad recuperandum erimus pro viribus adjuvatores: et quaecunque ad manus nostras devenient, sine difficultate ac mora eas restituere satagemus. Ad has pertinet tota terra, quae est a Radicofano usque Ceperanum, Marchia Anconitana, ducatus Spoletanus, terra comitissae Mathildis, comitatus Bertinori, exarchatus Ravennae, Pentapolis, Massa Trebaria cum adjacentibus terris et omnibus aliis ad Romanam Ecclesiam pertinentibus cum omni

jurisdictione, districtu et honore suo. Veruntamen cum ad recipiendam coronam Imperii, vel pro necessitatibus Ecclesiae ab Apostolica Sede vocati venerimus, de mandato summi Pontificis recipiemus procurationes sive fodrum ab ipsis. Omnia igitur supradicta, et quaecunque alia pertinent ad Romanam Ecclesiam, de voluntate et conscientia, consilio et consensu principum Imperii libere illi dimittimus, renunciamus, et restituimus, nec non ad omnem scrupulum removendum, prout melius valet et efficacius intelligi, concedimus, conferimus, donamus, ut sublata omnis contentionis et dissensionis materia, firma pax et plena concordia in perpetuum inter Ecclesiam et Imperium perseverent. Adjutores etiam erimus ad retinendum et ad defendendum Ecclesiae Romanae regnum Siciliae cum omnibus ad ipsum spectantibus tam citra Farum quam ultra, nec non Corsicam et Sardiniam ac caetera jura, quae ad eam pertinere noscuntur, tanquam devotus filius et catholicus princeps. Ut autem haec omnia memorato sanctissimo patri nostro domino Innocentio sacrosanctae Romanae Ecclesiae summo Pontifici, ejusque Successoribus per nos et nostros successores Romanorum Reges et Imperatores observentur, firmaque et inconvulsa semper permaneant, praesens privilegium conscriptum majestatis nostra aurea bulla jussimus communiri etc. (Sequuntur procerum Germaniae nomina, qui testes adhi-

biti fuere). Acta sunt haec anno Domini nostri Jesu Christi MCCXIII. indictione prima, regnante domino Frederico II. Romanorum Rege glorioso et Rege Siciliae anno regni ejus Romanorum primo, regni vero ejus Siciliae XVI. Datum apud Aegram per manus Bertoldi de Tuffe regalis aulae protonotarii IV. idus julii.‘

(Vége következik.)

II.

A' papi nótelenség. *)

Tagadhatatlan, hogy a' tizenhatodik századi reformatzio' sebes és széles terjedésének a' papi nótelenség' törvényének megsemmisítése fölötte hathatós rugója volt. Sok pap és barát kapott a' feleségvét' szabadságán; 's egy egy pap és barát' példája mennyit nem tehete mennyi ember' lelkén!

A' papi nótelenség tehát méltán a' fontosb kérdések közé tartozik, valamikor a' vallási egyesülés forog fön. A' mi kezdetben nagy rugója volt a' szakadás terjedtének, az

---

•) Ezen értekezés 1823-dikban készült, mikor a' vallási egyesület forgott kérdésben. Az *Egyházi Értekezések* között kell vala kijönnie, ha ez el nem akad. Az értekező enged az *Egyházi Folyóirat*' n. érd. Szerkeztőjének, azt híven, hogy ez most is jókor, 's talán még jobbkor fog megjelenni, mint valaha.

Érték.

az egyesülésnek nem lehet nem nagy akadályára minden időben.

Kérdés: hahogy az egyesülés munkába vétetnék, mellyik félnek kellene engednie? A' kath. egyház engedjen-e a' protesztans feleknek, vagy ezek engedjenek annak, nyakokat az előttük gyűlöletes törvény alá bocsátván? A' ki nem játszva szeret itélni, csak okoknál fogva itél, 's a' dolgot minden oldalról vizsgálja. — Én itt a' dolgot előbb a' történet, aztán a' józan ész' részéről fogom vizsgálni. A' kérdésre adandó feleletet olvasóim' bölcseségükre, különösen azokéra bizván, kiket a' dolog közelebből érdekel. Enyém a' vizsgálat, övék az ítélet.

I.

Mit itéltek legyen a' régiek — zsidók és pogányok — a' nőtelen életről, elhallgatom, mint olyan dolgot, melly a' jelen kérdés megfejtésére telyeséggel szükségtelen. Jézustól fogva a' mi időnkig akarom a' keresztény papi nőtelenység' történetét röviden fölhozni, hogy lássuk annak eredetét, folyamatját, és az azt illető egyházi törvénynek alapját.

Világos dolog, hogy Jézus a' nőtelen életet, mint nagyobb erkölcsi tökélyt ajánlá kö-

vetőjinek, de sehol nem parancsolá; sőt a' házasság életéről, mint isteni rendeletről úgy szól, és a' menyegzőt maga jelenlétével megtisztel. Még közzelebbi tanítványítól, sőt apostolítól sem kívánta a' nőtelenséget; 's azon helyeket, mellyeken a' feleségel elhagyásról szó vagyon, egyedül az akkori keresztényekre átalán, különösen az evangelium' hirdetőjire nézvest, szoros körülállásokhoz képest, kell értenünk, mellyekben Jézus' religiojának fölvétele sok akadályok gátolták; annak hirdetése pedig az egész világon szükségessé tette az apostoloknak mindenüket elhagyniuk.

Az apostolokrol nem bizonyos, ha' fölvévén a' religio' és anyaszentegyház' alapításának és terjesztésének nagy munkáját, minyájan nőtelenek voltak-e; és a' már házasok elhagyták-e feleségeiket, 's telyesen lemondtak-e a' házassági életéről? — Hieronymus (*adv. Jovin. l. 1.*) azt mondja, hogy Péteren kívül a' többiről megmutatni nem lehet, hogy házasok lettek volna:

„Neque enim hoc, praeter Petrum, probari potest.“ —

Sz. Ignátz, a' vértanu és püspök, vagy akárki más szerzője az ő neve alatt a' philadelphiaihoz irt levélnek, imígyen beszél:

„Semmit a' boldogultaknak dicsőségükből elvenni nem akarok, kik házasok voltak 's kikről itt emlékezem; mert én is ohajtók példájuk szerint Isten' országára méltónak találtatni, miként Abrahám, Isák, és Jákob; — — miként Péter és Pál és a' többi apostol: kik házas életet éltek és magoknak feleségeket vettek, nem a' testi gyöngyör' kedvéért, hanem hogy maradékokot nemzenének.“

Itt ugyan Pál apostol hibásan jelenik meg, ki valamint nagy barátja volt a' nótelenségnek, úgy nyilván vallja magát nótelennek, millyeneknek ohajtja lenni a' hiveket is, a' nélkül hogy a' nótelenséget valakinek kötelességül parancsolná. (*I. Korinth. VII.*) Még is a' levélnek fölhozott szavaiból az ugyancsak nyilván kitetszik, hogy némelly apostolok házas életet éltek; sőt sz. Pál maga (*I. Thim. III. 2.*) épen nem tiltja püspöknek választani a' házas férfiat; csak a' második házasságot látszik a' püspökre nézvest ellenzeni.

De, habár azt megmutatni nem lehetne is, hogy az apostolok és első püspökök 's papok között voltak házasok is; sőt habár ellenkezőt mutathatnánk is meg, t. i. hogy sem az apostolok, sem az apostoli férfiak között nem találtatik házas: innen még a' nótelenségre törvényt követelni nem lehetne:

mert az apostoli nótelenységnek elegendő okait lehetni az akkori körülállásokban, mellyekben az apostoli terhes hivatal, az evangelium' terjesztése, minden különös isteni törvény nélkül sem engedte a' nőtartást. Annál kevesbé lehetne pedig az apostoli példát törvénné csinálni, mennél bizonyosb, hogy az apostoli időre nyomban következett egyházi férfiak nagy ideig szabadon házasodtak, mi a' következőkből nyilván ki fog tetszeni.

Bátor a' nóteleniségre sem Krisztus maga, sem az apostolok törvényt, parancsolatot nem adtak; sem példájukból törvényt csinálni nem lehet: az még is igaz, hogy mind Krisztus, mind az apostolok a' nótelen életet magasztalták, ajánlták, mint az erkölcsiség' nagyobb tökélyét. Mi csuda tehát, ha sokan az első anyaszentegyházban önkényt választák magoknak a' nótelen életet? mi csuda, ha minden időben voltak, kik, különösen a' papi nóteleniséget sürgették, a' tökélynek magasb fokán akarván látni a' papokat, a' tudomány' és erkölcsiség' lámpásait; a' földnek savát, Krisztus' közelebbi szolgájit; a' Keresztény religio' sáfárjait?

A' papi nóteleniséget, valamint az apostoli időben, úgy tovább is, egész nagy Constantinig, mintegy szükségessé tették a' körülállá-

sok, mellyek miatt a' szűkelkedő és folyvást üldözet alatt sinló papságnak a' feleség- 's cseléd-tartás, úgy a' gyermek-nevelés ha nem lehetetlenné, fölötte nehezzé tétetett.

Hogy a' papoknak hazasodniuk egész az első nagy zsinatig telyes szabadságukban állott, kitetszik az elvirai egyházi gyülekezetnek, melly 305ben tartatott, 33d. törvényéből, összevetve ezt az 65kel. Az elsőben mondatik:

„Placuit nobis in totum prohibere, episcopis, presbyteris, diaconis et subdiaconis, positis in ministerio abstinere se a coniugibus suis et non generare filios.“

Az utolsóban pedig:

„Sicuius clerici uxor fuerit moechata, et sciat eam maritus suus moechari, et eam non statim projecerit 'stb.“

Mind a' két helyen nyilván föltétetik, hogy a' papok feleségesek; 's az elsőben csak a' hivatali foglalatosság' idejében tiltatik a' feleséggel élés, mi már az ó testamentomban tiltva volt.

Igy az ancyriai zsinat, különösen a' diaconusokról a' 9-dik törvényben:

„Diaconi quicumque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, et dixerunt, velle se coniugio copulari, quia sic manere non possunt; hi si postmodum uxores duxerint, in ministerio maneant, propterea quod episcopus eis licentiam dederit. Quicumque sane tacuerint, et susceperint manus impositionem, professi continentiam, et postea nuptiis obligati sunt, a ministerio cessare debebunt.“

E' törvényből kitetszik, hogy már akkor szokás volt a' fölszentelteknek szüzességet fogadniuk, de nem parancsolatból, hanem javalattól, szabadon; 's hogy e' fogadás nélkül is papokká lehettek; feleséget vehettek, ha a' fölszentelés' alkalmával nyilván kimondták, hogy nótelenségre magokat nem kötelezhetik. — Megjegyzésre méltó itt, hogy akkor a' fogadása ellen nősött diaconus nem feleségétől, mintha a' házasság, a' megelőzőtt fogadás miatt lett volna törvénytelen, semmi; hanem egyházi hivataljától választatott el.

Ugyan abból az időből — 314ben — a' neocészárei zsinatban olvassuk eme' törvényt:

„Presbyter, si uxorem duxerit, ab ordine suo illum deponi debere.“

Ebből az következik, hogy a' papnak fölszen-

teltetése után házasodnia és még is papi hivataljában megmaradnia szabad nem volt; de a' fölszenteltetés előtt kötött házasság' kötelét föl nem bontotta, miként ez a' 8-dik törvényből kitetszik, melly így szól:

„Sicuius uxorem adulterium commisisse, cum esset laicus, fuerit comprobatum, hic ad ministerium ecclesiasticum admitti non potest.“

Tehát ha az asszony nem találtatik házasságtörőnek, potest, a' mint következik:

„Quodsi in clericatu iam constituto eo adulteravit, dato repudio dimittere eam debet.“

Tehát: nisi adulteret, non debet.

Mind ezekből az tetszik ki nyilván, hogy a' papi nótelenség, bár dicséretesnek tartatott is az első anyaszentegyházban, és, miként a' historia bizonyítja, igen sokaktól meg is tartatott, törvényül csak ugyan még sem tétetett; és a' házas pap, némi meghatározások mellett, nem különben járhatott el hivataljában, ha más vétke miatt nem akadályoztatott. Mire nézvest még a' láodicéni zsinat is — 320-ban — csak attól óvja az egyházi férfiakat, hogy gyermekeiket — filios et filias — az

eretnekekkel, minden megválasztás nélkül — indifferenter — össze ne házasítsák.

Végre elkövetkezett a' nicéai nagy zsinat. Mind eddig a' romai birodalomban a' nótelen életet törvény tiltotta. Ezt Constantin, fölvevén a' keresztény religiot, megsemmítette. A' nagy zsinatban pedig habár a' papi nótelenséget többen sürgették is, reá egy törvényt sem találunk. A' 3d. kánon szól a' törvénytelen asszonytartás ellen, az ugy nevezett ágyasok, vagy akármiképen gyanús személyek ellen; megengedettnek pedig mind azok, kik minden gyanún túl vannak, ezen túl pedig senki igazabban nincs, mint a' törvényes feleség. Minden kétségen kívül Paphnutziusnak, a' nagy tapasztalásu, tanultságú s tekintetü püspöknek fontos beszéde vette arra a' zsinatot, hogy a' nótelenség a' papoknak törvényül ne tétetnék, midőn a' többiek erre már már hajolnának.

Valóban a' nicéai zsinat után nem sokára tartott gangréni zsinatban több törvényt (1. 4. 9. 15.) olvasunk azok ellen, kik a' nótelen életet szertelen' becsülvén, a' házasságot alázzák, megvetik. Különösen a' 4ben ezt olvasni:

„Quicumque discernit a presbytero, qui uxorem habet, quod non oporteat eo mi-

nistrante de oblatione percipere, anathema sit.“

Átkot mond arra, a' ki különbséget tesz a' házas és nőtelen pap áldozatja között.

Ez idő óta egészen VII. Gergely pápáig sürgettetett ugyan különféle zsinatok és pápák által a' papi nőtelenség; sőt Sziricius pápa törvényt is hozott az iránt (*Epistola decretal. ad Himeric. Episc. Tarrac.*); még sem találni olly időt, mellyben a' házas papok legalább is el ne szenvedtettek volna.

A' 397-diki kárthágói zsinatban olvasni (c. 2.)

„Ab universis episcopis dictum est: omnibus placet, ut episcopi, presbyteri, diaconi, et qui sacramenta contrectant, pudicitiae custodes etiam ab uxoris se abstineant.“

Tehát voltak feleséges püspökök 'st. — A' 14-d. kánonban szó vagyon a' püspökök és clericusok' fiaikról; nem különben a' 17-dikben is. A' 19-dik pedig így szól:

„Placuit, ut lectores, cum ad annos pubertatis venerint, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam profiteri.“

Hasonlókat olvasni a' hippóni zsinatnak 13. 14. 15-d. capitulumaiban. — A' 438 diki karthágói zsinat tiltja a' püspököknek, presbytereknek és diaconusoknak a' feleséggel élést, különös meghatározással:

„Placuit, episcopos, presbyteros et diaconos secundum propria statuta etiam ab uxoris continere.“

Az első toledo-i zsinat (438.) azt a' subdiacónust, ki másodszer házasodnék, osztiáriussá kívánja tétetni. A' diaconusoknak meghaggya feleségeiket, csak hogy tisztán éljenek; ha pedig feleségeikkel zabolátlanul élnének, tiltja tőlök a' presbyteratusságot. Végre azt rendeli, hogy a' ki presbyter gyermekeket nemz, püspök ne lehessen. — Az andegavai zsinat (453.) rendeli, hogy csak az egyfeleségűek lehessenek presbyterek és diaconusok. Ugyan az rendeltetik a' 467-diki római zsinatban is. Az agathai zsinat Sziricius' főnemlített törvényét sürgeti, és minden papot nőtelen életre kíván visszatéríteni.

Ha a' pápákat hallgatjuk, kitetszik, hogy ezek sem voltak egy véleményűek a' papi nőteleniség iránt. Halljunk egykettőt. — IV. István (*Distinct. 31. can. aliter 14.*) így szól:

„Aliter se orientalium traditio habet ecclesiarum, aliter huius sanctae romanae ecclesiae. Nam earum sacerdotes, diaconi atque subdiaconi matrimonio copulantur; istius autem ecclesiae, vel occidentalium nullus sacerdotum a subdiacono usque ad episcopum licentiam habet coniugium sortiendi.“

Fölhozza t. i. a' két egyháznak különböző szokását a' nélkül hogy vagy gáncsolja vagy discsérje valamelyikét.— Nagy Gergely (*Distinct. 31. can. Ante trienn. 1.*) keménynek vallja a' törvényt, melly a' házasság subdiaconusokat tiltotta élni feleségeikkel, imígyen szólván:

„Ante triennium subdiaconi omnium ecclesiarum Siciliae prohibiti fuerant, ut more romanae ecclesiae nullatenus suis uxoris miscerentur. Quod mihi durum atque incompetens videtur, ut qui usum eiusdem incontinentiae non inuenit, neque castitatem ante promisit, compellatur a sua uxore separari; atque per hoc, quod absit, in deterius cadat.“

III. Innocentius így szól (*cap. cum olim. 6.*)

„Nos igitur attendentes, quod orientalis ecclesia votum continentiae non admisit, quoniam orientales in minoribus ordinibus contrahunt, et in superioribus utuntur matrimonio iam contracto. Mandamus qua-

tenus — si aliud canonicum impedimentum non obstat, ad confirmationem et consecrationem eiusdem sine dubitatione procedas.“

Kérdés támasztatott t. i. egy görög papnak fijáról, ha lehet-e őt papnak szentelni? A' pápa benne akadályt nem látott. — Sőt a' lateráni (IV) zsinat ugyan e' pápa alatt, kemény büntetés alá vetvén a' tisztátalan életü papokat, a' házások ellen, mert feleségeikkel szabadon élhetnek, ha még is kicsapnak, megkeményíté a' büntetést, imigy szólván (c. 14.):

„Qui autem secundum regionis suae morem non abdicarunt copulam coniugalem, si lapsi fuerint, grauius puniantur, cum legitimo matrimonio possint uti.“

Még tehát e' korban, a' nyugoti anyaszentegyházban is a' papi nótelenség a' tartományok' különféle szokásaikhoz fenyítékükhez, tartozott; és a' zsinat mind a' két félhez alkalmazta törvényét.

Hieronymus, a' nótelen életnek igen is nagy védelmezője, Jovinianus ellen irt első könyvében fölteszi, hogy a' papok között többen találkoznak házások:

„Quasi non hodie quoque plurimi sacerdotes haberent matrimonia.“

És ezt épen nem gáncsolja, sőt védelmezi is, sz. Pál' szavait hozván föl (*I. Timoth. 3.*) folytatólag:

„Et apostolus episcopum describat unius uxoris virum, habentem filios cum omni castitate.“

Azonban kitetszik az is, hogy Hieronymus' idejében a' papoknak, legaláb a' püspököknek meg kelle magokat tartóztatniuk a' feleségtől, mert ugyanott így szól:

„Sed et ipsa episcopalis electio mecum facit. Non enim dicit (apostolus) eligatur episcopus, qui unam ducat uxorem, et filios faciat; sed qui unam habuerit uxorem, et filios in omni subditos disciplina. Certe confiteris, non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur.“

Ugyan ezen sz. atya Vigilantzius ellen így ír:
„Quid faciunt orientis ecclesiae, quid Aegypti et sedis apostolicae, quae aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si uxores habuerint, mariti esse desinunt.“

Ezekből ugyan kitetszik, hogy közönségesebb

volt a' papi nótelenség, tartózkodás különféle tartományokban mint a' házasság; de törvényre, melly átalán kötelezett volna, nem mutatnak. Adjuk hozzá azt is, hogy Hieronymus e' helyeken polemizál.

Különös figyelmet érdemel az ötödik századból két jeles férfiú: Synesius, ptolemaiszi, és Eukherius lyoni püspökök. Az első igen erkölcsös férfiúnak és nagy philoszophusnak tartatott; őt Theophilus szentelte püspöknek, bátor kevéssel előbb nyilván vallotta (*Epist. 105. ad Evarist. frat.*) hogy néki Isten, 's a' törvény és Theophilus' keze feleséget adott, kitől ő semmi esetre elválni nem fog. „Sem el nem eresztem őt, mond, sem vele, mint házasságtörő titkon élni nem fogok. Az első nemtelenség 's keményszivűség volna; a' második pedig valóságos véték.“ (*Lásd. Baronii Annal. eccl. de a. 410 és 411.*) — Eukherius pedig, kit a' szentek között tisztelünk, két fiát nemzett a' házasságban: Salonius, az idősb, viennei püspök lett; Veranus pedig, az ifjabb, atya' helyébe következett. (Baron. u. o.)

Azalatt míg a' nyugoti anyaszentegyházban a' papi nótelenség sürgettetett, a' keletiben az 692. eszt. constantinopoli zsinat a' papoknak, bizonyos óvások mellett meghagyta a' házassági szabadságot. Ezzel a' szabadsággal a' keleti egyház mai napig él, a' nélkül hogy ezt

a' nyugoti kárhoztatná, söt az egyesült görög papokat nem különben meghagyta e' szabadságban.

Végre VII. Gergely, ez a' nevezetes nagy pápa, átalános törvénné tette a' papi nőtelen-séget, melly ellen azután rettenetes mozdulato-k történtek az anyaszentegyházban, különö-sen a' német papságban; elannyira, hogy né-melly püspököknek, kik a' pápa' törvényét kihirdették, életük forogna veszedelemben; legaláb megyéjüket elhagyni kényszerítettek. (*Lambert in summ. conc. rom. I. Sub. Greg. VII. és conc. mogunt. 1075.*) Ezóta az úgy nevezett concubinariusek' száma napról napra ne-vekedett, 's a' papság' e' romlottsága tette, hogy tudós és példás életü férfiak az ugy nevezett *reformatziot in capite et membris* már Luther előtt sürgetnék; ez tette, hogy több udvarok, jelesen a' miénk is, küldöttjeik által hatható-san kérnék a' tridenti atyákat e' törvénynek el-törlése végett. A' zsinat ezt ugyan nem tette, hanem e' helyett az ágyasok ellen kemény bü-n-tetést rendelt (*sess. 25. cap. 14.*) — Ez idő óta észrevehetőleg példásabb életet volt tapasztalni a' papságban; akár onnan legyen ez, hogy mi-ként Bellarminus mondja, Isten a' reformatzio'szele által megtisztította udvarát a' sok poly-vátol; akár onnan, hogy az ellenfélnek cri-szisétől tartván a' kath. papság magára jobban kezdde vigyázni; akár végre, mi legvigasztal-

lőbb, hogy az erkölcsi érzet, a' papi hivatal' méltósága mindinkáb hathatósbban kezdé munkálni az egyházi férfiakban.

II.

Az eddig fölhozott historiai dátumokból látni, hogy a' papi nőtelenység elejét mint nagyobb keresztény tükély sokaktól szabadon gyakoroltatott; hogy azt a' papokban lassanként megkivánta az anyaszentegyház, végre törvényesítette. Visgáljuk már most, nem igazságtalan-e ez a' törvény? Rendre tesszük az állításokat, 's azoknak helyes vagy helytelen voltukat fölfödözgetjük.

1. Az evangelium a' nőtelen életet senkinek sem parancsolja. — Ez állítás' igazságát már fön látók, és sz. Pál levelében nyilván kimondja, hogy a' szüzekről isteni parancsa nincsen. — Haki, Hieronymussal ilyen okoskodik: „Ha akármelly világi keresztény ember sem imádkozhatik, hanemha a' házasság' kötelességétől magát megvonja; az a' ki tartozik mindig a' népért áldozni, imádkozni is mindig tartozik: tehát kötelessége mindig nőtelen életet viselni“ (*Synod. dioeces. provinc. sub Ferdin. I. et Nicol. Oláho 1560. Péterfinél Part. II. cap. VIII. §. IV.*) Ez nyilván többet mond, mint sem mondani akar:

mert sz. Pál azt is mondja, hogy minden keresztény *szünet nélkül imádkozzék*. E' mellett a' törvényes, tiszta, feddhetetlen házas élet nem véték, nem erkölcsi rossz; pedig csak a' mi ilyen, rettentheti embert az áldozattól.

2. De nem is tiltja, sőt ajánlja az evangélium a' szüzességet 's a' nőtelen életet. — Jézusnak szavai (*Mát. 19, 12.*)

„Vannak férfiságtalanok, kik magokat meghe-
rélték mennyeknek országáért“ — minden más értelemben lehetetlen magyarázatuk, mint abban, a' mellyben mindenkor vette a' kath. anyaszentegyház, t. i. a' szüzeség' holtiglani megtartásáról. Ezt látszik Jézus jelenteni a' mingyárt utána vetett szavakkal, dicsérve azokat, kik hasonlók az ártatlan gyermekekhez. — Világosabbak erre sz. Pál' szavai (*I. Korinth. 7.*) „Jó az embernek asszonyt nem illetni.“ (1. v.) — „Akarom, hogy minyájan úgy legyetek, miként én vagyok; de kiki tulajdon ajándékát vevé el Istentől.“ (7. v.) — „Mondom pedig a' nőteleneknek 's özvegyeknek: jó nekik, ha úgy maradnak, valamint én is.“ (8. v.) — „A' szüzekről nincs parancsom az Úrtól, de tanácsot adok, mint ki irgalmat nyertem az Úrtól, hogy hiv legyek. Azért azt jónak itélem, a' jelen szükség miatt, hogy jó embernek így lenni.“ (25. v.) — „Akarom pedig, hogy aggódás nélkül legyetek; a'

ki feleség nélkül vagyon, arról aggódik mi az Uré, miként tessék Istennek, a' ki pedig feleséggel vagyon, arról aggódik mi a' világé, miként tessék feleségének, és megoszlott.“ — — „Ezt pedig hasznatokra mondom, nem hogy törbe ejtselek benneteket, hanem arra (intselek) a' mi tisztességes, és a' mi alkalmat nyújt akadály nélkül könnyörögni az Urnak.“ (32. v.) — „Az okáért, ki házasságra adja az ő szüzét, jól cselekszik, és a' ki nem adja, jobban cselekszik.“ (38. v.) — Ezekből csak ugyan elég világos, hogy sz. Pál a' szüzességet, a' nőtelen életet többre becsüli, inkább ajánlja, mint a' házas életet.

3. A' természeti törvény sem tiltja a' szüzességet és nőtelen életet. — Többen voltak és vannak ma is, kik a' nőtelen életet természet elleninek lenni állítják, 's mint illyent utálják, kárhoztatják; a' nőteleneket félembereknek tartják, 's mint a' társaság' heréit becsmérlik, átkozzák. Ezek azokkal, kik hajdan a' házasságot kárhoztatták, ellenponton állanak; ez a' két végszél, mellynek egyikétől épen olly távol áll az igazság mint a' másikatól, melly legbizonyosabban közepeppel találtatik föl. Valamint azok ollyast fogtak az isteni kijelentésre, a' mi abban nem alapul; ugy ezek ollyast fognak a' természetre, a' mi annak törvénye soha nem volt. Vagy ha törvénye a' házasság a' természetnek; melly

életkorban kezdi ez a' törvény kötelezni az embereket? Látjuk ugyan is, hogy némelyek már tizenhat esztendő korukban (másutt korábban is) párosodnak; mások harmincz, negyven esztendő korukban gondolják reá magokat, kivált a' mi időnkben. Kérdés: nem vétnek azok halálosan mindennap, minden órában, kik meghaladván a' nőzhetésnek idejét, halogatják a' természet törvényének telyesítését? Nem félhetni-e, hogy a' halogatás' ideje alatt feleség nélkül csöppennek el? És, meddig tartozik ember uj és uj feleséget venni, az előbbieknék netán kora haláluk után, hogy a' törvényt híven megtartsák? Látjuk ugyan is, hogy töbnyire eggyel megelégszenek a' házasok, kivált ha gyermekeket nemzettek vele, bátor még elég alkalmatosok volnának uj házasságra? Végre, ha a' házasság természet' törvénye, miért a' kormány nem kényszeríti házasodni azon embereit, kiket semmi törvény sem kötelez nőtelenségre? Ezt azért is kellene tennie, mert minden jó kormány tartozik a' természet' törvényeit mindenek előtt sürgetni, mint olyanokat, mellyeken a' társaság' tétevényes törvényei is alapulnak; azért pedig még inkább, mert elismert dolog, hogy a' házasságok nagy hasznára vagynak az emberi társaságnak.

A' csupa érzéki vágyok és ingerek emberben még nem elegendők arra, hogy törvényt

szabjanak, mint az oktalan állatokban; sőt a' természetnek, erkölcsi lőnyökre nézvest az a' törvénye, hogy azok az ész alá rendeltessenek, 's kik nekik engednek, határ között 's erkölcsi karakterük' méltóságával egyezőleg engedjenek; hogy azokat féken tartsák, netán erkölcsi természetüket méltóságától, föntebb rendeltetésétől megfosszák. Ha a' természeti ösztönöknek, vágyoknak mindenben engednénk, 's engedni törvénynek, kötelességnek tartanánk, milly állatiak fognánk lenni! 's a' színes törvény mennyire bontana föl minden, erkölcsi életünk' föntartására czélzó valódi törvényeket! 's milly törvénytelenekké, igazságtalannokká tenne bennünket! Ez volna az a' törvény, mellyet, az ész' törvényének ellenében, olly egyszerűleg és igazán rajzol az apostol (*Rom. 7. r.*), melly ő szerinte tagainkban, érzékeinkben, testünkben, szóval, állati természetünkben lakik, mellyet igen jól nevez bűn' törvényének. A' csak maga mellett buzgó, minden más iránt jéghidegségü önség' rút törvénye ez, melly minden ösztönözés, intézet és erőlködésnek ellenére is olly könnyen rabbá teszi embert, minél inkább fogna ez mindent tiporni, ha kívánatait még kötelességül is tennék magunknak! — Röviden: erkölcsi lőnyre nézvest az állati vágyok 's ingerek törvényt nem szabhatnak, legfőbb just (igazat, vagy miként ma németesen mondogatják, jogot) adhatnak, mellynél fogva senki sem kény-

szerítethetik az ellenkezőre; de a' jus még nem törvény; szabad vele élnem, de nem kötelességem. 'S bár e' különbséget a' nótelenség' gyűlölöji szemük előtt tartanak! — Hogy a' nótelen élet az egészségnek ártalmára légyen, senki még meg nem mutatta; sőt a' tapasztalás ellenkezőt bizonyít. De legyen! nincsenek embernek föntebb kötelességei, mellyekért nem csak egészségével, de életével is tartozik áldozni? Azonban, haki fölötte aggódik egészsége, élete miatt, okosan cselekszik, ha mielőtt nótelen életre szenteli magát, orvost tanácsul.

Ha a' házasságra természeti törvény kötelezne minden embert, ez bizonyosan a' házasságnak ama főczéljából vétethetnék, melly nemünknek szaporítása, mellyet Isten már Edenben szentelt meg. De nemünk szaporításának ingerét sem vehetjük szoros értelemben kötelező törvényül, különben kötelessége volna kinekinek annyit szaporítani, a' mennyi tőle telhetik. Istennek ama' szava: „ne vedjétek és szaporítsatok,“ nem törvényt, hanem áldást mutat, 's arra, hogy Isten' rendeléséből az emberi nemnek szaporodnia kell; de hogy minden kivétel nélkül, minden ember által kelljen szaporodnia, ebből nem következik. Maga Isten 's a' természet mennyi kivételt tett! 's ki akarja jobban fölfogni Isten szava' értelmét, mint fölfogta azt az Isten' fija? — Ha nemünk' szaporításának ingere ter-

mészet' törvénye volna, kötelezne minden embert; már pedig tapasztaljuk, hogy a' betegeknek, nyavalyásoknak, szükelkedőknek házasodniuk, nemzeniük annyi volna, mint nyomoruságukat mind magokra, mind másokra nézvest, nevelni. — Emberre nézvest, szoros értelemben csak az erkölcsi törvények mondathatnak természet' törvényeinek; csak ezek lehetnek általános kötelezésűek, minden emberre nézvest. Hogy nemünk' szaporítása ilyen általános kötelező törvény légyen, nem hiszem, hogy valaki okosan vitathassa: a' dolog' természetéből ugyan nem.

Ha szabad e' dologban példákkal élni, példák bizonyítják az ellenkezőt. Nézze át bárki a' világ' történetét, Mózesstől, vagy ha inkább tetszik, Szolontól vagy Szokratestől fogva a' mi korunkig, 's vizsgálja az embernem csuda, lángeszű férfait, 's látni fogja, hogy ezek közül többen nem házasodtak, mások gyermekeket vagy épen nem, vagy testükben, lelkükben gyengélkedőket, magokhoz hasonlókat bizonyosan nem nemzettek. Nem azt mondom itt, a' mit tán ellenmondhatatlanul mondhatnék, hogy ezek a' lángeszű, nagy erőnyű férfiak, tudósok, bölcsek, törvényszerzők leginkább tudhaták, kötelezi-e embert a' természet házasodni; 's mert közülök többen nem házasodtak, bizonyosan azt tudák, hogy nem kötelezi; különben a' természet' rendének és tör-

vényének e' példás tisztelőji példátlanul vétettek a' természet ellen. Nem tekintetükre hivatkozom azért, hanem példájukból, és az érintettem észrevételből azt a' resultátumot bátorkodom kivonni, hogy a' nagy, inkább szellemi mint testállati férfiakat a' természet inkább lelki, mint testi nemzésre rendelte. Ezt az a' megjegyzés is látszik igazolni, hogy minél nagyobb emberben a' szellemi, lelki erő, annál csekélyebb a' testállati, mert e' kettő ellentétben áll egymás iránt, miként már az apostol megjegyzé.

Végre, ha a' házasi életre természeti törvény kötelezne, a' kijelentett törvény, melly annak kifejtője és tolmácsa, miképen ajánlhatná a' tartós szüzességet? A' természet' törvényeit Isten sem változtathatja meg, miután maga véste azokat szíveinkbe, maga szentelte meg azokat; 's ezek és a' kijelentett törvények között ellenmondás nem lehet. Keresztényeknek szólok. —

4. A' papi nőtelenség a' köz társaságnak nem kárára, de hasznára vagyon. — A' politikusok — a' philantropusok még állhatatosabban, miknek illik lennünk minnyájunknak — a' népesedést sürgetik, 's azt vélik, hogy a' papi nőtlenség ennek, a' kath. tartományokban ellenére vagyon, 's ezért azt politikai tekintetből kárhoztatják. — A'

török birodalomban a' nótelenségnek ellenébe áll a' több feleség tartás, és mellyik kereszt. kath. tartomány áll népességére a' török után? — A' német birodalomban az uralkodó protestantizmusnak szolgálói nősznek, 's mivel haladja föl a' kath. francz, olasz, spanyol, ausztria országoknak népességüket? Ugyan ezt lehet kérdezni a' félig kath. félig protest. magyar, és a' tisztán kath. horvát országokról. — Ha a' politikusoknak szemüket szurja a' papi nótelenség, miért nem vetik azt inkább a' jóval nagyobb számu nótelen katonaságra és polgárságra? — De kétségen kívül a' papi nótelenség észrevehetetlen hiányt okoz a' népese-
désben. Egy esztendő háboru, egy uralkodó hideglelés sokkal nagyobb kárt teszen abban. De, hami csekély rövidségére van, mit tagadni nem lehet, a' papi nótelenség a' népese-
désnek, ezt az más tekintetben sokszorozva fizeti vissza. Lássuk!

Az alsóbb rendü papoknak házasodniuk annyi volna, mint a' nyomorultaknak számukat szaporítani, mi a' társaságnak mindenkor terhére vagy. Azon csekély jövedelméből, mellyet sokszor, népének szegénysége miatt csak felében harmadában vehet be, 's melly egyedül személyének fűntartására van szorítva, miként fogna a' pap tarthatni feleséget, ki valamivel még is csak csinosbacsán kívánna öltözködni, jobb falatocskákat ízlelni, ke-

zét a' kapától tisztábban tartani, 's t. ef. mint a' közrendű pórasszonyok. Miként nevelné rendjéhez, hivataljához illendőleg gyermekeit? 's ha nevelést nem ad nekik, mit ad, midőn csekély vagyomának sem ura? Kolduljon, idegen küszöbön kopogjon? tudjuk, a' koldulás miként allyasítja le embert nem csak más, de ha van még benne gyengéd becsületérzés, saját szemei előtt is. A' személy' allyasodttával allyasodik a' hivatal, pedig lehet-e veszedelmesb valami, mint a' pap hivatal' allyasodása, mellyet egyedül saját méltósága tarthat tisztelben? — Most a' jólelkű pap, maga mértékletesen élván, a' mi kevés fölöslege vagyon, örömmel osztja azt meg szükelkedő felebarátjaival.

A' fölsőbb rendűek, kik bő jövedelmet aratnak, ugy látszik elég könnyen házasodhatnak; feleségeiket, gyermekeiket rendükhöz képest tarthatnák nevelhetnék. De csak úgy látszik, valóban pedig még nagyobb kárával házasodnának ezek a' társaságnak. Most látjuk, emberi és hazafiúi örömmel tapasztaljuk, miként vetekednek fő rendű papjaink a' hazai boldogságának előmozdításán különféle utakon: itt az elszegényült familiákat látjuk azoknak bőkezességük által fölemelkedni, újra virágzani; ott a' szegény szülői de szép eszü, jó erkölcsü ifjak gyámolyítatnak, iskoláztatnak,

kikből gyakran a' hazának igen derék polgárjai válnak. Illyenek között, kik' nevelésükre fordítsák gondjukat és birtokukat, most szabadon választhatnak, jobbak közül a' legjobbakat fogadhatják gyermekeikül. Ellenben, ha ők magok házasodnak, nemzenek, saját gyermekeikre fogják minden gondjukat, minden jövedelmüket fordítani; legyenek azok buták, gonoszok, reájuk pazaroltatik a' drága nevelés, kiknek kapa, kasza inkább fogott kezükbe illeni, 's talán így valami hasznukat vehetné a' köz társaság, midőn amugy csak terhére, ollykor ártalmára, veszedelmére lehetnek. 'S nem több-e, jó polgárokat nevelni, mint sokat, bár millyeneket nemzeni? — Tekintsük honni hasznos intézeteinket! kik alapíták azokat? nagyobb részükről igaz, hogy papi bőkezűség adott 's folyvást ad azoknak lételt. Teendnek, fognak-e tehetni illyeneket a' házasult főpapok? Saját vérünk áll hozzánk legközelebb, 's ennek föntartására, gazdagítására, ragyogtatására semmi sem sok a' szüléknek. — 'S az isteni tiszteletnek épületei, mellyek annyira emelik a' nemzeti díszet, 's hol diszesebbek ezek, mint a' papi birtokokban? 'S a' haza még mennyi utakon nem veszi a' papi jövedelmeknek hasznukat? Adjatok csak nekik feleségeket, 's a' püspökné méltóságához képest kíván magának tekintetet szerezní. Mennyibe kerül cz? A' püspöki urfiak, kisasszo-

nyok, meg mindannyi bárókat, grófokat, baroneszeket 's conteszeket játszani. Ez még a' püspök él, megyen; haljon ó el, 's beüt a' fényes nyomorúság, minden rossz következőseivel együtt. E' mellett a' papi hasznos intézetek, az egyházi épületek, roskadnak, összeomlanak; a' haza a' mostani hasznokból egy morzsát sem kap; az ügyefogyottak hasztalan kopognak kenyérért, a' sok gyermek és cseléd eleszi azt előlük. Mennyen fognák a' papi nótelenséget, ha hogy eltöröltetnék az, csak hamar vissza ohajtani! hihetőleg többen, mint most ellene szóllanak. De a' mit most, a' mindig változékony korszellem' hiú szavára könnyelműleg szeretnének eltörölve látni, nem olly könnyü volna ismét visszaidézni. — 'S még nem mind mondtam el, mi a' papi nótelenség' föntartását javalja. Tekintsük csak hivatali fönségét a' papságnak.

5. Az erkölcsi társaságnak, az anyaszentegyháznak fölötte nagy hasznára van a' papi nótelenség. — A' pap Istennek közelebbi szolgálója, az emberiség lelki barátja. A' papnak kötelessége, magát szinte feledve, az istenség' és emberiség' ügyének egész lételét föláldoznia. Az anyaszentegyház' főcélja az igazság (*L. ext bővebben kifejtve Egyh. Tár' II. Füz.*); azért is igazság' — religio és erkölcsi-

ség', hit, remény és szeretet' országa az. Ezt hirdetni, terjeszteni, éltetni, nevelni kötelessége az egyházi férfinak, a' papnak; az alája rendelt nép' különféle indulatu, nyavalyáju, sorsu tagjait ismerni, 's kinekkinek lelki állapotjához magát alkalmazni: gyógyítani a' lelki betegeket, fölkeresni az eltévedteket, fölemelni a' lebuktakat; a' kétkedőket az igazságban erősíteni, a' tudatlanokat oktatni, a' kemény, megátalkodott szívüeket lágyítani, az ellenkezőket vissza nyomni. 'S mind ezt a' szent szeretet', a' szelidség' utján. Ennek a' mindent átfogó, az emberiségét valóban 's egyedül boldogítható hivatalnak pontos viselete mennyire megkívánja, hogy a' pap minden földi, testi és véri viszonyoktól, bilincsektől minél függetlenebb legyen? hogy elnyomván minden ellenkező indulatokat, minden gondolatát, gondját, aggalmát; minden szorgalmát és tehetségét egyedül e' szent célra fordítsa. Illyen csak az lehet, ki elhagyván atyát, anyját, testvéreit, feleségét, gyermekeit, ezek helyet a' gondviselés által alája rendelt népet választja. Adj néki feleséget, kivel gyermekeket nemezzon, 's megosztod az embert; ezek iránt lévén lekötve, természetesen jobban szereti mindeneknél; ezeknek iparkodik mindenek előtt eleget tenni; 's hogy gyermekeinek ne csak jelen, de jövő jólétüket is biztosítsa, világi javak után jár. Így első

gondjait ezek foglalják el, népének lelki javai feledve, félretéve, vagy legaláb nem azzal a' készséggel, szabadsággal munkálva veszedelmeztetnek. — Ha még ide tudjuk az izetlenségeket, viszongásokat, pörpatvarkodásokat, mellyek felesége's gyermekei miatt köztte 's népének különféle tagjai között könnyen támadhatnak: mint hül itt a' lelki pásztor és nyáj között a' szeretet és bizalom; mint bomlik az egyesség; mint támad ellenségeskedés, harag, gyűlölség, mellyekben, mert a' pap nem különben gyarló ember, a' valódi mérséklést nem mindenkor tarthatja meg. 'S így mint támadnak, szaporodnak a' botránkozások, 's mint lesz közönséges a' métely, melly az egész gyülekezetet megrontja, az Isten' országának tetemes kárával. 'S ha ide gondoljuk a' kath. anyaszentegyháznak ama' megbecsülhetetlen hasznu intézetét, mellyet gyónásnak nevezünk, a' rossz könnyen a' katholicizmusnak telyes megdöntésével végződhetik. Adjuk hozzá, hogy a' pap nem mindenkor talál magához illő, istenfélő, szelid asszonyt, gyakran egy haragos, fortélyos, igazságtalan, feslett erkölcsű, kirugó személybe botolhatik. Ezen' esetben a' pap már sem magának, sem népének nincs idvezségére, igen kárhozatára.

'S még hátra van két igen fontos eset, melly a' papi nótelenséget majd nem szüksé-

gessé teszi. Egyik az az elszántság, mellyel a' pap köteles szolgálni a' sinlódó emberiségnek saját életé' föláldoztával. Milly függetlenség kívántatik ide? Magát, a' hivataljának szentségével telyes ember még csak feledheti, sőt vannak pörccök, mellyekben örömet feledli. De azokat, kiket a' természet olly szorosán, olly édesen, olly elválthatatlanul kötött hozzá, kiknek lételük az övében létez, miképen feledheti? Lehete olly szabad, olly bátor, hogy a' szeretet' köteleit, ez olly igen édes köteleket, idegennek kedvéért, ha bár idvezségéért is, szélttépje? „Spiritus quidem promptus est, sed caro infirma!“ Oh, a' női és fiúi könyük, milly hatalmasok lehetnek azok, mennyire ellágyítók! „Fortis, ut mors, dilectio.“ — Még fris emlékezetünkben a' szomorú cholera, milly példáját adá akkor a' nőtelen papság elszántságának! Nem egyedül lelki, testi gyógyászai is ők voltak a' sinlódó emberiségnek. — A' másik rokon az elsővel, 's a' jelenkor' jeleiből legközelebbbről meríthető. Eddig is különféle viszontagságokon ment át az anyaszentegyház; különféle zaklatások, üldözések kísérték meg szolgálinak erőnyüket. Ma is zivataros jelenségek mutatkoznak ellenük, 's itt 's ott már ki is törtek, másutt még csak villámlanak mintegy távolról. A' csapásoknak keresztény állhatatosságu fölfogásuk, elviselésük, nagy, független lelke-

ket kívánnak. Egyes, Jézus' szellemével eltelt férfiú nem remegve állja ki azokat. Ugy teszem, miként ezrek tevének előtte; miként tán csak fészázaddal ezelőtt tön egy honi püspök; hóna alá veszi breviáriumát, még jobban bibliáját, a' könyvek' könyvét, 's elvonul, lelkének telyes nyugalmával, mindent könnyen feledve mi földi, 's csak hivatalának élve, míg huzhatja életét. Teheti-e ezt így a' feleséges, gyermekes ember? Feleljenek az ilyenek.

Nem, a' ki nagyra, magasra szánta, akarja szálni magát, az nem házasodik, bár telyes szabadsága légyen is házasodni. Ennek több példája vagon a' mult és jelen időben. 'S hazánk e' jelenkorban is mutat ilyeneket, kik között egy, egy az emberiséget, a' hazát szeretetével, mindig munkás lelkével átölelő férfiú olly nyilván tűnik föl, hogy, ha nevezném őt, bánthanám érdemét.

6. Az egyházi kormánynak van hatalma azoktól, kik papi hivatalt viselnek, nőteleniséget kívánni. — Itt a' botránkozás' köve, az a' kő, mellybe a' közgondolkozásu ember szüntelen ütődik, igazságtalansággal, kegyetlen hatalmaskodással vádolva az egyházi kormányt, melly az egyház' szolgálait, természeti igazuk ellen nő-

telenségre kényszeríti; természeti ingerüket elnyomva, vagy, ha nem fékelhetőek azok, tiltott, botránkoztató, házasság törő kicsapongásokra fordítva, honnan több rossz árad egyes személyekre, házakra, magára az anyaszentegyházra: csábítások, szeplősítések, házasság-törések és bontások, bectelenség az egyházi személyre és hivatalra. — Egyenesen vallom meg, bátor a' papi nőtelenséget igen fontos okoknál fogva tartom javalhatónak, 's szeretem, hogy nőtelenek a' papok, még is nemesbnek találom az ó anyaszentegyház' szerény szavát, az ujnak hatalmas parancsolatánál. Tisztességesbnek is, tisztábbnak is hiszem az önkényt válalt, szabadon gyakorolt erőnyt, mint a' parancsoltat; bátor kitől kitől függ, hogy a' parancsolt erőnyt is szabadon gyakorolja. De miután az anyaszentegyház, talán fontosb okoknál fogva semmint gondolhatnók, az egyszerű ajánlást, javalatot kötelező törvénné magasította, tisztelem ezt a' törvényt, annál inkább, hogy, miként majd kitetszik, eléggé fűdve kinekkinek szabadsága, papi hivatalt vállalni, vagy nem vállalni.

Igaz ugyan, hogy embert természeti igazaitól semmi hatalom igazsággal meg nem foszthatja; igaz, hogy ez különböztető billyege a' tirannizmusnak. De más részről azt sem tagadhatni, hogy egyes embernek, mint a'

társaság' tagjának kötelessége, természeti igazait nem egyszer áldozni föl, valamikor ezt az áldozatot tőle a' társaság kívánja. Így tartozik mint hazafi, hazájért, mint keresztény, Istenéért, hitéért, mint ember, fűntebb kötelességéért életével is áldozni. És az illy áldozatot mindenki tiszteli, szépnek, nagynak, a' közboldogságra szükségesnek tartja; 's ki azt tenni vonakszik, gyávának, hitvány embernek tartatik. — Igaz, hogy a' papi nőtelenséggel épen ennyire nem vagyunk, melly bármi nagy hasznu legyen is, csakugyan elkerülhetetlenül nem szükséges. De lehet-e hát az anyaszentegyháztól hozott törvényt szoros értelemben kényszerítőnek mondani? Már csak az a' megjegyzés is, hogy a' nőtelenség' törvénye egyedül magokat és minnyájokat kötelezi az egyházi férfiakat, fölötte lágyítja a' magában kemény törvényt. Önmagát kiki fékelheti, kötelezheti mindaddig, mig ezt egy harmadiknak sérelme nélkül teszi. Azért nem juttat még valakinek eszébe, a' nőtelen világiakat házasságra kényszeríteni; mit haki merészle ne, méltán tiránnak neveztetnék. Mi az egyes személyeket illeti: az, ki papi hivatalra szánja el magát, tudja hivataljának kötelességeit, terheit; sőt a' mai intézmény szerint nagy gonddal, alkalmas hosszú ideig készítetik el arra; képessége, állhatatossága többfélileg kísértetik meg; szabadon kivisgálja önmagát,

szívének minden röjtökét, minden indulatát kikémlelheti, 's hogy ezt tegye, ébresztetik, ösztönöztetik, segítetik. Valamint tehát szabadon, minden kényszerítés nélkül áll a' papi rendbe, ugy szabadon veti magát a' nótelenség' törvénye alá is. — Azt sem lehet mondani, hogy a' még tapasztalatlan fiatal ember elégtelen maga magát telyesen ismerni, 's elgondolni a' nótelenség' terheit. Mert a' 22 — 24 esztendő fiatal emberben már csak felkell tennünk ezt az ismeretet, annál inkább, hogy természetű ingerről van szó, melly elég korán szokta magát kijelenteni. Valóban, ha a' 24 esztendő fiatal ember nem érez magában nagy ingert a' házasságra, a' 30 — 40 esztendő még kevesebbé fogja érezni azt. Nem tagadhatni még is, hogy később meg fogják néhányan banni nótelenségüket. De hát mit nem bánhat meg ember előbb utóbb, a' nélkül hogy vissza léphessen? Hány lett már jó fejjel, vagy hirtelen indulatból katonává? 's talán már néhány óra mulva bánja tettét. Hát a' házasokkal miként áll sokszor a' dolog? Közmondássá vált: *Háramnapi dinomdinom, holtig való szánom bánom*. Az nem csekély különbség, és a' nőtelem papnak nem kis vigasztalására szolgál, hogy ő szabadon, hosszabb megfontolás után választott, mikor azok többnyire indulatosságból, bor- harag- szerelem-szeszből tevék azt, a' mit bálnak. Kinekki-

nek megvan e' földön saját keresztje, melyet viselnie kell, 's az könnyebben viseli, ki nyugodtan; 's a' ki nagyra szánva magát, fönséges hivatalá következményében szenved, az dicsőn szenved.

Haki a' papok közül elég szerencsétlen nem birni érzékeivel, vagy elég gonosz azokkal vissza élni saját bectelenségére, — hivatalának árultával, másoknak botránkozásukra, háborításukra. Az elsőt ki ne sajnálja szívéből? De ha fönséges hivatalát tisztelve, küszd míg küszdhet belességével, el nem mulasztva az őt és erőnyét védő, óvó, fölsegítő szereket; szerencsétlen csatáji ugyan ollykor levetthetik, de annál nemesebben emelkedik föl győzelmeiben. Pál a' tüzes apostol, így küszdött a' test' ösztönei, a' sátán' küldöttje ellen. Kérte eltávoztatásukért az Urat, 's az Úr felele: „Elég neked, Pál, az én kegyelmem.“ Ezt a' vigasztalást hallja mind az lelkében, ki nemesen küszd meg ellenségével. — A' másik utálatunkat érdemli egyedül, 's az egyház' kemény fenyítékét. Az illyent félre kell tenni, elválasztani azon társaságtól, azon hivataltól, mellynek csak terhére, kisebbségére szolgálna. De, legyen nekem szabad a' papi házasság' barátjaihoz két kérdést tennem: a' házasoknak nincsenek-e szerencsétlen csatáik? házas emberektől nem jönnek-e botránkozá-

sok, házasságtörések, nös- és nőgyilkolások? Másodszor: a' hivatalát, becsületét feledte nőtelen pap jobb fogna-e lenni a' házas életben? Azt hiszem, hogy a' kiből a' test' indulatai a' becsületérzést eltompíták, kitörlék, annak semmi sem elég, annál kevesebbé volna elég egy feleség. És mellyik esetben volna nagyobb a' rossz? Nem kell fejtegetnem.

7. Az egyházi kormány a' papi nőtelenség' törvényét visszavonhatja. — Mert a' papi nőtelenség' törvénye csak téteményes, egyházi, emberi tekinteten épült törvény, következik, hogy az sem időre, sem helyre, sem személyre nézve nem általános törvény, és visszavonható. Visszavonhatja pedig azt az a' törvényszerző hatalom, melly azt hozta; tehát az egyházi főhatalom, semmiképen sem pedig a' világi, mit ha ez annak ellenére merészlene, erőszakos önykényről, tirannizmusról, kegyetlenkedésről méltán vádoltatnék.

Teheti pedig ezt az egyházi főhatalom, mihelyest a' törvény kitüzött céljának meg nem felel; tenni még köteles is, hatán cél-ellenivé lenne. Az egyes eseteket, mellyekben azt teheti az egyházi hatalom, megítélni egyedül ő tudja, egyedül őt illeti. Illy esetnek lehet tekinteni p. o. ezt, ha egy Ország-

nak különféle vallási felei hajlandók volnának vallási egyesületre, és egyedül a' Papi nótelenség állana annak még csak ellent.

Igy hagyá meg a' vele egyesült görög felekezet' papjainak a' házasságot a' rom. kath. anyaszentegyház.

Illy 's hasonló fontosságú esetekben törültethetnék-el a' papi nótelenség' törvénye, úgy még is, hogy a' nótelenség azután is hathatósan ajánltassék. De meg szorításokat, p. o. hogy a' ki akar, az egyházi rend fölvétele előtt házasodjék; hogy a' házas pap püspökké ne lehessen; hogy a' pap, felesége' halála után többé ne házasodjék: nem javalhatok. Az első gyakran nagy aggalomba dönthetné a' fiatal embert, 's néki tán csak azért fogna házasodni hogy utób nótelenségét meg fogja bánhatni; a' második csak kárára volna az anyaszentegyháznak; a' nagyravágyók fognának többnyire nótelenek maradni, 's ezek fognának az alázatos, szelíd szívéken uralkodni, kik közül némellyek, talán a' legtisztább lelkűek, csak azért is fognának házasodni, mert a' nagyravágyásnak árnyékától is rettegnék. A' harmadik több esetben csupa megjátság volna, 's a' papnak igen érzékenyen bajos: ennek igen rövid időn elhal felesége, mintha nem is lett volna; amannak neveletlen gyermekei maradnak, 'stb. És, könnyebb nem szokni valamihez, mint a' megszokottat elhagyni. Végre,

a' második, a' harmadik házasság ugy nem rossz erkölcsileg, miként az első nem az.

Rekesztésül, mindenkinek ajánlom Kobbet' angol protesztans' munkáját: *Geschichte der protestantischen Reform in England, und Irland.*

Guzmics Iszidór.

B I B L I A'

tudniillik

A' S Z E N T I R Á S'

különb és eredeti

magyar fordításainak

Ö T P É L D Á I.

Esmérteti

W. J. M.

Talám támad még valamely köz jóra termett Tudós, a'
ki azt az el-ásott kintset — BÁTHORI LÁSZLÓ fordítá-
sát — elő-keresi, és az által egyszerre végét szakasztja
annak a' nehéz kérdésnek: Volt-e', a' *XVI. Seculum*
előtt Magyar Biblia?

Mossóczy Institoris Mihály Sz. Biblia'
Előjáróbeszédében, mely Lipsiában,
1776. 8. nyomtatt.

III.

A' Szent Irás' különb eredeti Magyar fordításainak öt példái.

A' világ, melly nevezet alatt Teremtés' szörnyűségét értem (Universum), *Egészében* szinte úgy, mint *Részeiben*, t. i. benne szüntelen termő: — növő, *a)* élő *b)*, érző 's gondolkodó *c)* alkotványokban egy állandó örök Törvénynek, az az: a' *Természetnek* *d)* hódol annyira: hogy ezek bár folyton forgó változásaikban, vagy változtatásaikban tökéletesedést nyerhetnek, még is ha külső erőnek okos rendeletéből nem indittatnak, indításokban nem igazit-

---

a) Az *Ásványok*, mellyek egyedül csak nőnek.

b) A' *Plánták*, mellyek nőnek, 's élnek is.

c) Az *Allatok*, mellyek nőnek, élnek, érzenek, 's gondolkodnak is.

d) Így különböztetem mindenkor a' *Természetet* — mind a' *teremtő* — mind a' *teremtett* valóságtól, hogy azt egyedül azon örökös Rendszernek állítám, mellyben a' teremtett alkotványok léteznek.

tatnak, azonnal oszlik, fogyatkozik nyert tökéletesedések, melly elbomolván, és enyészvén ismét visszasüllyednek eldödi természetes voltokba. e)

Azért mind azt a' mit az emberi ész, és miv e' világon készít f) ha folyvást nem gyámolítatik, a' nagy alkotásnak örök, és mindenható erejű Rendszere — a' *Természet* — azon szempillantattól már bontja, osztatja, és szünteleni munkálatival úgy, mint tulajdonát vissza helyhezteti. előbbi sajátjába. g)

e) A' világ', 's minden valóságok' tartóságának (Duratio) ideája annyira túl hat a' meghatározott emberi értelem' körén, hogy elménk ennek minden pillantatját (minutum) új teremtésnek — fellyebb való ok' és erő' titkos mivének — minden vallásbeli képzet kívül is elesmérni kéntelen.

f) Nem *teremt*, mert ez a' nevezet csak igen tulajdonithatatlanúl, és csak *metaphorice* illetheti az emberi míveket.

g) Melly örök igazságot már a' világi Bölcsék' attya Pythagorás is tanította, Ovid' *Metamorphoseonj*ának XV-dik Könyve' versei szerint:

— — Nihil est toto quod perstet in orbe.
 Cuncta fluunt, omnisque vagans formatur imago.
 Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu — — —
 Et nova sunt semper: nam quod fuit ante, relictum est,
 Fitque quod haud fuerat: *momentaque cuncta novantur.* — — —
Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas
Omnia destruitis: vitiataque dentibus aevi
Paulatim lenta, consummitis omnia morte. — — —
Quaeque retro redeunt: idemque retextitur ordo.
Nec species sua cuique manet, rerumque novatrix

Mikép' pedig a' látható Testekből, és lát-
hatatlan ellenkező erőkből öszveszerkesztetett
szörnyű, és temérdek Alkotvány (Mundus Phy-
sicus) — szinte úgy az *erkölcsi Világ* (Mundus
Psychicus, sive Intellectualis, et Moralis) vagy
is az egész Emberiségnek lelki 's érzelmi
tökélletesedése is azon Természetnek, t. i. szin-
tén olyan örökös Rendszernek hódol; mert alá
van vetve a' nagy Természet' azon szigorú, és
közönséges Törvényének: hogy mihelyest el-
ménének 's érzelmének kifejlődése, józan,
és okos külső Rendeletektől nem inditatik,
nem igazitatik, azonnal a' testi természeti
inger' munkálódásinak hódolni kéntelenitet-
vén, megszűn előmenetele, — fogyatkozik,
süllyed, és enyészik nyert tökéletesítése, —
's végre természeti alkotásának eldődi volta-
ba visszahelyeztetik.

Csak úgy fejlődhetnek ki tehát az emberi
elmének, és érzelemnek tulajdoni, hogy ha
testi ingereken felyúl hatván, lelki ereje okos
renddel az *Igaz*, — *jó* — és *szépben* — ezekben a'
világi tökéletesítés' hármas alapiban — tovább,
és tovább terjesztheti mennyből adatott töké-
letesedhetését. De megszűnvén lelki erejé-
nek munkálása, azonnal szűn, fogy, és enyé-

Ex aliis alias reparat Natura figuras. — — —
— — — — — *Tempora verti,*
Cernimus atque illas adsumere robora Gentes,
Concidere has: sic magna fuit censuque, virisque:
Nunc humilis veteres tantummodo Troja ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.

szik a' tökéletesedés, és a' nyert tökéletesítés, vagy is a' már kifejtett elme, 's nemesített érzelem, egy munkálatlan parlágképen, visszasüllyed eldődi vadon alkotába.

Ezen *ohos rendeletek*, mellyekkel az Emberiségnek ő lelki ereje tökéletesítését, és a' Nemzetek' miveltségét, 's boldogítását eszközölte, — különböző lépcsőkre felemelte — nem annyira *önnön tapasztalásokból*, mint inkább már előbb lefolyt *századok' bölcsességéből* — t. i. a' cselekedeteknek természeti következéseiből; de főképen *mennyei Tanúságokból* merítettek.

Fentartattak ezek a' legtávolabbi Emberiség' történeti' ideitől azon Könyvgyűjteményben, mellyet sz. Bibliának, az az: Szent-könyveknek, röviden Szentírásnak nevezünk, és mellynek méltó tisztelete, mikép' a' hitvallás buzgó Keresztény hiveknél; úgy bizonyára a' valódi Tudósoknál, és mind azoknál, kik tiszta baráti szeretettel embertársaiknak boldogulásában gyönyörködnek, ezentúl is örökös leszen.

Ebben a' Keresztényi vallásnak elvei, és alapi gyökereznek — ezt a' Régiség' litteraturájának (Archeologia) legoktatóbb, legremekebb, és legkellemetesebb emlékének közönségesen valják a' Tudósok, mellyből minden hajdankori Nemzetek' esmérete felvilágosítatik, — az Emberiség' történeteinek első zsengeje merítetik, — ebben azon Tanúságok, mikép' vadon ingerből egymás' veszedelmére dühödött Nemzetek idővel már inkább egymás' boldogi-

tására serkentettek — a' vétkesen gyakorlott vérengző áldozatok, undok félhiteleből támadott Isteni engesztelések' módjai, megszüntettek — mikép' az öldöklés' fenevad kénnye csillapittatván kitünt a' józan emberiség, Férjek nőjekhez: Atyák 's Anyák magzattyokhoz: 's ezek Szüléikhez: népek Fejedelmeikhez: ezek népeikhez: minden Előljárok alattvalóikhoz: ezek' Uraikhoz viszonos, és olyan kötelezésekre oktatattván szorítottak, mellyek szerint az emberiség egymás' veszedelmére dühödött eldődi vad természetéből elméjének kifejlése, és érzelmének nemesítése által kivetkezővén, embertársának inkább szerencsáját, az az: tökéletesedését t. i. fentebb, és fentebb pontját boldogulásának eszközölheti, több és külömb rendbeli könyvekben iratva fentartattak.

Mikor — mikép' — és mennyire terjedett el ezen mennyei bölcsesség' és okos rendeletek' tanuságának gyűjteménye, vagy is a' Sz. Biblia e' széles világon, 's különösen nálunk Magyaroknál is — 'millyen könyveket magában foglal annak Ó, és Új Testamentoma — melly nyelveken valának eredetiképen írva — rövid értekezésem elő nem adhatja; azért ezeknek valódi esméretében jártas olvasóihoz szólván, egyedül csak a' sz. 'Biblia' ötféle eredeti magyar fordításait példákkal együtt előadja.

Melly öt rendbeli magyar fordításokról midőn értekezek, koránt sem állítom a' *Bibliai studiumnak*, és magyarra fordításának hazánk-

ban szinte XV. századig elkéslett pártolását, mert ezzel vétkeznék mind az egyházi Történetek, mind pedig fentartatott hajdankori Emlekeink' tanúsága ellen, és tudatlansággal igazságtalanul szeplősiteném dicső Nemzetem' tudományi fényét. — Az egyházi Történetirők nyilván vallják, hogy a' napkeleti Szentegyháznak Rómaitól lött szakadása előtt annak külső szertartásai, mellyhez a' nemzeti nyelven gyakorlott Isteni tisztelet is tartozott, épen meghagyattak, és a' deák szertartásra nem kényszerítvén több századokig a' Római Anyaszentegyház' egyességében anyanyelven gyakorlották egyházi szertartásokat, a' mint ezt Glagol betűkkel írott, és nyomtatott egyházi könyvek a' Dalmatiai Püspökségekben, és a' Mosarabiai Spanyol ecclesiákban nyilván bizonyítják. Nálunk Magyaroknál is, jöllehet a' Római Papok által eszközöltetett egyházi szertartásokban (Lythurgiában) a' deák nyelv eleitől fogva gyakoroltatott; de azonban a' *Keresztelés, temetés, házassági esküdtetés, Gyóntatás, Vasárnapok' és Ünnepek'* megülésére rendelt *Evangeliumok, Epistolák, Énekek, Imádságok*, kiváltképen pedig a' *Soltárok* a' legrégiebb időktől anynyelven tellyesítettek, és nyilván gyakoroltattak. gg)

---

gg) Görög nyelven gyakorlott Isteni tiszteletnek hajdani voltát hazánkban Csanádi, sz. Endrei, és Vissegrádi Görög Szerzetesek Monostorainak: nem különben Weszprém-völgyi, Tormovai, Tra-

dúl azon igéket, mellyekre tulajdon szavakkal nem bírtak, u. m. *Solosma*, 'Soltár, Apácza, *Evangeliom*, 's a' t. Tót, Római, Görög szomszédjaiktól kölcsönözték. A' történeti Tanúság tehát bizonyossá teszi, hogy mivel az *Evangeliomok*, és a' 'Soltárok' elkerülhetetlenül magyarul gyakoroltattak az egyházi szertartásban, ha nem is egyéb részei a' Bibliának; de ezek valóban már a' Keresztény hit' felvállalásával azonnal magyarra fordítottak, minthogy eldödi szokás szerint minden Vasárnapokon az *Evangeliomok* nyilván olvastattak, a' 'Soltárok' pedig Templomokban, vagy a' Szerzetesek, úgymint a' sz. Domonkos', és Bernárd' rendelését követő magyar Apáczák klastromaiban, magyarul énekeltettek. Fentartatott emlékeink' példányai ugyan, bár a' XV. Századnál nem sokkal előbbiek, de előadásokban sokkal régiebb magyarságot elárúlnak, ú. m. a' Bétsi codex, mellyben foglalt Proféták' könyveit Révay Miklós 1383. eszt. korba helyezteti. — Illyenek

---

guri, és Zádori (Jadra) görög Apáczák Klostromainak fentartott eredeti ok leveleik tagadhatatlanul bizonyítják. Meg is hagyatának a' görög vagy Szláv Isteni tisztelet' gyakorlásában, mind addig, még 1440 eszt. tájban, negédes Márk Ephésusi Püspök a' Florentziai zsinatban a' Római Anyaszentegyháznak egyesületétől nyilván elszakadván, Erdély és Magyar országban lévő görög, oláh, és rátz nyelvű Egyházakat, Szerzeteseket és Papokat, kiküldött kalauzai által, el nem pártoltatta.

Komiáthi Benedek által Krakkóban 1533. ki-nyomtatott Sz. Pál' levelei, mellyeknek érthe-tetlen magyarsága' megváltoztatását, és újítá-sát már akkor szükségesnek ítélte, és teljesítette is kiadója. — Illyen a' Jézus Syrach Ó Testamentomi könyv, melly Gyulai Istvánnak Tolnárol általküldetett, és tőle megújítván Kolosv. 1551. eszt. kiadatott. — Illyenek sz. Dávid' 'Soltári, mellyeknek több, és különb-féle példányai a' XVI. század' elején íratván ere-deti voltokban mai napig fentartattak; de ma-gyarságok előbbi idő kornak jeleit nyilván adja.

Méltán állithatom tehát mind azt, hogy a' sz. Bibliának Ó, és Új Testamentomi ré-szei, szinte a' Keresztényi hitvallástól fogva, ha példánnyaik elenyésztek is, időnként ma-gyarrá fordítattak: mind azt, hogy az Új Tes-tamentomnak XV. századtól fogva számos for-dítói legyenek, és ezeknek már könyvnyom-tatás által közre bocsájtott bátor ritkább pél-dányai szinte ez ideig fentartattak; de az egész szent Bibliának csak öt *Rendbeli eredeti,* és *közönségesen használt magyar fordítását* esmérem.

Jóllehet ugyan sz. Ferencz' szerzetének Évkönyve (Annales) nevezetesen tudós er-délyi Püspök Gróf Battyányi Ignác' könyvtá-rában lévő példánnya emlitené, hogy I-só Mária magyar királyné', és 'Sigmond császár' hitves-se' ideiben két Szerzetessei azért futának el munkáikkal együtt Moldovában, nehogy ha-

zánkban küldött Pápai Legátusok, és haereticæ pravitatis Inquisitorok által, a' miatt, hogy püspöki engedelem és vizsgálat nélkül a' Bibliát magyarra fordítani merészlették, büntetés alá vonattassanak; ebből azonban sem azt, hogy az egész Bibliát fordították, sem pedig, hogy azt hazánkba visszahozván, annak olvasása gyakoroltatott volna, következtetni nem lehet; nem is győztettem meg Révay Miklós' előadott okaival annyira, hogy a' Bécsi Próféták' könyvét, mellynek esztendejét ő 1383. esztendőre teszi, ezen Barátok' munkájának tulajdoníthassam, minthogy szemrevéén az eredeti példányt, annak sem papirosát, sem írás' modját Báthori Lászlónak általam tulajdonított példányánál régiebbnek nem ismértem, csupán a' formátumot: ez kis folióra, amaz kis quartumra írva lévén, különbözőnek találtam; ugyanazért a' szent Biblia' egész fordítása' munkáját mindenek előtt

I. BÁTHORI LÁSZLÓNAK remete szent Pál' Szerzetessének tulajdonítom. *h)* Egerer András, remete sz. Pál' nevezete alatt hazánkban felállított és dicső királyaink nagy Lajos, és Hunyadi Mátyás, valamint I. Leopold Császár

---

h) Lásd: Weszprémi Biogr. Medic. IV. 29. 30. l.
 — Wallaszky Conspect. Reipubl. Litter. 1808. 97. l.
 — Szombathy Ján. Tudósítás a' magyar Bibliáról. Pethe Fer. Bibliája kiadása előtt Ultra-1794. — Varga István Új Test. sz. Írások. Critic. Histor. Debrecz. 1816. 102. l.

előtt is fő tekintetben volt szerzetes Rendnek évkönyvében: *Fragmen panis, sive Annales, Ord. S. Pauli I. Eremitae Viennae* 1663. folio 220. lapján, első volt, ki tudtunkra adta, hogy még Robert Károly' idejében az eskuriali szent Lőrincz' tiszteletére Buda mellett épült fényes Klostromban foglalatoskodó szerzetes Báthori László 1456. esztendőben meghalálozván holta után egész Bibliának fordítását magyar nyelven írásban hagyta. — Veszprémi István tudós Debreczeni Dr. hazánk' mindennemű Régiségeinek figyelmes vizsgálója, és örök hálát érdemlő fentartója ezen kéziratnak, Elefanti Nyitra Vármegyében, Zobor hegy' háta megett lévő Paulinusok' klostromában fenlétét hiteles tudósításokból állította; én pedig bizonyíthatom az Elefanti klostromnak II. József Császár által lött eltörlése után Nagy Szombatba által költözését, minthogy *a' magyarra fordított sz. Bibliának egy kötete*, melyet az elszélesztett Paulinusok Elefantról oda hoztak, későbbben Esztergomi kanonok Fába Simon kezibe kerülvén, holta után Mlgos Tinnini Püspök Jordánszky Elek Úr' pártfogása által kész veszedelmétől megmentetett. Ezt azon Báthori László' fordításának több okokra nézve tartom: mert, sz. Lőrinczi, — most már Buda Város' határjában, akkoron pedig csak határa' mellékén, a' sz. Pál' hegye' tövében építetett kies klostrom, a' mint Fuhrman Mátyás': *Decus solitudinis, sive: Vita, Obitus, et Transla-*

tiones D. Pauli Thebaei Viennae 1732. 8-vo — Tyrnaviae 1734. 8-vo — és Anonymi Hungarici: Historia de Translatione D. Pauli Thebaei cognomento Primi Eremitae Pestini 1799. 8., könyveiből kitetszik, jóllehet 1526. esztendőben Mohácsi veszedelemnek következtében benne találtatott számos Szerzetesseinek kegyetlen megölése, épületének lángbaborítása miatt végképen, 's|örökre elpusztult; — de minekelőtte még a' pogány Törökök' dulasága érte volna, némelly templomi kincsek', és ékességek' mentése végett egynehány szerzetesseit felsőbb Magyarországi klastromokba küldötte, melly környűállás a' szent Lőrinczi klastromban készült szent Biblia fordításának Elefántra történt felhozatását igen hihetővé teszi; valamint azt, hogy ez légyen az Elefanti kéz-irat, Fába kanonok Úr' és Testvére' successorinak állítása, kik azt Nagyszombatban telepedett Paulinusok által kezébe jutottnak említék, bizonyítja; támasztja még, és erősíti állításom' valóságát a' kézirat' papirossának és betűinek XV. század' közepe-
 pettébe — midőn Báthori László munkálódott — tartozandó volta; melly környűállás arra is vezérel, hogy ezen kézirati kötetet a' magyar Szentírás' szinte részének lenni hihetőleg elesmérjük, mellyről Káldi György sz. Bibliája' első kiadásához ragasztott oktató Intés' IV. §. emlékezik t. i. két száz esztendővel ez előtt iratott magyar sz. Bibliának egy részéről;

mert a' 200 esztendő alkalmasint a' XV. század' közepettére vissza Báthori' életkorára mutat. *hh)*

A' Kéziratot, melly 3 hüvelyki vastag — kisebb folióban — tömött papiroson — álló, és folyó betűk között lévő középszerű characterrel írva vagyon, mennyire azon század' Magyarországi írásait esmérem, a' XV. Századnak nem előbbi, hanem utóbbi felekezetébe annál inkább helyheztetni bátorkodom, hogy írójának elkövetett hibáiból e' példányt nem a' szerző' eredeti írásának, hanem inkább azon évkori másolatnak tartom. Ezen kötet magában foglalja nem csak Mozes' öt könyveit; de az Ó Testamentomnak egy két Historicus, és egynehány Propheticus könyveit: kár, és soha ki nem pótolható veszteség, hogy az egész

---

hh) Gyurikovics Úr a' Tud. Gyűjt. 1833. XII. Köt. 102. l. ezen eredeti Kéziratot 1782. eszt. N. Szombathi Apaczáktól, Fába Mátyás Káptalanbeli Jegyzőhöz kerültnek tőlem különbözőleg állítja. Én azonban ki a' Magyar Literatura' legjelesebb Emlékének t. i. ezen Codexnek első leveleit bírom, itt kinyilatkoztatott tudósításomat is — ugyan attól a' kitől a' ritkaság' említett részét — nyertem; mellyhez ragasztván figyelmezéseimet, a' fordítást ezen túl annál inkább Báthorynak tulajdonítom, mivel Pázmány Péter, Káldi' Bibliájának 1626. eszt. kiadásában — a' fordító immár sokkal előbb kihalván — két száz esztendő előtt iratott példányról — a' millyent többen az Elefánti klastromban lennie hirteltek, láttak is, emlékezik.

Szentírást úgy a' mint a' Szerzetnek évkönyve egészen fordítottnak állítja, fel nem tartotta.

Ezen nemzeti kincs azonban nagy kárunkra héjános: mert a' mit miveltebb évkönyvünk méltán szégyenelhet, szinte már Fába' halála után, minekelőtte a' tudós Püspök Úrnak pártfogó szárnya alá juthatott, a' vak tudatlanság' ostroma, 's kegyetlen körmei közé kerülvén mind az elején, mind a' végén megkopasztatott 's csonkítatott. Hozzám, valóban reménytelen úton — Nagy-szombat városát illető régiebb magyar nyelven írt levelekkel — jutottak Mozes' Könyveinek (Genesisnek), vagy is a' szent Bibliának két első levelei. — De mivel a' Méltóságos Püspök' kézírata csak a' 40-dik lapon kezdődik — így 36 lapjai immár örökre elenyésztek, ha valamelly Nagy-szombati tudósabb kézbe a' jobb szerencse által véletlenül nem jutottak !!!

Ezen fordítás kétség kívül sem a' Zsidó, sem LXX. Magyarázók' görög nyelven írt Bibliának textussára; hanem a' deák Vulgata' betűje, az az: szavai szerint készítettetett. — Azomban mivel szinte IX századtól számlálván, a' sz. Biblia' részeinek több példányai — és az egész Bibliának a' XII. és XIII. Században egynehány írott kötetei *i)* nálam lévén ta-

---

i) Nem dicsekedésért; hanem Hazafiaknak tudósításáért nyilván vallom, hogy Kézirati gyűjteményem, és pergamentre írott Codexeim szinte a' VIII. század' koráig felhatnak, mellyek között

pasztaltam, hogy ezek is az előadott szavaikban tökéletesen meg nem egyeznek, Báthori László fordítása szorgalmatos vizsgálójának méltó és valódi tiszte lenne, arra is figyelemmel lenni, fürkézni, és feltalálni, mellyik Magyar-országi deák példányból, vagy a' mint a' Literátorok beszélnek, mellyik Biblia-familiájából eszközlötte magyar fordítását, tudtomra nem csekély szavakban elválván egymástól a' Római, Florenczai, Velencei, Francia, és Német országi deák Codexek, vagy is kéziratok.

Én azonban ezt elmellőzvéen Báthori László fordítását régi magyarságának hihetőbb voltáért inkább kívántam mostani magyar olvasás módjával oldalaslag elő adnom, hogy sem bár melly régi pergamentra írott deák Bibliának textussát a' magyarhoz mellékelném.

Például tehát kinyomtattam Mojzes könyveinek csak két első cikkelyeit, mellyekből olvasóm bátran megitélheti, mennyire követte volt a' Tridentomi közönséges egyházi gyülekezettől igaznak elfogadott Vulgata Bibliának betűjét, az az: igéjét, 's kifejezéseit — eredeti zsidó, vagy inkább görög Textusra hajlott e? — és a' Vulgata Bibliáknak, mellyik Magyar-országi kéziratával élhetett?

---

görög, és római Classicus Szerzőkön kívül a' négy Evangéliom görög nyelven VIII. században íratott, az Ó Testamentomi könyveknek deák nyelven lévő példányai pedig több számmal IX. és X. századokbeli iratokban nálam vannak.

Báthori László' fordítása 1456. eszt. előtt
Mojzes' Könyvei.

Hajdani Irat:

Genesis

Első Capitulm.

Kezdetben teremte Isten
mennyet, és földet, ez föld feleglen
vala yres és hew és fetettséghe
valanál ez vylagnál zynen, és
Úrnál hw zent lelke vylfettetyk
vala az vyzeken. És monda ur
Isten leg'en vylagosság, ees len
vylagosság; Latua ur Isten az
vylagosságot hog' jó vona, és
el valasztá az vylagosságot az
fetetsegtől. Az vylagosságot
nevezee nappalnál, és az feteteth
eeynek. Ezen kezben bételven
estve és holval, leen eg' ter-
mezeth zereuth valo nap. Monda
esmeg Isten. Leg'en erefsegh az
vyzet kezet, és valazya el az
vyzeteth eg' masthwl. Teremte
azert Isten erefseget, és el va-
laztha eg' masthwl az vyzeket. Kik
valanál az erefseghnek felette:
azoktól, kik valanál az erefsegh-
nek alatta: Ezek azonképen bétel-
telven: nevezee Isten az eref-
seghet mennynek, ezen kezben es-
meg bételven estve, és holval:
leen más nap: monda esmeg Isten:
Bó' wll' enek eg' be az vyzet, kik az
egnek alatta vanna, eg' hely're,

Mostani Olvasás:

Genesis

Első Capitulum.

Kezdetben teremté Isten
mennyet, és földet, és föld pe-
diglen vala üres, és hév, és se-
tésegek valának ez világnak
szinén, és Úrnak ő szent Leke
viseltetik vala az vizeken. És
monda Úr Isten legyen világos-
ság, és lön világosság. Látá
Úr Isten az világosságot hogy jó
volna, és elválasztá az világos-
ságot az setétségtől. Az világos-
ságot nevezé nappalnak, és az se-
tétet éjnek. Ezen közben bétel-
vénesteve, és holval, lön egyter-
mészet szerint való nap. Mondá
ismét Isten: legyen erősség az
vizek között, és válassza el az
vizeket egymástól. Teremte
azért Isten erősséget, és elvá-
lasztá egymástól az vizeket. Kik
valának az erősségnek felette:
azoktól kik valának az erős-
ségnek alatta. Ezek azonképpen
bételvén: nevezé Isten az erős-
séget mennynek, ezen közben is-
mét bételvén estve, és holval:
lön más nap: mondá ismét Isten:
gyüleneek egybe az vizek kik az
égnek alatta vannak, egy helyre,

és leeg'en zaaraz: mikoron a on-
 feppen leth vona: nevezee Isten
 az zaarazth feldnek, es az vyzeknek
 g'wlekozew't nevezee thenghernek.
 Es lata Isten hog' yo vona, es
 monda: nemzen az feld zeldello
 fyvet, es maghernemzoot hw' ne-
 mezerenth, es y g' molyz terem-
 tho fiat, es lymynd hw magaban
 tartvan magoth hw zemelezerenth.
 Es lata Isten hog' yo vona:
 ezenkezben len estve, es holwan,
 es teleek harmad nap. Mondá
 esmegh Isten leg'enek vylago-
 soyto allatok az eghnek magos-
 sagan, es valazynal el eg'masthul
 az napoth, es eyeth, es leg'e-
 nek yeg'ekre, ydokre, es napok-
 ra, es eszhendokre, hog' fen'le-
 nek az eghnek magassagan, es
 vylagosohat ez feldet, es azon-
 feppen bel tel'ee: teremthe azert
 Isten ket vylagosoytokat: nagyob-
 ath hog' elette lenne az napnak;
 es kyssebet, hog' elette lenne az
 eynek, es esyllagokat, es vetec
 hwket eghnek mel'fegheere, hog'
 vylagosoytananak ez felden, es
 ygazgathnal az napoth es eyeth,
 es elozthanal eg'masthul az vy-
 lagossagot, es setefeghet. Es lata
 Isten hog' yo vona. Es esthve
 holval bel telven: len neg'ed nap,
 monda esmeg Isten: nemzyenek
 az vyzek czuzo, mazo, es re-
 pese eelo allatokat ez feldnek egh-
 nal alatta, es teremthe Isten nagy
 Cethalakath, es mynden eelo es
 yngadozo allatokath, kyet nem-
 zetnek az vyzek hw zemelyek

és legyen száraz, mikoron azon-
 képen lett volna: nevezé Isten a'
 szárazt, földnek: és az vizeknek
 gyülekezését nevezé tengernek.
 És látá Isten hogy jó volna, és
 mondá: nemzzen az föld zöldellő
 füvet, és mag ér nemzöt, ő ne-
 me szerint, és gyümölcs terem-
 tő fát, és ki mind ő magában
 tartván magot ő személye sze-
 rint; és látá Isten hogy jó vol-
 na: ezenközben lön estve, és
 holvan, és telek harmad nap.
 Mondá ismét Isten legyenek vi-
 lágosító állatok az égnek magos-
 ságán, és válaszzák el egymás-
 tól az napot, és éjelt, és legye-
 nek jegyekre, időkre, és napok-
 ra, és esztendőkre, hogy fényle-
 nek az égnek magasságán, és vi-
 lágosítsák ez földet, és azon ké-
 pen bételék: teremte azért Is-
 ten két világosítókat: nagyob-
 bat, hogy előtte lenne az napnak,
 és kisebbet, hogy előtte lenne
 az éjnek, és csillagokat, és veté
 őket az égnek mélységére, hogy
 világosítanának ez földön, és
 igazgatnák az napot és éjelt,
 és elosztanák egymástól az vilá-
 gosságot, és setétséget. És látá
 Isten hogy jó volna. És estve
 holval bételvén lön negyed nap.
 Mondá ismét Isten: nemzzenek az
 vizek csúszó, mászó, és repe-
 ső élő állatokat ez földnek's ég-
 nek alatta, és teremte Isten nagy
 Czethalakát, és minden élő, és
 ingadozó állatokat, kiket nem-
 zettek az vizek ő személyek

zerenthy, es mynden repese allato-
 Fat hw nemel zerenthy. Es lataa
 Isten hog' yoo vona, es megh aldaa
 hw'ket mondvan: neveloggy' yetof,
 es zaporoggy' yatofo, es tolsheetel
 be az thengernel vyzeith. Az egbi
 madaral es sokasullyanal megh
 ez felden. Azonkezben len e'fhye,
 es holwal, es teleel ewtyd nap.
 Mondá esmegh Isten, teremczen
 az feld eelo lelket hw nemzeesse
 zerenthy, barmokat, ezuzokat, es
 felby wadafath, bestyefeth, hw zy-
 nel zemelye zerenthy. Es mynd
 azonkeppen len. Es teremthe I-
 sten felby bestyefeth, es wadafath,
 hw természethe' zerenthy, es harmo-
 kat. Es lataa Isten hogy yoo vona,
 es monda, tegywn' emberth my
 k'pünkre, es hasonlatossaghynkra,
 es wralkoggye' tengheri halakon,
 es egby madarakon, es mynd tel-
 lyes felby wad besthyelen, es
 mynden czwjo allatokon, k'f ez
 felden yngadoznak. Es teremthe
 Isten Emberth hw zineere, es ha-
 sonlathossagára wr Istennek zyneere
 teremtee hwtet f'fyrffiyath, es Az-
 zony allatoth, es megh aldaa hwket
 Isten, es mondaa: Neveloggyetel,
 es sokasullyatof, es telczeetel be ez
 felbeth, es hapezaatof alaato' hw-
 teth, es wralkoggyatof tengheri ha-
 lakon, es egby madarakon, es kezen-
 seeghes lelkes allatokon, k'f mynd
 yngadoznak ez felden. Mondá esmegh
 Isten, yme tynektel adtam mynden
 fyveket, k'f magoth theremthnel
 ez felden, es mynd kezenseeghes ffa-
 kat, k'f hw magofban magoth

szerént, és minden repeső állato-
 kat az ő nemek szerént. És látá
 Isten hogy jó volna, és meg áldá
 őket, mondván: nevedjetek,
 és szaporodjatok, és töltsetek
 bé az tengernek vizeit. Az égi
 madarak is sokasullyanak meg
 ez földön. Azonközben lön estve,
 és holval, és télék ötöd nap.
 Mondá ismét Isten, teremcsen a'
 föld élő lelket ő nemzése sze-
 rént, barmokat, csúszókat, és
 földi vadakat, bestieket, ő szí-
 nek személlye szerént. És mind
 azonképpen lön. És teremte Isten
 földi bestieket, és vadakat, ő
 természetek szerént, és harmo-
 kat. És látá Isten hogy jó volna,
 és monda: tegyünk embert mi
 képünkre, és hasonlatosságunk-
 ra, és uralkodgyék tengeri hala-
 kon, és égi madarakon, és mind
 tellyes földi vad bestieken, és
 minden csúszó állatokon, kik az
 földön ingadoznak. És teremte Is-
 ten embert ő színére, és hason-
 latosságára, úr Istennek szí-
 nére teremté őtet férfiat, és asszony
 állatot, és megáldá őket Isten,
 és monda: Nevedjetek, és
 sokasuljatok, és töltsetek bé e'
 földet, és hajtsátok alátok őtet, és
 uralkodjatok tengeri halakon,
 és égi madarakon, és közönséges
 lelkes állatokon, kik mind inga-
 doznak e' földön. Mondá ismét
 Isten, ime! tinektek adtam min-
 den füveket, kik magot teremte-
 nek e' földön, és mind közönséges
 fákat, kik ő magokban magot

tartónak h'w' teneesseghekre, hogy
 ty'nektek legy'enek eledelre, es
 mynd ez földi lelkes állatoknak, es
 mynden egyh' madaraknak, es min-
 deneknek lyk ez földön yngadoznak,
 lykben mynd eely leelel vagyon,
 hogy legyen myth ennyol, es
 mynd azonképen leen, es megh
 lataa Ysten mynd azokat, kiketh
 teremteth vona, es mynd yghen
 yol, es azonközben esthwe, es
 hollal betelven hatod nap leen.

M a s o d

C a p i t l m.

Azert meg tekeelletheeneel
 az mennyek es föld mynden h'w
 ekeesseghekkel, es bel tellyeseytte
 Ysten az h'w dolgat heted napon,
 lyket zanth vala teremteni, es megh
 aldaa az heted napoth, es meg zen-
 teleehw'tet, mert h'w rajta zentvala
 megh mynden dolgaitul, kiketh te-
 remteth wala. Ezek azért mennyek,
 es földnek nemzethsegly mikoron
 teremtetheeneel, es melly napon
 teremte mennyet es földet, es
 mynden mezei nagy zalakat, es
 mynden zöldellő füveket, minek
 elotte ez földből ki nevedednee-
 nek. merth meegh W' Ysten esset
 nem adoth wala ez földre, ember
 es nem wala ly ez földeth my-
 veltee vona. de k'wthffe zarmazyt
 wala ffe az földből, megh enthez-
 ween mynd az eggeez földnek zy-
 neeth, zerzee azert W' Ysten em-
 berth földnek saryabol, es lehellee

tartanak az ő tenézségekre,
 hogy tinektek legyenek eledelre,
 és mind ez földi lelkes állatok-
 nak, és minden égi madaraknak,
 és mindeneknek, kik ez földön
 ingadoznak, kikben mind élő lé-
 lek vagyon, hogy legyen mit en-
 niek, és mind azonképen lön, és
 meglátá Isten mind azokat, kiket
 teremtett volna, és mind igen
 jók, és azon közben estve, és
 hollal betelvén hatod nap lön.

M á s o d i k

C a p i t u l u m.

Azért megtekélltetének az
 mennyek és föld minden ő ékes-
 ségekkel, és bétellyesité Isten az
 ő dolgát heted napon, kiket szánt
 vala teremteni, és meg-áldá az
 hetedik napot, és megszentelé
 őtet; mert ő rajta szűnt vala meg
 minden dolgaitól, kiket terem-
 tett vala. Ezek azért mennynek,
 és földnek nemzetségi mikoron
 teremtetének, és melly napon
 teremte mennyet, és földet, és
 minden mezei nagy szálakat, és
 minden zöldellő füveket, minek-
 elötte ez földből kinevededné-
 nek; mert még az Úr Isten essőt
 nem adott vala e' földre, ember
 is nem vala, ki ez földet mi-
 velte volna; de kúfő származik
 vala fel az földből, megöntöz-
 vén, mind az egész földnek szí-
 nét, szerze azért Úr Isten em-
 bert földnek sárjából, és lehelle

hw orczajara eelethne' lehellee-
seeth, es ten az ember eely lelkes
allattaa. Palantath wala kedegh
Mr Ysten gyenero' seeghne' para-
dycomath kezdethw' l fogva, kyben
helyhezette wala az embert, kyth
zerzeth wala. Teremthe azerth
Mr Ysten ez felde' syryabol myn-
den zcep gymelez fakat latsra,
es eedeseket kostolasra. Es
eetetne' ffayath Paradycomna' ko-
zepette, es bolcsesseeghne' ffajath
pona', es gonozna'. Es folyo-
viz foly wala kywe az gyenero'
seeghne' helyeerol paradycomna'
meg hymtezeffere, ky ennen neegy
ffeere oztaty', eegyne' neve ffys-
son, ez kerw'ly megh tellyes
Ewylathna' feldeeth, oth terem az
yo arany, ky eegyeb feldy arannal
yob, es oth leelettye' az bdel-
lium, kybol az gummy zarmagy',
es az onychynus new kw. Es az
masodye' folyo wyzne' newe Syon,
hw az ky megh kerwly Etyopyana',
az az zereczen orzaaghna' feldeeth.
Az harmad folyo wyzne' newe
Tygris: hw megyen Assyryana'
orzagaara. Az negyedil Euffra-
tes ky egyiptomba zaal le. We-
wee azerth Mr Ysten az emberth,
es helyhezettee hw'tet az gyene-
ro' seeghne' paradycomaban, hogy
oth munkalodneel, es oryznee
hw'tet, es paranczola hwne'ly mond-
van: mynden ez paradycomna'
ffayna' gymelezymbol egyeel. De
az yo es gonoz tudomanna'
fayana' gymelezeebol ne egyeel,
mert valamely napon egyendol

az o orczajara életnek lehellee-
tét, és jön az ember élő lelkes
állattá. Plántált wala pedig Úr
Isten gyönyörűségnek Paradi-
csomát kezdettől fogva, kiben
helyhezette wala az embert, kit
szerzett wala. Teremte azért az
Úr Isten ez földnek 'sirjából min-
den szép gyümölcs fakat látás-
ra, és édeseket kóstolásra. És
életnek fáját Paradi-csomnak kö-
zepette, és bölcsességnek fáját
jónak, és gonosznak. És folyó
víz foly wala ki az gyönyörűség-
nek helyéről, Paradi-csomnak
megöntözésére, ki innen négy fö-
lyóra osztatik, egyiknek neve
Fison, ez kerüli meg tellyes
Ewylatnak földét, ott terem a' jó
arany, ki egyéb földi aranynál
jobb, és ott találatik az Bdel-
lium, kiből a' Gummi származik,
és az onyx nevű kő. És a' má-
sodik folyó víznek neve Gihon,
ő az, ki megkerüli Ethiopiának,
az az: Szerecsen országnak föld-
ét. A' harmadik folyó víznek
neve Tygris, ő megyen Assyriá-
nak országára. A' negyedik
Eufrates, ki Egyiptomba száll le.
Vevé azért Úr Isten az Embert,
és helyhezette őtet az gyönyörű-
ségnek Paradi-csomában, hogy
ott munkálkodnék, és őrizné
őtet, és paranczola ő néki mond-
ván, minden ez Paradi-csomnak
fájinak gyümölcséből egyél: de
az jó, és gonosz tudománynak
fájinak gyümölcséből ne egyél;
mert valamely napon ejendel

100 I. Báthori László' fordítása 1456.

halálnak halálával halz meg. Mondá esmegh Ur Isten nem yo embernek ennen maganak lenny: tegynk hwnely seghedseeghet hasonlatosh hw hozzaya. Teremtvén azert Ur Isten felbnel syryahól, minden lelkes es eelo allatokat, es fezenseeges eeghy madarakath, es wywe hw' keth Adamhoz, hogy lathnaa kynel hynaya hw' keth. Merth minden eelo allatokat akkoron nevezee Adam, mostan es ugyan azon nevel wagon. Myndeneketh nevezee azert Adam ennen nevelkon, minden lelkes, es repesew, es czuzo maszo allatokat, es minden ez felbi vadakath. Adamnak fedegh hw' keth nem leletteth wala seghedseegh hasonlatos hw hozzaya. Boczata azert Ur Isten almat adamba, es mykoron el alwth vona, veve ky eggylet hw' obala czonttynan, es anna helyeeth hw' ssal teltee be, es meg ekessejettee Ur Isten a teteimet azzony allat zemelyben, keth ky vett wala Adambol, es Adamhoz wyvee hw' tetet. Es ottan monda Adam. Ez tetem ymaran en teteimbol wagon, es ez test, en testem kezol wagon, es hw, es es hw' wattyatyl virago, mert fyrfwhbol veeteteth kywe. Kynel okiert ember el haggya hw' attyat, es annyat, es eeggyeswl hw' felesseeghehez. Es lesznek ketten egy testben. Wala fedegh mynd ketho mezejtelen es nem szegyenlyk wala sem Adam, sem hw' felesseeghe Ewa.

halálnak halálával halz meg. Mondá ismét Ur Isten nem jó embernek önnön magának lenni: tegyünk ő neki segítséget hasonlatost ő hozzája. Teremtvén azért Ur Isten földnek sárjából minden lelkes, és élő állatokat, és közönséges égi madarakat, és vivé őket Adámhoz, hogy látná, kinek hiná őket. Mert minden élő állatokat miként akkoron nevezé Adám, mostan is ugyan azon nevelők vagyon. Mindenikét nevezé azért Adám önnön nevelőkön, — minden lelkes, és repeső, és csúszó mászó állatokat, és minden e' földi vadakat. Adámnak pedig ő köztök nem találtaik wala segítség hasonlatos ő hozzája. Bocsaata azért Ur Isten álmot Adamba, és mikoron elaludt volna, veve ki egyiket ő oldala csontjának, és annak helyét hússal tölté bé, és meg-lelkesité Ur Isten a' tetemet asszonyi állati személyben, kit ki vett wala Adámból, és Adámhoz vivé őtet. És ottan monda Adám: Ez tetem imár én tetememből wagon, és ez test, én testem közül wagon, és hiv, és hivatattik virago, mert férjhiúból vétetett ki ő. Kinek okáért ember elhagyja ő attyát, és annyát, és egyesül ő feleségéhez. És lesznek ketten egy testben. Wala pedig mind kettő mezitelen, és nem szégyeulik wala sem Adám, sem ő felesége Éva.

II. Nemzetünk' dicsőségére született HELTAI GÁSPÁR első volt, ki az egész sz. Bibliának eredeti magyar fordítását' a' nélkül, hogy előbbieket használta volna, eszközlötte, és Hoffgref György könyvnyomtató' munkálatával Erdélyben Kolosvárott kinyomtatta.

Heltainak mind nemzete, mind hitvallási felekezetének esmérete kétséges volt Bód Péter, és őtet követő valamennyi Litteratorink előtt: ki őtet bár *Heltán a' Száxföldön születtnék; de még is cselekedete, és egész életének folyása miatt Magyarinak vélte; —* Vallásában pedig az *Úr' vacsorájáról tett némelly kifejezéséről* inkább a' Helvetiai, hogy sem Agostai vallás tartók közé számlálандónak gondolta saját szavai szerint.

Én őtet született Szásznak, de egy tökéletes *Magyar Hazafinak* önnön szavai által bizonyíthatom, mellyeket gyűjteményemben lévő Kolosváron 1553. Sdr. kiadott Catechismusának, Nagy-bányai polgár, Szentgyörgyi Deák Péterhez tett ajánlásában előad illyképen: „Akartam én is tisztembeli hivségét mutatni, „nem csak az én tulajdon (német) nyelvemen „való predikálásommal, mert *az szerent Szász „vagyoc*; hanem tisztességes magyar nyelvben „való Munkámmal, avagy írásommal is: gyűjtöttem ez okáért egy rövid Catechismust's a' t.“

Hitvallására nézve pedig méltóbban őtet a' Helvetziai vallás tartók' felékezetéhez tartozandónak ítélnélhetjük; mert ambátor a' Helve-

tica vallás tartók csak a' Tarczali és Tordai synatoknak 1562. és 1563. esztendei rendelése' következésében különös Ecclesiákra oszolván nyilván váltak el az Ágostai vallást követőktől; ii) de még is hivei a' hitbeli czikkelyekben

---

ii) Szerzője illy czimű munkának: „Die wichtigsten „Schicksale der Evangelischen Kirche in Ungarn, „Leipzig. b. Hartman. 8, 191 lap. ezt írja: „So lange „Maximilian am Steyerruder d. königl. Gewalt sass, „herschte in der Kirche eine tiefe wohlthätige Ruhe. „— Die Geschichte weiss von Verfolgungen, und „von Verketzerungen dieser Periode nichts zu be- „richten“: de nem igazán; mert valóban a' mit a' Szerző nem tud, annak csak az ő maga saját tudtára nem jött voltát, egyházi történeteinkre nem ruházhatja. Hiszen éppen Maximilián' idejében történt Hazánkban a' Protestansok' meg hasomlása, és egymástól különös törvényes felekezetre eloszlása — épen akkoron Erdélyben támadott Hazánkba is által költözött Socinusnak eretneksége, mellyet Anabaptista név alatt törvényeink kitiltani rendelték, Helvetziai vallásbeli Synatok tömlöczözésekkel büntettek, Magyar országban utóbb ki is irítottak. Méltán azért az illyen Szerzőről, ki akkor is, midőn az ember' legfentebbi foglalatosságáról, a' Religiónak mennyei hathatóságáról értekezik, könyvének 183. lapján, „von den süssen Umarmungen der schönsten Blondine ihrer Zeit d. Philip- „pinen Velser“ álmódozhatik, ítélnéljük, hogy ő nekie minket korántsem az igazra tanítani; hanem inkább az igaznak titkolása és elnyomása által egyedül csak mulatni, tudós esméretek helyett, tsiklandós érzelmeket bennünk gerjeszteni szándéka légyen.

(Dogmáikban) már régtől, és mindenütt egy értelemben nem voltak; Heltait pedig Szászoknak egyházi Tanítói, kik az Agostai vallás' eredetiségében tökéletesen megmaradtak, magokhoz tartozandónak soha sem ismérék.

Heltai Erdélynek tudományi fényes csillaga, az akkori rettentő dulasok' és lángok' rút füstjében setét gyászfátyolába borult Magyar ország' tartományaira is nem különben ragyogott; *Kolosvár*, hol Heltai, Hoffgref György' társaságában, többnyire magyar könyveknek nyomtatása által éltette a' tudományokat, fentartá, terjeszté, de örökösité is azon már már hanyatló nemzetünk MAGYAR NYELVÉT, — mellynek emlékei tartós' fenmaradására öseink soha szükségképen nem ügyelének, — *Kolosvár*, mondom, volt tulajdon bölcsője és műhelye a' virradó, és felemelkedő nemzeti Literatura' culturájának mind a' két magyar Hazában, mellyre bár *Debreczen* is, *Melius'* és *Felgyházi* éltében törekedett: de *Heltainak* tüze, buzgósága, szorgalma, munkásága, mellyet még özvegyére, és fiára is által árasztott, mesze túl hatott Tiszamente fővárossa' iparkodásain; 's annyira kitündöklött, hogy miképen az Olaszok hires könyvnyomtató Aldusokat, Francziák Henrik és Robert Stephanusokat magasztalják, mi Magyarok Heltaiakkal méltán és illoképen dicsekedhetünk. Dicsekedhetünk valóban ANYAI NYELVÜNKNEK kiváltképen általok lött tudományi felmagasztalásaért; dicse-

kedhetünk a' legremekebb (Classicus) könyvnek, t. i. az egész sz. Bibliának idősb Heltai Gáspár által eszközlött fordításaért, és kinyomtatásáért.

Magyar nyelvhez különös vonszódását, és hazafiúságát nyilván bizonyítja, már nevezett Catechismussának ajánló levele ilyenképen: „Miért hogy ennihányan a Colosvári Tettes, „neves Keresztyénekből vadoltanac engemet, „mivel hogy a' Tisztességes magyar nielvnecc „gyalázattiára járnéc — és mivel hogy annac „romlására igyekezném: ennek ez okáért e mun- „kámmal vagy irásommal, és *a többivel hiket* „*kiadandó vagyoc meg akartam, meg is akarom* „bizonyítani, hogy azok az én ragalmazóim, „meg kéméllettéc az igazságot mondani, és „irigységből hamisságot ellenem kelepeltek“ — Meg is tartá nyilván adott ígérété, mert

A' sz. BIBLIÁT öt részekre fel osztván, annyi negyed kötetekben Kolosvárott Hoffgref György' betűivel 1551. — 1561. esztendeig lapszámok' jegyzete nélkül, és különös ajánlások (Dedicatiók) mellett, úgy kinyomtatta, hogy I) kötetben a' Mojzes' öt könyvei II) a' historicus könyvek Josuétól a' Királyok' másod Könyvéig. III) Esdrástól, Salamonnak fellebb való énekéig IV) a' Proféták Esaiástól, Malachiasig. V) az Új Testamentom foglaltatnék — az Apocryphusokat el hagyván. Melly különös köteteknek azonban nem egy kiadása;

hanem több, és külömb esztendőben történt nyomtatásai vannak.

Az egész Bibliának ekképen tökéletesen elvégzett's befejezett első classica magyar fordítása, a' mi Litteraturánknak, szinte mint egyéb virágzó nemzetek' felvirradott újabbi Literaturájoknak, kiket a' Bibliai studium XV. és XVI. századokban egész Európában majd csaknem egészen elfoglalt, egyik fő és annál csudálatosabb remeke, mivel még a' XVI. század' közepettén, sok más nemzeteket megelőzvé — Hazánknak belső zendülések és pogány Török ostromok' kíméletlen feldúlása alatt nem csak elkészült; de épen a' legmiveletlenebb, és ügyefogyottabb időkben összevgyűjtött nagy kölcséggel, ékes betűkkel, és remek csinossággal ki is nyomtattatott.

Becsés ezen öt negyedretű kötetekben csinosan kinyomtatott nemzeti kincs azért, hogy *első egész magyar Biblia'* — hogy a' magyar könyvek' nyomtatása' elsőbb zsengeinek korábbi példája; belső érdeme' tekintetében pedig, hogy a' már akkoron is meg volt: de Klastromokban rejtezett magyar fordításait a' deák vulgátának Heltai nem használta; hanem új fordítását, deákból ugyan, de a' zsidó és görög eredeti nyelveknek értelme szerint eszközölvén, első közre bocsájtotta — Heltai' munkáját pedig sem az egész Biblia' későbbi fordítói, u. m. Károli Gáspár — Kaldi György — Cs. Comaromi György — Bárány — Bessenyei's a' t. sem a' magyar

Uj Testamentom' számosabb magyarázói, és kiadói közül ritkasága miatt tudunkra egyik sem használta. De bővebb és tudósabb esméretet róla adnak előjáró beszédének ezen önön szavai: —

„Szükség volt vona ezokáért, hogy en-
 „nec előtte regen è mi országunkbeli Feiedel-
 „mec nem kimillettec vona kölchegeket, ha-
 „nē gondot viseltec vona erre, hogy ez è drá-
 „galatos könyv, a' mi nyelvünken is olvastat-
 „hatott vona. Mert nem igen sokan vadnac
 „közettünc Magyarok közet, kie chac annera
 „is tudgyanac deakúl, hogy a' deac Bibliát
 „chac betűszerint is erchec. De è nyaualyas
 „világon így vagyon a dolog, így is volt mind
 „éltig, hogy *a' hituan és az ala való dolgot az em-
 „bereg nagynac, és a nagyat kichinnec auagy
 „semminec itéltéc*, arra a' minac kichid auagy
 „semmi haszna ninchen, nagy gondot viselte-
 „nec, a' mi kedig minedênél hasznasbb vót vó-
 „na, arról meg sem emlekesztenec. Jollehet
 „immar mostan érttyünc, hogy soc iambor ke-
 „uannaia, ha è szent Bibliat magyar nyeluen
 „lathatnaia és oluashatnaia. Eszt kedig tété-
 „menyeuel is megjelentette egy nemes iambor,
 „és Istenfelő szömely Feieruárot lakozó *Chaki
 „Mihaly*: Mert nem kimiluen az ő kölcheget
 „mind minekünc, kik e munkaba voltunc fog-
 „lalatosoc segetsegül vót, 's mind a' nallunc va-
 „ló könywnyomatoknac.“ Melly igék CHÁKI
 MIHÁLT, Zápolya János király' és fia 'Sigmond

Tanátsosát a' magyar Litteratura' ezen fő re-
meke' dicső alkotójának nyilván vallyák. Bel-
ső alkotását pedig érintő szavai im ezek:

„Ha kedig kiuanod a mi neuünket kic é
„munkába voltunc foglalatosoc meg tudni, és
„a' mi Istentől való vallasunkat meg érteni
„nem restelyüc rövid beszéddel meg ielenteni.
„Niha harmon, 's niha negyen is voltunc e-
„gyüt é munkába.

„ HELTAI GASPÁR Coloswári Fő lelki
Pásztor.

„ GYVLAI ESTVÁN Magyar Predicátor

„ OZORAI ESTVÁN és

„ VIZAKNAI GERGELY. Scola Mester.

„Nem ok nélkül voltunc kedig ennyin é
„mükába együt, hanem előszer ez okáért, hogy
„ha valamelyünc a' vagy az irásnac értelmét,
„avagy a' magyar szónac módgyát és iárását
„iól eszebe nem vette vóna, a masünc, auagy
„a' harmadünc eszebe venneie. Mert tudgyuc
„azt, hogy akárki is niha még chac kichid do-
„logba is eltéuelyedic. Tudgyuc azt is, hogy
„az Wt Isten az ö aiándekeit nem egyaránt oszto-
„gatta: egy nec egyfélét, másnac másfélét adott:
„némel nec többet, némel nec keuesebbet. Má-
„sodsor ezért voltunc ennyin együt é mun-
„kába, mert nem chac a köz deác Bibliát kö-
„vettünc a magyarúl fordításba: Miért hogy a köz
„deác Biblia helyel helyel a' Göreg Bibliából igen
„homályoson irattatot: Egy nihany helyen
„kedig elis táuazott az igaz értelemtől: hanem

„főképen köüettüc a Sidó Bibliát, miért hogy
 „az ó Törnénbeli könyüec legelőszer sidóú
 „irattattanac: De vgy köüettüc a *Sidó Bibliát*
 „hogy előttünc vót a *köz deác Biblia* is, — előt-
 „tünc a *több deác Bibliákis* — előttünc az *egyebb*
 „*nyeluen való*kis — Meg oluasúan ezokáért
 „együnc egyiket, másünc másikat, harmadünc
 „harmadikat, negyedünc negyediket, köüet-
 „tünc az igazb és az iras szerint valo értelmet.
 „Mert soc hely vagon a szent Bibliába, hol
 „az igéknecc sokfele iedzésekért, auagy a be-
 „szédnecc röüid voltáért a magyarázadba kü-
 „lömbeznecc mind a sidó, s mind a keresztyén
 „doctoroc.“

„Touábba ertsmeg eszt is, hogy noha főké-
 „pen a sidó Bibliát köüettüc: de azért a sidó
 „szónac módgyától soc helyen eltávasztünc,
 „köüetünc az igaz értelembe, a magyar nyelv-
 „necc iárását — soc helyen viszontac, a Sidó szó-
 „nac iárását köüettüc ott a hol ismértünc, hogy
 „az igekbe elreitetitkoc vadnac. Soc helyen a si-
 „do igét tartottünc, a hol auagy tulaydon new vót,
 „auagy oly állatnac neue, melly nállünc nin-
 „chen: miképen neminemü öltezeteknecc, és mér-
 „tékeknecc neue: de azért è fele igéket vgyan
 „ottan kiuül a' szélen meg magyaráztünc. En-
 „necc felette azon igyekesztünc, hogy minden
 „igét a magyarba is tulaidon és szinte azon
 „dolog iedző igéuel ielenthessükki. Mert a
 „mely tolmáchló auagy irás fordító eszt nem
 „miueli, nagy kárt teszen a' keresztyéneknecc,

„meg fosztuan öket az irásnac igaz, és a' Szēt
 „lélec szerént való értelmétül. Nem nésztiuc
 „ez okáért è munkába aszt mi vóna kedues az
 „embereknél, hanem a' mit neznünc kellett:
 „tudni illic az igaz tolmáchnac és az irás ma-
 „gyarázónac tisztit.“

Kinek volt ajánlva első része, a' példányok' fogyatkozása miatt nem tudhattam. A' Pesti K. Universitás' Könyvtárának példányában hibázik az ajánló-levél. Azt következő elő-szó c. 4. árkussal végződik: a' d. Ivnek ez a' czime „A' Biblia mire mondatik más neuen Ó és Uy „Testamentomnak és mit (mint) különböz az „Ó Testamentom az Ujtól.“ Melly értekezés szinte h. 4-dig terjed, és mind a' kettőnek meg egyezését, sőt a' keresztényi üdvözségre szükséges létét vitatja, egész c. 2. lapig. Mellyek után az Ó testamentombeli könyveknek számát, és summáját adja elő, úgy a' mint azok az I. II. III. és IV. részben vagy is annyi kötetekben kinyomtattak; utánnok jelentvén: „Ezec mon- „danc méltóságos kőniuec az Ó Testamentom- „ba, mellyeket a' Göregec és Deákoc Cano- „nicusoknac, az az regula szerént valóknac „neueznek, mert ezekben adatic előnbbe a' mi „hitünknek, kereszténiségünknek, és keresz- „tyéni chelekedetünknek modgya és reguláia“ „Vadnac ezenkiuúl több könyvek is a' „Bibliaba de azokat miképen zenth Jerony- „mus doctor is mondgya, nem zámlállýac ezec „közibe, nem is tartya a' kereztieni gyüleke-

„zet olyan bechületbe, miért hogy a' sidó Bi-
 „bliába sem találtatic mindenic — — olvassác
 „azért is, és keresztyeni erkölchre valo tanu-
 „ságért: de nem olvassác Hit ágainac erő-
 „sítésére — — azért neveztetnek Apocry-
 „phoknac, azaz eltitkoltatknac — — Ez ke-
 „dig azoknak számoc és nevec“

„ 1. Judit könyue.	„ 9. Hester, 10-ic Ré- szétől fogva mind végig.
„ 2. Salamonnac böl- cessége.	„10. Az Iffiaknac az egő kementzebéli eneke.
„ 3. Tobias.	„11. Susannánac histo- riáia.
„ 4. Jesus Sirach.	„12. Danielnec a' Bél Papjaiual való ve- tekedése.“
„ 5. Baruch.	
„ 6. A' Makabeusok- nak könyve. I. II.	
„ 7. Esdrasnac harma- dic és negyedic Könyue.	
„ 8. Manasses Királ- nac Gyonása.	

Ezekután az Ó testamentombeli valamen-
nyi könyveknek szinte az Apocryphokkal
együtt rövideden való értelme avagy sommája,
és ajánlása rendszerint előadatik egész a' h. iv'
4-dik lapjáig, mellynek tulsó oldalán a' te-
remtés' mive, egy fában metzett az egész lap-
tért elfoglaló rajzolattal képzeltek; ez neta-
lántán *Honter János* Brassói tudós fametző'
kezeből került, minthogy a' nagy betűk' ké-
pes formáji is *Honter' Brassói* nyomtatásához

hasonlítani látatnak, és nékie tulajdon tzifrazásokkal teljesek.

Ritkasága ezen magyar Bibliának még a' Cardinal Ximenes' 1517. eszt. Compluti, vagy az Oroszok' Ostroviai 1581 esztendei Bibliájoknál is nagyobb, mellynek bár az öt kötetből álló tökéletes volta Bod magyar Athen. 105. l. — és Bibliai Historia 135 — 141. l. — Veszprémi Biogr. Medic. IV. 31. — és Vargától új testamentomi Critica Histor. Debrecz. 1816. 104. l. bizonyítatnék, tellyes voltában hol-léte azomban sehol elő nem adatik.

Bizonyos hogy tökéletes öt kötetű példányával, sem külső országi, de magyar és erdélyi Könyvtárak is u. m. a' Nemzeti-Museumé, k. Üniversitásé, Debreczenyi, Pataki, Enyedi, és valamennyi Érseki, és Püspöki Bibliotekák tudtomra nem dicsekedhetnek. — Saját könyvtáram példányának csak a' III. Kötet híjja. Méltán azért ezen nemzeti kincs egyes köteteinek árát 50. for. C. p. és egy tökéletesen fentartatott öt kötetű példányt, — ha egyben szereznie lehetne — 100. aranyra, sőt többre is egy tele-vérű Arabs Ménnek áránál, mellyek minden esztendőben újdön születnek, vagy akármelly legdrágább, 's mesterségesebb más emberi minnél becsúlhetem.

Példáját Heltai fordításának, hogy jobban szembe tünjön Károlyi', Kaldi', és Comaromi' fordításaival, nem értekezésemnek folytában; hanem egymás mellett lévő négy

oszlopokban az értekezés végén kinyomtatattván, szólok már Cároli, vagy is mint most írjuk, Károli Gáspár magyar fordításáról.

III. KÁROLI GÁSPÁR eredeti magyar fordítása' első kiadásának, az úgy nevezett ritka Visolyi Bibliának, fekete és veres betűkkel kinyomtatott első czíme ez:

„Szent Biblia, az az Istenec Ó és Wy Testamentumánac, Prophetac, és Apostoloc által meg iratott szent könyvei: Magyar nyelvre fordítatott, egészlen és wjjonnan, az Istenec magyar országban való Anyaszentegyházának épülésére. (Magyar Ország Czimereket Grif madarak által tartva) Lucae XVI. v. 29. Vagion Mojsesek, és Prophetáioc halgassácz azokat. Visolyban nyomtatott Mantskovit Balinth által MDXC. Bodog Asz. Haván. 10 napján“ fol. I. Köt. Előjáró beszéd — VIII. — a' Jesus Syrach Könyv. végével 686 lev. — a' II. Köt. Czime, tisztán fekete betűkkel: „A' Sz. Biblianac másodic része: melyben vadnac az Prophétac irási mind az Machabeusoc könyvei és a' mi Urunc Jesus Christusnac wy Testamentoma: Anno — Dni. MDXC.“ Fol. Előbeszéd nélkül Esaiástól — Machabeusoc III-ik K. végezetig 275. levél. — a' III. Czím „A' mi Urunc Jesus Christusnac wy Testamentoma, melynec első részében az Evangelistac Könyvei az másikban az Apostolok levelei vadnac. Anno MDCX. „Előjáró beszéd nélkül. Máté előtt találtatik egész ár-

kus' területére nyomtatott Tábla „J. Christus embersége szerint való nemzetségéről“ Math. I., Luc. 3. — Végeződik sz. János' jelenésével a' 232. levelen illyenkép': „Uram Jesus „jövel hamar. — És te Uram meddig késel. „Visolban kezdettetett Böyt elő szombaton: az „az 18 napján büjt elő havának 1589. eszt. „— és elvégeztetett 20. napján Szent Jakab „havának; Christus Urunk születése után „ennyi eszt. 1590. kiből dichértesséc az Úr- „nak állandó Sz. neve, mind örökön öröcké Amen.“ (Fa metszés a' hitnek isteni angyalát, vagy is a' Vallás' hirdetését képzeli) alatta: „Mantskowitz Balint nyomtatása által.“ — Temérdek $5\frac{1}{2}$ hüvely' vastagsága és $12\frac{1}{2}$ hüvely' nagysága e' könyvnek, nyom 11. fontot és 12 latot.

Ritkább, és ha tökéletes épségben fentartott, legritkább magyar könyvek' sorába tartozik. Tudtomra csak a' magyar Pesti Universitas' remek példánnya, a' Kassai Acemiáé, és a' Kalotsai Érsekségé, — az t. i. melyet Kolonics' életében láttam — saját épségben fentartattak. Sáros-Pataki, Debreczeni, és Enyedi példányoknak fogyatkozott voltak miatt, valódi címek a' lajstromba be sem iktathatott. Mind a' magyar Museum' Könyvtára', mind az én példányomnak elején több lapok hibáznak; millyen fogyatkozott példányok azomban mai napig még nagy számmal fentartották lételeket, minthogy közel

húszat önnön szemecimmel magyar hazánkban látnom szerencsém volt. Mindenek felett a' Pesti Universitásé méltó bővebb megismereté-
 tésére, nemcsak a' már felül előadott nagy terhe miatt, de kötetése' tekintetében is, melly még a' könyvnek kinyomtatása' korabéli drága kötettel bír; barna kemény bőrrel-borított, és megaranyozott fatáblákba foglalva; ezeknek a' szegei és kapcsai (akkori buzgóság úgy kívánván) alkalmasint vert ezüstből készültek; de immáron csak a' szegek' lyukai láttatnak; elő tábláján a' négy Evangelisták, közepettén a' Teremtő' képe — hátulsó tábla' közepén a' fels. Austriai ház' császári czímere, szegletein az országok, és herczegségek, vagy is inkább az udvari herczegek' czímerei arannyal benyomatva láttatnak. Első táblájának arany betűkkel lévő felirása ez: „*Biblia. Andreas. Asztalos. túlsónak*“ Anno Domini 1590. olvastatik; a' levelek' metszése czifrázottan bé aranyoztatott. Azon Asztalos András gazdag N. Szombati marha-kereskedő volt, hol akkoron nagyobb része a' városnak magyarokból — sőt nagy részint protestansokból, későbbben Szenczi Molnár Albertnek nagy pártfogóiból — állott; ugyan ezen példány idővel Prágai András I. Rákóczy György' Szerencsi udvari Predicátora' kezébe jutott; annak fiától, ki nevét így beírá: „Ego Joannes Prágai, qui „antea fui Calvinista modo reversus ad Catholicam fidem 1653“ az Újhelyi Remete Sz. Pál'

Klastromába került, ennek eltörlésével pedig az egész Remete Pál'szerzetének minden könyveivel 1782. esztben, Pesti Univ. Könyvtárába vitetett. Szolgálynon ez a példány ritkaságának méltatására, mert

A' mi annak belső betsét, vagyis Károlinak magyar nyelvre tett fordítását illeti, nekem, a' ki nem a' fordítások' megbíráását, hanem egyedül azoknak megismérettetését tárgynomnak fogadtam, elegendő azt bebizonyítanom, mi módon járt el a' szerző tudományi foglalatosságában, és előadnom valóságos példáját a' tőle telyesített szorgalmas fordításnak.

Az első iránt *Károlit* nem különben mint *Heltait*, önnön szavaival beszéltem; mert önvallásnak legfőbb hitele, legvilágosabb értelme vagyon, minden igaz bírónál, minden okossan ítélő tudósnál.

Az előljáró - beszéde, melly egyszersmind ajánló levele: „a' TT. és Nagyságos Uraknac, „nemes népeknek, istenfélő Kösségnek, és az „Istenházában munkálkodó Predikátoroknac, kik egész Magyarország. és Erdélben vannak“ — nem pedig egyes úri személyeknek ajánlásul szolgál, mellyben minekutánna az Isten' felséges isméretéről, a' Sz. Bibliának méltóságáról — annak a' keresztényeknél szükséges olvasásáról, — a' Deák vulgáta Bibliának mineműségéről és eredeti nyelvekből lött fordítása' fogyatkozásiról bőven beszélene, így szól:

„Nagy gondúseletlenség volt és Istenhöz
 „és az ő Szent igéiéhez nagy idegenség, hogy
 „holott minden nemzetségnek nyelvében vagyon
 „az Istennek Könyve, a' magyar nemzetség
 „arról enni ideig gondot nem viselt. Nem tu-
 „dom ha az Predicatorokat vádollyam, vagy
 „az Fejedelmeket. Bizony az *Heltai Gáspár*
 „munkája és az *Melius Péteré* *) bizonságot
 „teszen arról, hogy találtattac volna ollyac ez
 „előttis, kic a' munkat nem restelletec volna,
 „ha az fejedelmec arra gondot viseltec volna,

---

*) Csudálnunk lehet, mikép' *Heltai* egész bibliának fordítása és 1551. — 1561, Kolosv. 4-d. rétbén, öt kötetekben tökéletes kiadása, Visolyban Kassához közel, és Rákótzty 'Sigmond Erdélyi Fejedelem' pártfogása alatt lakó Károlyi Gáspárnak esméretlen maradhatott annyira, hogy *Heltai*nak szinte azonképen mint *Melius* (Juhász) *Péternek* Debreczeni Predikátornak csak részenként való — fordítását a' Sz. Bibliának tulajdonította. Az ő tanúsága, mint Erdélyi fejedelem' egyházi papjának bizonyítása, valóban engemet is tévedésbe hozhatott volna, ha annak I. II. IV. és V-dik részét nem bírnám, vagy másoknál is nem láttam volna; — meg kell azonban vallanom, hogy a' III. résznek az az Esdrástól — szinte Salamon' Énekek-énekéig terjedő kinyomtatott példányát sem én nem láttam, — sem azok, a' kik róla tudósítást tesznek: Bod, Veszprémi, és Varga nehezen láthatták, minthogy a' kinyomtatás' eszten-deit egyik sem adhatta elő munkájában.

„az tanítókat fel ebresztetec volna, és az ó
 „tárházokat Isten tisztségére meg nitottac
 „volna. Azért kétségnélkül ha vagyon is eb-
 „ben valami bünöc az tanítóknac hogy enni
 „ideig egészen a' Biblia nem volt Magyar
 „nyelven, de az fejedelmeknec nagyobb bü-
 „nöc vagyon, Kic nem hogy az Biblianac Ma-
 „gyar nyelure valo fordítására gondot viseltec
 „volna, — — de czac arra sem viseltec
 „ez ideig gondot, hogy az Magyar nemzetség-
 „nec sok szép és nagy dolgainac vagy czele-
 „kedetnec historiáiát megirattac volna, és
 „azt az ö vtannoc valoknac örüc emlekezetekre
 „hadtak volna holott nintsen ez világon olly
 „nemzetség, mely arra gondot nem viselne.
 „Noha pedig volt darabonként az Bibliánac
 „valami része megforditua, de mindenestül
 „fogua egészen ez ideig az mi országunkban
 „az mi nyeluónkön nem volt, hanem az Ke-
 „gyelmes Istenec io kedueból most mégyen
 „ki, egynehány neuezetes Jámbor, Istenfélő
 „Nagyságos Wraknac *) intése, törekedések,

---

*) Ezek valának: főképen Etsédi Báthori István Országbirája; ki saját jószágában Visolyban helyezteté Mantskovit Bálintot előbb Galgóczi könyvnyomtatót, (nem pedig, mind Bod Péter helytelenül állítja Biblia Hist. 146 l. Németországból ezen végre behozatott Typographust, mert már 15. Galgóczon kinyomtatta Kalendáriomát magyar nyelven) és nagy jutalommal ezen óriási munkának, mellynek

„és költségek által, kik annira nem igyekez-
 „tec ez dologban, ez világi hirre és tiztes-
 „ségre, hanem czac az Isten tisztességére az
 „ö házának épülésére, hogy az ö magoc neuét
 „és nem akartác ide be iratni, meg elégeduén
 „azzal, hogy az ö neuec az életnecc könyuében
 „be vagyon irva.

„Meggondoluán azért az Anyaszentegy-
 „háznak az mi nemzetségünc között ez dolog-
 „ban való fogyatkozását, és iöuendő épülését
 „más felül az mi tiztünket, az Istennecc ne-
 „uét segítségül hiuán, mincc utánna hozzá
 „kezdettem volna egynehány Jámbor tudos
 „atijafiackal *******) kic nékem az fordításban se-

---

nagy költsége sok ezerekre terjedett, felvállalására bírta — Rákóczi 'Sigmond későbben erdélyi fejedelem — Gazdag Homonnai István — Magochy Gáspár, és ezeknél még buzgóbb Hitveseik vetekedve adakozának a' magyar Bibliának mennél előbb teljesítendő kiadására; mellyeknek szinte mint a' segedelmet nyújtó városoknak, mezővárosoknak, és tehetősebb buzgó polgároknak emlékezeteit feledékenységbe merülni bár ne hagyták volna egyházi történeteinknek feljegyzői.

***) Valamint a' Visolyi Biblia' kiadásának számossabb pártfogóit elfelejtették velünk méltó haladásunkról gondatlan feljegyzőink: szinte azonképen, mivel maga Károli szörnyű munkával készült fordításának segéd társait nem nevezé, a' magyar egyházi történet' írói is, úgymint Lampe vagyis inkább Ember Pál, Bod, Weszprémi, és Varga azokat

„gítséggel voltac, meg nem szűntem addig,
 „míg nem véghöz vittem az Bibliánac egész-
 „len való megfordítását, melyben munkálod-
 „tam közel három esztendeig nagy fáradsággal,
 „testi töredelemmel, de olly buzgóságos sze-
 „retettel, hogy én egy szempillantásig ez nagy
 „munkát el nem vntam, hanem nágy serén-
 „séggel és szeretettel munkálodtam míg nem
 „elvégezném azt. Hogy pedig az oluasoknac
 „nagyobb keduet tennéc, mind az egész Bi-
 „bliát versenként fordítottac, mind az Sidoc
 „szoktác, mellynec felötte igen nagy haszna
 „vayon az betűnec (azaz: szavaknak) meg ér-
 „tésére, mellyet miuel hogy ez előtt meg nem
 „tartottác, gyakorta az mi egyyüé való volt
 „elszakasztottác egy mástól, és azt, mi nem
 „eggyüé való volt, egybe kapcsoltác, mely
 „dolog igen meg homályosittya az betűnec
 „értelmét. Az Cápuknac summát csináltam
 „szép értelemmel, hogy az mit keres az olva-
 „só az summát megtekintuén, hamaráb meg-
 „talállya azt. Az holott valami nehesség volt
 „az betűben, vagy egy igében, vagy egy egész
 „sententiában, azt még magyaráztam, hogy
 „minden tartozás nélkül mehetne az oluasó

éppen nem említik, holott ha önként azokra nem
 vallana Károli; mégis megvolnánk győződve,
 hogy egyes embernek olly nagy munkát, előbbi
 fordítások' vagy munkástársok' segedelme nélkül
 három esztendőök alatt véghez vinni lehetetlen vala.

„az oluasásban. Az fordításban éltönc az men-
 „nyire lehetett tizta igaz magyar szóual, ide-
 „gen szólásnac módgyát nem köuettüc, söt
 „inkább az mi darabosnac tettzett vagy az Si-
 „dó vagy az Deác szolásnac módgyában, an-
 „nak is kimondásában az Magyar nyelw nec
 „szóllásának módgyát köuettüc. — Az Isten-
 „nec állattya szerint való neue *Jehoua*, de
 „aztis nem tartottuc meg, hanem az holott
 „egyéb nem lehetett benne, mint mikor azt
 „mondgya Jsten Mosesnec, hogy Abrahamnac,
 „Isacnac, Jacobnac az ö *Jehoua* neuében nem
 „jelent meg. Az Ezechiel is mindenöt *Adonai*
 „*Jehouát* mond, mellyet külömben nem ma-
 „gyarázhattunc, hanem *Wr Jehouánac*, no-
 „ha néhon *Vralkoda Vrnak* is fordítottuc.
 „Köuettönc ez fordításban soc jambor tudos
 „embereket, kik az Sidóból, az melly nyel-
 „uen iratott az ó Testamentom, igazán fordí-
 „tottac az Bibliát, mint *Vatablust*, — *Pag-*
 „*ninust*, — *Münsterust*, — *Tremelliust*, ki
 „természet szerint való Sidó volt, és vijn-
 „nan nem soc ideie hogy a' bibliát megfordi-
 „totta. — Köuettuc az *Vulgáta editiöt* is, és
 „ez mellet soc *magyarázó Doctorokat*. Az
 „*kic ez előtt valami részt fordítottac* az Bi-
 „bliában, azokat is nem vtáltuc meg, ha-
 „nem tekintettüc“

A' munka' kezdete előtt különösen mind
 a' szerző, mind a' nyomtató olvasóját felszól-

lítja: amaz, irigy rágalmazoktól menti magát és tudós igyekezetének még nagyobb becsületet azzal, hogy szerényen 's nyilván vallja: „Szabad mindennek az Isten házába ajándékot „vinni. Egyebec vigyenec aranyat, ezüstöt, „drága köveket: én azt viszem az mit vihetec, tudni illic *Magyar nyeluen az egész Bibliát, mellyet eleitől fogva sokan igyekeztet offerálni, de véghöz nem vihettec.* Annac okáért minden Keresztyén olvasókat kérec, hogy az én munkamért engemet ne rágalmazzanac es meg ne keserítsenec, hanem „nagy Isteni felelemmel és háláadással vegyéc „és oluassac ez magyar nyelwre fordítatott „Bibliát. Ha valahol az fordításban téuelgettem és az tzelte nem találtam, azt ne tulaidonitsác vakmerőségne, hanem az én gyarlóságomnac.“

A' typographus pedig nyomtatásban történt hibákról követvén olvasóját, okát adja azoknak, mondván:

„Jollehet kegyes olvasó, az én tehetségem és erőm szerint azon igyekeztem, hogy „az szent Bibliánac könyuei mentől szépben, „tíztabban, és minden fogyatkozás nélkül az „én kezem által kiadatnánac. Mind az által nem „kétlem hogy (akaratom és igyekezetem ellen, „az corrigálásban való serény vigyazásomra is) „nihil nihil eshetett véte, az nyomtatásban, „főképpen az accentusoc colloalásában, kik

„miuel hogy ő magokba igē apróc, gyakorta
 „à corrigalasban által hágattathatnac az olua-
 „sásban, és nihol vgy tettzic mintha az sen-
 „sust auagy egész sententiátis láttatnác elvál-
 „toztatni. Kérem annac okaert hogy ez féle
 „kis vétkeket, hogy ha valahol irrepáltanac,
 „czendesz elméből pennaua ha szükség meg
 „jobbítsa, énnekem boczánatott aduán, egy
 „felől azért hogy *idegen nemzet vagyoc*, más
 „felől hogy az exemplárba az *accentusoc* nem
 „voltac meg iegyezettetuén.“

Károli Gáspár' fordítása (az egész Bibliát értvén) elfogadtatott mind a' Helvetiai, mind az Ágostai vallásttartó Ecclesiáknak hiveitől annyira, hogy azólta annak *alapján és módjára* ez ideig 30-nál többszer számokra az egész Biblia kinyomtatott — mondom *számokra*; mert közelebb készített, és kinyomtatandó értekezésemmel be bizonyíthatom, hogy az *Ágostai vallásbeliek' számára is, az egész magyar Biblia különösen, és többször kinyomtatott.* — Mondom azt is, hogy *Károli Gáspár' fordításának alapjára és módjára*; mert nem értem az ő *tulajdon eredeti fordításának* annyiszor lött kinyomtatását, előttem lévő példányokból elegendőképen meggyőzöttetvén, mennyire *Molnár Albert* 1608. — 1612. — *Janson János* 1645. — *Váradi* 1657. — 1661. *Tóthfalusi Kis Miklós* 1685. — 1700. — és a' *Casseli* vagy is inkább *Norimbergai* 1704.

— a' *Basileai* és *Ultrajectomi* későbbi nyomtatványok a' szavak' választásában, és rendiben egymástól különböznek, a' melly észrevételek azomban rövid értekezésem' tárgyai nem lehetnek.

Fordításának példájául Mojses' I. könyve 1. és 2. részét a' Visolyi 1590. kiadás' betűrende szerint, a' második oszlopban kinyomattattam.

IV. Eredeti magyar fordítása az egész Bibliának a' Római Catholika Anyaszentegyház számára Jézus' társaságbeli paptól KÁLDI GYÖRGYTŐL készítettett, noha már Ő előtte azon társaság' tagja Szántó István, a' mint hiteles jegyzésekből értettem, Erdélyi fejedelem Báthori István, utóbb Lengyel király' akaratjából, és biztatásából már az ó testamentomot Romában zsidó, görög, és deák nyelvből magyarra fordította, de 1612. eszt. meghalván közre nem bocsájthatta. *) Káldi' magyar Bibliája' eredeti kiadásának ez a' címje.

„Sz. Biblia: Az egész Keresztyénségben
 „be vött réghi Deák bötüböl (t. i. nyelvből)
 „Magyarra fordított a' Jesus alatt Vitezkedő
 „Társasságbeli Nagy Szombathi Káldi György

---

*) Lásd: Biblioth. Soc. Jesu a' Phil. Allegambe, aucta a Nathanaele Sottvello Romae 1676. fol. 425. — Lelong Bibl. Sacra. Felker Res Litter. Hungar. Cassov. 1735: 50. l.

„Pap. Nyomt. Bécben a Coloniai Udvarb. For-
 „mica Máthé MDCXXVI.“ — 1176. lap. Hozzá
 adatott: Oktató, Intés: mellyből a' keresztény
 ember könnyen itéletét tehet a' magyar nyelven
 írott Cálvinisták' Biblájáról 44. l. in folio. — II.
 Kiadása Nagy - Szombath. az Acad. bet. Berger
 Leop. ált. 1732. folio, vagyis egész rétb. két
 kötetb. I. 636. II. 558. l. — Hozzá adat:
 némelly zsidó, görög, és egyéb idegen igék-
 nek és neveknek magyarázása és a' Bibli-
 ára való lajstrom, melly rövideden megmu-
 tatja, a' betűk' rende szerint, minémű dolgo-
 gokat foglaljon magában a' Sz. Biblia a. — 92.
 ivig vagy is árkusig — és a' nyomtatás'
 számos hibái két lapon. — III. Kiadás Budán
 a' kir. Univ. bet. 1782. fol. .... l. eszközöl-
 tetett. — A' IV-dik mind fordítás' mind pedig
 helyesebb irás' tekintetében megváltoztandó
 kinyomtatás iránt tudós *Verseghi Ferencz* né-
 hai remete Sz. Pál' szerzetesse és a' bölcsel-
 kedés' Doctora, Esztergami Érsek és Primás
 Herczeg Rudnay Sándornak javallatot nyújtott
 illy czím alatt: „Dissertatio de versione Hun-
 „garica scripturae sacrae, cui specimina cor-
 „rectae, atque ad vulgatam exactae, versionis,
 „una cum momentis Exegetico Phylologicis
 „emendationum in traductione Kaldiána insti-
 „tuendarum subjunguntur. Bud. Typ. R. Univ.
 „Hung. 1822. 4. 264. l.

Jóllehet ebből Káldi' fordításának becsét,
 szinte úgy mint fogyatkozásait, de magyarsá-

gának és helyes írásának hibáit, sőt ugyanezen három különböző kiadásoknak hijánosságait kiki megtudhatja: közelebbről még is, t. i. Káldinak vagyis inkább az első kiadó Pázmány Péternek saját szavaiból ezen magyar eredeti fordítást, — arra adott alkalmatosságot, és — a' munkálat' mineműségét megismértetni kívántam.

Azon Oktató Intés, melly csak az első 1626. eszt. kiadásnál találtatik, a' többieknél pedig az ajánló-levéllal együtt vétkesen kihagyatott, 7. lapon ezt mondja: „Én látván hogy a' Keresztények a' Sz. Írásnak, vagyis Bibliának, méltosagos nevét kedvelvén, válogatás nélkül olvassák a' tévelygő újitóknak Bibliáját — — Erdélyben Gyulafejérváratt — — — 1606. esztendőben, mindszent havának 10. napján az igaz Bibliának fordításához kezdettem, és Istennek kegyelméből végbe vittem; Az utánna sok fő emberek kivánságára ki nyomtattam e végre hogy a' Magyarok megvetvén a' *Károlinak Bibliáját*, ha kivannák a' szent írást olvasni, ezt olvasnák.“

Hogy a' *Deák vulgátából* egyedül eszközölte fordítását, zsidó és görög nyelven irtt eredeti írások' használása nélkül, és hogy fordítása több helyeken homályos legyen, önként elisméri ezen szavaiban: „En a Keresztyének Anyaszentegyházának igaz fiának akarván magam tartani, a' szent Bibliát úgy fordítottam, a' mint az igaz régi Deák betüben találtam.

„Nem tagadom sok helyen homályos a' fordítás“. Arról hogy akár régi kéziratokat, akár pedig Szántó István' magyar fordítását használta volna, nem emlékezik, azt egyedül említvén, hogy egy 200 esztendőök előtt írott szent Biblia' részének magyar fordításáról tudósítatott.

A' kézirat negyed rétbén, és régi Bibliák' példája szerint két oszlopban vékony 's apró betűkkel felette sűrűen hajdani magyar orthographiával írva vagyon — Egy hajdani Goth betűkkel írott Chorale' Pergamentom levelében inkább bevarva, mint bekötve. Szélei körülvágva nincsenek, hanem papirossának eredeti szélei meghagyattak; a' vastag kötet 592. leveleket tölt-be, mellyek számozva nincsenek; sem czímje, sem előszava, — így kezdődik.

„*Moysesnek Első Könyve, Genesis, Sidóul Beresith Első Rész, 's a' t.* Az egész fordítás folyvást, nem pedig versekre különböztetve íratott — noha az oszlop' egyik oldalán a' versek' száma, másikon az új testamentomi helyek feljegyezve vannak.

Itt a' Mojses' elein feljegyzé Káldi: „*Inchoari ad majorem Dei Gloriam Albae-Juliae* 10. Dec. 1605.“ — Az ó testamentom' végén, melly a' Machabaeusok' II. Könyvével végződik: „*Laus Deo Trino etc. et S. Longino Martyri cuius die finem imposui* 15-a Martii 1607. „*Olomucii.*“ — Következik A' Jézus Krisztusnak

Sz. Evangeliuma Sz. Máthé írása szerint. — Mellette feljegyzé: „*Inchoatum ad maj. Dei* „*Glor. Albae-Juliae 11. Octobr. 1605.*“ Végződik az Apocalyps. 22. Részével imigy: „*Laus* „*Deo Trino etc. etc. et S. Stephano Regi Apostolo Hungariae, cujus gentis saluti labor hic* „*susceptus sit 9. Nov. 1605. Albae-Juliae.* „*Gratias tibi Domine quia qui dedisti velle,* „*dedisti et perficere.* — Ezután tétettek a' kötésben megtevéledett Yy. és Zz. terniók; melyeken: „*Manassesnek imádsága és Esdrás III* „*és IV. Könyveinek neve alatt való Könyvek.* „*A' Szent Könyveknek (mellyeket a' Tridento-* „*mi Sz. gyülekezet bé vött) Rendi kívül hely-* „*hettettek, hogy telyeséggel el ne veszné-* „*nek, minthogy azokkal némely Sz. Atyák él-* „*tenek, és némelly kézzel irattatott, és niom-* „*tattatott, deák Bibliába is feltaláltattnak.* — Ezeknek végin: „*Laus Deo Trino, et uni* „*qui dedit velle, et perficere etc. cujus etiam* „*verbi in utero Virginis Sanctissimae incar-* „*nati die finem imposui 25. Martii 1607. Olo-* „*mucii.*“ — Következik a' Bibliának lajstroma Aaron — Zerobabelig. Szörnyű sok igazításait azon kéz, melly az első fordítást leírta, hasonló betűkkel, de nem egy téntával, következőleg utóbb eszközlötte, melly annál inkább bizonyítja ezen példánynak mind eredeti voltát, mind pedig magától a' Szerző Káldi György által teljesítését. Mellyet mint az egész sz. Bibliának Botskay István' táma-

dása, és a' Jesuitáknak, mint Boccatius János' verseiből nyilván kitetszik, nagy üldözése alatt a' Római Katholikusok' részére készített első fordításnak példányát, mind magyarságára, mind egyéb tekintetekre nézve jeles kintsének méltán tarthatja a' magyar királyi egyetem' Pesti könyvtára. Ezen kéziratban az Intó és Oktató levél, melly különben is a' kiadó Pázmány Péternek tulajdonítatik, nincsen.

Káldinak Mojses' első könyve', 1. és 2. Részei' magyar fordítását itt a' harmadik oszlopban nyomtattattam-ki.

V. Eredeti magyar fordítását az egész Bibliának CSIPKÉS COMÁROMI GYÖRGY Debreczeni Professor tellyesítette, melly ilyen, részben metzett, cím alatt nyomtattatott-ki:

„Magyar Biblia, avagy az Ó és Új Testamentom könyveiből álló tellyes Szentírás' a' „Magyar nyelven. Mellyet a' Sidó Chaldeai, „és Görög nyelvekből magyar nyelvre fordított, és minden rész közönséges Sommáját, és részeit megmutató marginalis Jegyzésekkel megvilágosított Comáromi C. György S. „I. M. D. és D. P. (az az : Szentírás magyarázó Doctor, és Debrecz. Professor) MDCLXXXV. „eszt.“ 8. Az ó, és új Test. 1386. I. Szent Dávid' 'Soltári nem Comáromi' hanem Szenczi Moln. Alb. fordításából 104. lap. sem ajánlása, sem előbeszéde, ezen egyetlenegy és felette ritka Comáromi Gy. fordítása' kiadásának; —

mert az 1685. esztendő a' munkának készítése' korát, nem pedig nyomtatás' idejét jegyzi; minthogy a' nyomtatás Leidában 1717 — és 1718. esztendőkben készitetett.

Melly környűllálás adott Comáromi' eredeti fordítására alkalmatosságot, ez miképen készült, mi által hátráltatott, hol és kinek költségével, pártfogásával közre bocsájtatott, de ellenben miképen, és mi okból lezárattatott, Bod Péter' Sz. Biblia Historiájából Szeben 1748. 8. 168. l. tudósíttatunk e'képen: „Meg-
 „szűkülván Magyarországbán az utólszor (Vá-
 „radon 1661.) kinyomtatott Bibliák' exemplárja
 „annyira hogy pénzért sem lehetne találni,
 „azon gondolkodtanak a' (Reform.) Ecclesiák,
 „hogy valamiképen az exemplárokat megsza-
 „poríthatnák. Minthogy pedig az eredeti (Si-
 „dó, Chaldea, és Görög) nyelveken sokkal fon-
 „tosabban vannak a' dolgok ki téve, mellye-
 „ket az előbbi fordítók magyarul olly hatha-
 „tossan nem fordítottanak: azért a' (Magyar
 „Reform. Ecclesiák) Generalis Synodussában
 „(mikor és hol??) megparancsoltatott ez há-
 „rom tudós, és köz bizodalomtól hires férjfi-
 „aknak, kik az eredeti (Sidó, Chaldea, és
 „Görög) nyelveket jól tudták, u. m. *Becske-*
 „*házi Istuán, Kisfalvi Tamás* Egyházi Taní-
 „tóknak, mind pedig *Comáromi Csipkes György-*
 „*nek* Debreczeni Theologiae Professornak,
 „hogy ezen sz. munkát magokra vállalván, a'

„Magyar Bibliát eredeti nyelvek szerint fordí-
 „tsák, minthogy nincs mindennek azon tehet-
 „sége, hogy az eredeti nyelveket megtanúl-
 „hassa. Ezek a' fáradságot magokra válálták;
 „de a' két első véghez vitte e' munkáját,
 „nem tudatik; Comáromi csak ugyan 1685.
 „eszt. már tökéletesen végre hajtotta. — Esett
 „ez munka éppen azon az időben, a' midőn
 „Misz Tóthfalusi Kis Miklós is Amsterdamban
 „hasonlóképen munkálkodott a' sz. Biblia kö-
 „rűl, ennihány tudós férjfiakat véven maga
 „mellé, ki is adta 1685. esztben *) és azon

---

*) Ennek a' valódi Magyar Elzevirnek, leg-
 miveltebb magyar könyvnyomtatónak, halotti ver-
 set irt tudós barátja Párizzpápai Ferencz Orv. Dr.
 és Enyedi Prof. Erdélyi Phöenix nevet tulajdonít-
 ván neki. — Viszontagságait pedig a' nélkül hogy
 a' reá áradott üdözésnek kútfejét felfedezné, elő-
 adta Bod Péter Bibl. Historiájának 157 — 166. l.
 Sokkal érdekesebb és azért már felette ritka tu-
 lajdon Apológiája, illy cím alatt: *M. Tóthfa-*
lusi Kis-Miklós maga személyének, Életének 's kü-
lönös cselekedeteinek mentsége; mellyet az Irigyek
ellen, kik a' közönséges Jónak meggátolói, ez iránt
írni kénszerítetett. Kolosvár 1698. 8. — Hihe-
 tőleg a' Bibliának önkénten, 's nem az Erdé-
 lyi papi-rend' utasítása szerint Amsterdami kia-
 dása, mesterséges talentumaiban elbizása, kül-
 földi betse miatt tulajdon negédsége, de kivált
 idegen földön szerzett gazdagságának ithoni el-

„időben mikor előbb Tökölyi, az után Ráko-
 „czi zendülései Hazánkat közel harmincz esz-
 „tendőig untalan dúló háborgásokkal's hada-
 „kozásokkal zaklatták és ostromlották: melly

---

fogyasztása miatt makacs magaviselete, fosztá
 meg őtet e' világon szükséges pártfogótól. De
 nyomtatott verseinek szabadabb kifejezései által
 is, sokakat maga ellen ingerelvén, másokat pe-
 dig kiket illetett megis sértvén illyekkel: — —
 — — *Kintses Kolosvár lón*

Neved, 's emlékezeted

Avagy *kis Béts*: mivel majd olly nagy bövséggel
 Volt minden kereseted;

Erdélynek véghaza voltal, jeles tagja,

Kultsa is volt melletted:

De meg sokasítád, szinte fel tornyozád,

Gonoszságid az éig,

Alig volt ollyan bűn, mellyben részed nem lün,

Ülvén benne füledig

Sodomát követvén, Istentelenségben

Bugyborikoltál torkíg.

Hitszegés, káromlás, a' mammon imádás,

Köz dolog volt te néked;

Otsmány szitok, átok, mellyel most is szájok

Sokaknak dohos benned,

A' hamis esküvést, szent név vesztegetést

„miatt nem tsak a' munkának vesztég heverni
 „kelletett, de a' szerző Comáromi György is
 „meghalálozott. Posteritási mégis igyekezének
 „azon segedelem pénznel, mellyet maga a' szerző

Szabadossan szenvedted — —

Nem volt már fenyték, mindenre mindennek

Vakmerő lön az úttja —

Ártatlan vérontás, irigység, áskálás

Egymás veszedelmére:

Legalább hitében, és becsületében,

Nyelvel meg ölésére — — — —

Szines csalárdságok, kik mind arra valók

Nem gondoltattanak e?

Kiki maga tudja, egymást mint megcsalta

Édes lévén a' másé.

Szegényt nyomorítás, özvegy 's árva rontás

Oh melly sokszor hallatott!

Nem folyt az Itélet, — Igaz ügy szenvedett,

A' törvénytékben is gántstot:

Lopó, K . . va, vagy mi

Könnyén szabadult - ki

Ha pénzt bőven adhatott. 's a' t. —

Lásd: *Siralmas Panasx Kolosvárnak iszonyú tűz-
 zel való megpusztításáról. M. Tothfalusi K. Mikl.
 ált. Kolosv. 1697. 8. — áldozatja lön mértéklet-
 len, és zabolátlan indulatinak — Az ő Amster-
 damban 1685. esztendőben, tizenketted rétbén*

„életében ezen célra apródonként összevegyű-
 „tött, kinyomtattatni; kiküldötték e' végre
 „1706. esztben az Ó Testamentomot Belgium-
 „ban tudós Campegius Vitringa Professornak
 „a' ki probára Mojses I. Könyve két első
 „részét, ékes betűkkel, finom Papiroson ki
 „is nyomtattatta — de mivel az egésznek ki-
 „nyomtatására nagy summa pénz kivántatott,
 „mellyet itthon azon háborús időben szerzen-
 „ni, és ki küldenni nem lehetett, akkor ab-
 „ban hagyatott. Békességre derülvén, utóbb
 „az idő (1712. esztendei Szathmári Békesség
 „által) Debreczen város Tanátsa, könyö-

---

kinyomtatott magyar egész Bibliája testamen-
 toma *Nemzeti könyvtárinknak legcsinosabb magyar
 könyve*: papirosának fejrésége' és finomsága', be-
 tűinek gyönyörűsége', szavainak, sorainak hely-
 heztetése' tekintetében, a' könyvnyomtatás' mes-
 terségének olly remeke, hogy annak tsinosságát,
 és ékes mesterségét még a' jelen korunkban is
 Budán egy ideig foglalatoskodott legdicsőbb könyv-
 nyomtató Vats Angoly felül nem halladta. Bár
 ezen Bibliának ritkán ugyan, de mégis található ép
 példányai — mert kedvelt használatok miatt
 többnyire elrongyollottak — tudósainknál figyel-
 met gerjesztvén, nemzetünk' dicséretére felkerestet-
 nének, szorgalommal őriztetnének, és fentartatt-
 nának; mellyek már a' Nyomtató' éltében drágán,
 úgymint öt ezüst forinton, sőt kötésének éke-
 sebb voltában két aranyon adattak el.

„rúlvén Egyházi állapotya sorsán és pártol-
 „ván honnyi Tudóssának munkáját, Dantzkai
 „(Dantzig) Roos Sándor kereskedővel alkura lé-
 „pett (de mellyik esztendőben?) hogy ezen utób-
 „bi Új fordítású Magyar Bibliát nyomtattná ki
 „Hollandiában; és tengeren hozatván, Len-
 „gyel Országon keresztül (miként az Erdélyi
 „fejedelmek üzék külső országi foglalatosko-
 „dásaikat) Danczkából szállítsa magyar Ország
 „szélire; magára válalta ő 4000 Exemplárok-
 „nak által szállítását, mindeniktől három ezüst
 „forintokat kötvén. Melly Conditiókra mind
 „a' két fél reá álván Leidában a' Biblia (1717.
 „— 1718. esztend.) Comáromi Cs. György for-
 „ditásából kiisnyomtattatott, és 1719. eszten-
 „dőben 2884. Exemplárok Magyar Ország szé-
 „lère, Dukla Lengyel országi mező városba
 „általis szálittattak; de a' királyi harmincz-
 „adon a magyar Camara és Erdódi Gábor Egri
 „püspök feladására, felséges parancsolat által
 „ezen példányok mind le tartoztattak, és Kas-
 „sán lezárattak annyira hogy 30 esztendőnél
 „tovább folytatott vizzályok után is alig en-
 „nyihány példán közönséges használásra for-
 „ditathatott.“ Melly pörnek oka, folyamatja,
 's kimenetele, tárgya értekezésemnek nem
 lévén, Bod Péter' említett könyvéhez bátor-
 kodom utasítani olvasómat; egyedül jelent-
 vén ezen okból származott felette nagy rit-
 kaságát Comáromi' fordítása' kiadásának.

De méltóbban érdekelheti figyelmünket azon környűllás: hogy noha Comáromi' fordítása a' magyar Helvetiai ecclesiának synodalis rendelése szerint készitetett, mégis annak Leidai egyszeri kinyomtatását soha sem ismételtette, hanem inkább *Károli Gáspárnak* még pediglen *Molnár Alberttől's Tóth-Falusi Kis-Miklóstól igazított magyar fordítását* gyakorolni kívánván, ezt sokszor több helyeken kinyomtatta és folyvást nyomtattatja is: annál inkább, hogy mikép Károli' eredeti munkája — úgy ezen fordításnak Molnár Alberttől — a' Váradi 1661. Bibliának pedig akkori kiadójitúl — utóbb Tóthfalusi Kis-Miklóstól, tett igazításai hasonlóképen csak egyes embereknek *Synodalis birálás kívül, és rendszeres Egyházi helybenhagyás nélkül* lévő munkái lennének. — Varga István az Új Testam. Critica Historiájában azon egy okot: hogy Comáromi *magyarban a' Zsidó Idiotismusokat* nagyon igyekezett kitenni, 's azért sok helyen értetetlen szóllási volnának, gürdité előnkbe.

Mi ezen fordítást az utolsó vagyis negyedik oszlopba állítottuk.

Vannak ugyan még tudunkra egynehány nevezetes magyar fordításai az egész Bibliának; úgymint a' mellyek

Szeniczei BÁRÁNY GYÖRGY Szent Lórintzi,
és SARTORIUS JÁNOS Nemescsói Agostai Val-

lást tartók' Tudós Predikátorai által készültek — kik ifjabb Bárány Jánossal György' fiával, Túl a' Dunai Evangel. Luth. Eccles. Superintendensével az egész Sz. Biblia' magyar fordítását 1730 — 1750 esztendeig tökéletesen elvégezték. — Vallaszki Consp. Reipub. Litterariae könyvében ezeknek egyedül csak az Új Testamentom' eredeti nyelvekből való fordítását, mellyet Laubanban 1754. 8. kiadtak, tulajdonítja: azonban a' magyar tanúltságnak, és Hazánk' tudományi esméretének hasonlíthatatlan tárháza, Veszprémi István' Biograph. Medic. könyve IV. kötetb. 36. l. nyilván bizonyítja: „Utriusque Instrumenti „Libros Hungarica consvetudine donarunt.“ — és Broughon Religióbeli Lexiconának Mindszenti által kiadott magyar fordításából Verseghi Ferencz' Dissertatiójának harmadik lapján Mojses könyveinek fordítása példait hozza elő Szeniczei Bárány Pál', a' fordító György onokája kéziratából: azért ennek, valóságos fenlétéről kételkednünk nem lehet. Hol legyen ezen Szeniczei Bárányoktól tökéletesen végrehajtott, és béfejezett, az eredeti kútfókból zsidó és görög nyelvekből eszközlött fordítás, — azt mind a' tudós világ velem együtt, mind a' magyar Ágostai vallás' hivei, méltán tudni kívánják, egyszer'smind világosságra hozását buzgón esedezik.

Nagy-Megyeri BESSENYEI GYÓRGY, Madari Ref. Predik. Komárom Várm. és Mátyusföldi Esperest a' zsidó, chaldaea, és görög nyelvekben kisded korától gyakorlott 's jártas tudós, az egész Sz. Irásnak új magyar fordítását készítvén, önnön kezével tisztán leírta, mellyet vég rendelése által Debreczeni Ref. Coll. könyvtárának hagyván, 1737. eszt. abba békelyhez tette, hol most is fentartatik.

ERCSEI DÁNIEL néhai Túri Ref. Predicátor és Nagy-Kunsági Esperest, Bárány György' és fia János Superintendens' eredeti nyelvekből készült magyar fordítását az egész Bibliának, újra vizsgálat alá vette, és ennek Censuráját kéziratban hagyta, — sőt az Ó Testamentom' (hihetőleg Mojses) három első könyveit új magyar fordításban elkészítvén, bővséges litteralis jegyzésekkel felruházta; melly munka félbenszakasztattván, a' tudós szerző' örökösseinél kéziratban fentartatik.

Mindezekből a' Bibliai Studiumnak Hazánkban, különösen pedig több nyelvei között magyar nemzetünknel, szinte a' keresztényi Hit'felvállalása' ideitől volt gyakorlása: de főkép az egész Bibliának mind a' *Római Katholikusok*, mind *Agostai* és *Helvetiai* Valás-tartók által volt buzgó fordításai, — ezekre adatott alkalmatosságok, — tudós munkálatok' módja, becse, és érdeme, valamint az

előadott példákbl, *külömbsegei* is nyilván kitetszenek, és alkalmasosságot nyujtanak, hogy ezeknek ismertetése a' sz. Bibliának, — melly az emberi tettek' és cselekedetek' okos és bölcs rendeletének, — ezen földi és menyei boldogulásnak, kútfeje, — újabbi kiadásában, nemineműképen leendő használására fordítathassanak.

N É G Y
MAGYAR FORDÍTÁSOK'
P É L D Á L

1551.

Heltai Gásparé

Moses
Első könyve
I. Rész.

Kezdetben teremté az Isten a mennyet, és a földet. A' föld pedig szintelen, és pusztá vala: és setétség vala a' mélységen: és Istennek lelke leveg vala a Vizeken.

És monda az Isten: légyen világosság. és világosság lön. Láta az Isten hogy jó volna a' világosság: és el osztá az Isten a' világosságot a' setétségtől: és nevezé a' világosságot napnac, és a' setétséget éjnek. És lön az Estvéből, és a' reggelből első nap.

És monda az Isten: légyen erősség a vizek között, és osza el a' vizeket a' vizektől. És chinála az Isten az erősséget: és el osztá az erősség alatt való vizeket az erősség fölettvaló vizektől, es így lön. Es az erősséget nevezé menynek. És lön az estvéből, és a reggelből másodnap.

1590.

Cárolí Gásparé

Moses
Első könyve
I. Rész.

1. Kezdetben teremté Isten az Mennyet, és az Földet.

2. Az Föld pedig vala ékeség nélkül való és pusztá. Es setétség vala az mélségnek színen, és az Wrnac lelke taplállya vala az vizeket.

3. Ackor monda az Isten: légyen világosság, és lön világosság

4. Es látá Isten hogy jó volna a világosság, és el választá az világosságot az setétségtől.

5. Es neuezé az világosságot Napnac, és a' setétséget Éjtzakának, és lön az estue és az reggel első nap.

6. Az után monda az Isten: légyen ki teriesztetett erősség az viz között, melly el választza az vizeket az vizektől.

7. Es szerze az Isten ki teriesztetett erősséget, melly el választaná az ki teriesztetett Erősség alatt való vizeket, az ki teriesztetett erősség fölött való vizektől, és úgy lön.

8. Es az ki teriesztetett erősséget neuezé Eegnek, és lön az estue és az reggel másodnap.

NB. (E) nagy betűre, sehol sem tétett accentus.

(i) betű helett mindenütt tsak (i) betű hasznaltott.

(e) betű mindenütt (e) helyett.

1626.

Káldi György

Moyses
E l s ő K ö n y v e
I. Rész.

1) Kezdetben teremté Isten a' mennyet, és a' Földet.

2) A' Föld pedig pusztá, és üres vala, és setétség vala a' mélységnek színén: és az Istennek lelke leveg vala a' vizek fölö'tt.

3) És mondá az Isten: legyen világosság: És lön világosság.

4) És látá Isten a' világosságot hogy jó volna: és elválasztá a' világosságot a' setétségtől.

5) És nevezé a' világosságot Napnak, és a' setétséget éjnek, és lön estve, és reggel egy nap.

6) Mondá még is az Isten: Legyen erősség a' vizek között, és válasza-el a' vizeket a' vizektől.

7) És erősséget csinála az Isten, és elválasztá a' vizeket, mellyek az erősség alatt valának, azoktól, mellyek az erősség fölö'tt valának és úgy lön.

8) És nevezé az Isten az erősséget Egnek: és lön: estve, és reggel, második nap.

NB. (ö ü) ezen szokásból kijött betűk helett, (o' u') helyhez tettünk.

1685.

Csipkés Comáromi György

Móses I. Könyve.

I. Rész.

1) Kezdetben teremté Isten a' mennyet, és a' Földet.

2) A' Föld pedig vala ékes-ség nélkül való és pusztá, és setétség vala a' mélységnek színén, és az Istennek lelke ül vala a' vizeknek színén.

3) És monda az Isten: legyen világosság: és lön világosság.

4) És látá Isten a' világosságot hogy jó, és külömbséget tön Isten a' világosság között és a' setétség között.

5) És nevezi Isten a' világosságot Napnak, és a' setétséget nevezé étszakának: és lön estve es lön reggel, első napon.

6) És monda az Isten: legyen kiterjesztetett erősség a' vizek között, és külömböztesse meg a' vizeket a' vizektől.

7) És szerzé Isten a' kiterjesztetett erősséget, és külömbséget tön a' vizek között mellyek a' kiterjesztetett erősség alatt vannak, és a' vizek között mellyek a' kiterjesztetett erősség felett vannak: és úgy lön.

8) És nevezi Isten a' kiterjesztetett erősséget égnek, és lön estve, es lön reggel második napon.

És monda az Isten: a' Menny alatt való vizek gyüllyenec egy helyre, hogy láthassác a' szárazt: és így lön. Es nevezé az Isten a szárazt Földnec: és a' vizek nec öszve gyüllyését nevezte tengörnec. És látá az Isten hogy jó volna.

És monda az Isten: Hozzon a' föld ö magába maghozó füvet, és parét, és gyümölch termő fákat mellyec az ö nemec szerent gyümölchöt terömchenece, kiknec magvoc ö magokban legyen e földön: es így lön. Es hozá a föld ö magába az ö nemec szerent maghozó füvet és parét: Es gyümölcs termő fákat, kiknec magvoc ö magokba vala az ö nemec szerint: és látá az Isten hogy jó volna. Es lön az Estvéből, és a reggelből harmadic nap.

Es monda az Isten: legyenec világosító állatoc a menynece erősségén, hogy válaszac el a napot, az Eytöl: es jelenchece jegyöket, bizonyos idöket, Napokat, es Esztendöket és legyenec világosító állatoc a Menynece erősségen, hogy világosítsac a földet: Es így lön. Es az Isten chinála két nagy világosító állatot: Nagy világosító állatot, mell birnaya az eyet, ezec kövül chillagokat is.

9. Az vtán monda az Isten: gyüllyenec egybe az Ege alatt való vizec egy helyre, hogy tetetödgyék meg az száraz, és úgy lön.

10. Az szárazt pedig neuezé Isten Földnec: Az vizek nec sokaságát Tengernek, és látá Isten hogy ez jó volna.

11. Monda a'nac felötte az Isten: hozzon az föld gyenge füveket, mag hozó füveket, gyümölts fákat; mellyek az ö nemec szerint való gyümölcsceket hozzanac, mellyekben légyen az ö magvoc ez földön, és vgy lön.

12. Hozá annak okáért az föld gyenge füveket: maghozó füveket az ö nemec szerint és gyümölts termő fákat mellyekben vala az ö nemec szerint maguok, és látá Isten hogy az jó volna.

13. És lön az estve és az reggel harmadic nap.

14. Azután monda az Isten: légyenec világosító állatok az Ege nec kiterieztésén, hogy külömbséget tegyenec az nap között es az ettzaka között, és légyenec Jelei bizonyos idöknek, napoknak és esztendöknek.

15. Légyenec mondóc világosító állatoc az Ege nec kiterieztésén hogy világosítsac az földet és úgy lön.

16. Szerze azért az Isten két nagy világosító állatot, az nagyobic világosító állatot, hogy világosítana Napual, az kisebbic világosító állatot, hogy Ettzaka világosítaná: Es Csillagokatis.

9) Monda pedig az Isten: gyűllyenek egybe a' vizek, mellyek az Eg alatt vannak egy helyre: és tessék ki a' száraz. Es úgy lön.

10) Es nevezé Isten a' szárazat Földnek: es a' vizek gyűlézetit nevezé Tengernek: Es látá Isten hogy jó volna.

11) Es mondá: Hózzon a föld zöldellő, es maghozó fűvet, es gyümölsőző fát, melly gyümölsőt hozzon az ő neme szerént, melynek magva ő magában legyen a' földön. Es úgy lön.

12) Es hozza a föld' zödelő, es maghozó fűvet, az neme szerént, es gyümölső termő fát, es mindeniknek magva lévén az ő természeti szerént. Es látá Isten hogy jó volna.

13) Es lön estve, es reggel harmadik nap.

14) Monda pedig az Isten: legyenek világosítók az ég erősségén, es válasszák el a' napot, es az etszakát, es legyenek jelek, az időkre, es napokra, es esztendőkre.

15) Hogy világoskodgyanak az ég erősségén, es világosítsák a' földet: Es úgy lön.

16) Es alkota az Isten két nagy világosítót: a' nagyobbik világosítót, hogy előtte lenne a' napnak: es a' kisebbik világosítót, hogy előtte lenne az éjnek, es csillagokat.

9) És monda az Isten gyűllyenek egybe az ég alatt való vizek, egy helyre; hogy tessék meg a' száraz, és úgy lön.

10) És nevezé Isten a' szárazt földnek: a' vizeknek pedig egybe gyűlését, nevezé tengereknek: és látá Isten hogy jó.

11) És mondá az Isten: Hózzon a' Föld gyenge fűvet, maghozó fűvet, gyümölső fát, melly gyümölsőt hozzon, az ő neme szerént, mellyben legyen az ő magva e földön: és úgy lön.

12) Mert hozza a' föld gyenge fűvet, maghozó fűvet, az ő neme szerént, es gyümölső termő fát, mellyben vala az ő magva, az ő neme szerént: es látá Isten: hogy jó.

13) És lön estve, es lön reggel harmadik napon.

14) És mondá az Isten: legyenek világosító állatok, az égnek kiterjesztésében, hogy külmöbséget tegyenek a' nap között, es az étzaka között: es legyenek jelek, bizonyos idők, napok, es esztendők.

15) És legyenek világosító állatok az égnek kiterjesztésében, hogy világosítsák a' földet: es úgy lön.

16) Szerzé azért az Isten a' két nagy világosító állatot, a' nagyobbik világosító állatot, hogy uralkodnék nappal; a' kisebbik világosító állatot pedig, hogy uralkodnék étszaka, es a' csillagokat.

Es helyheztete ezeket az Isten a Menyenc erősségébe, hogy világositannayac a földet, és birnayac a Napot, és az eyet, és elvalaztanayac a' világossagot a setetsegtől: és lata az Isten hogy jó volna. Es lön az Estvéből és a Reggelből negyedic Nap.

Es mondá az Isten: a vizec forjanac ki chuszo mászó eleven állatokatt, és madarakatt, kik röpessenec a földén a Menyenc erőssege alatt. Es teremte az Isten nagy Cetthalakatt, és mindenfele állatokatt, kik élne és mozognac, mellyeket ki forranak a vizek, az ő neme szerént. Es látta az Isten hogy jó volna. Es az Isten álda öket, és mondá: Gyümölchezzetek, sokasodgyatoc, és tölchetec be a vizeket a Tengörbe. A madarok is sokasodjanac a földén. Es lön az Estvéből és reggelből ötodic nap.

Es mondá az Isten: hozzon elő a' föld elő állatokatt az ő neme szerént: Barmot, férget, és földi vadakatt, mindeneket az ő neme szerént; és így lön.

17. Es helyhezteté az Istén azokat az Eegnec ki terieztesén, hogy földet meg világositánac.

18. Es hogy vezéri lennéne az Napnac és az Ettzakának, és külömbseget tennéne az világosság és setétség között, és látá Isten hogy jó volna.

19. Es lön az estue és az reggel negyedic nap.

20. Az vtán mondá az Isten: Hozzanac az vizec vszó élő állatokatt, és az Madarac repessenec az föld felött az Eegeknec ki terieztesénec színén.

21. Teremte azért az Isten nagy Tzet halokat és minden vszó élő állatokatt, mellyeket a' vizec hoztanac az ő neme szerint, és minden repeső szárnyás állatokatt az ő neme szerint. Es látá az Isten hogy az jó volna.

22. Es meg áldá az Isten azokat monduā: Gyümöltsezzetec és sokasodgyatoc, és töltsétec be a' tengerne vizeit. Az repeső állatok is pedig szaporodgyanac az földén.

23. Es lön az estue és az reggel ötodic nap.

24. Az vtán mondá az Isten: Hozzon a' föld az ő neme szerint való élő állatokatt, barmokat, tsúszó mászó állatokatt, és földi vadakat az ő neme szerint, és úgy lön.

17) Es helyhezteté azokat az ég erőségében, hogy világoskodnának a' földön.

18) Es elötte lennének a' napnak, és az ejnek; és elválasztanak a' világosságot, és a' sötétséget. Es látá Isten hogy jó volna.

19) Es lön estve, és reggel negyedik nap.

20) Monda még is az Isten: hozzanak a' vizek csúszó mászó élő lelket, és röpülő állatot a' föld fölött, az ég erőssége alatt.

21) Es teremté Isten nagy Czethalakat, és minden élő, és mozogható lelket; mellyet hoztanak vala a' vizek az ő Természetek szerént, és minden röpülő állatot az ő neme szerént. Es látá Isten hogy jó volna.

22) Es meg álda azokat: mondván: nevedgyetek, és sokasodgyatok, és töltsetek bé a' tenger vizeit: és a' madarak sokasodgyanak a' földön.

23) Es lön estve, és reggel ötödik nap.

24) Mondá még is az Isten: hozzon a' Föld élő Lelket az ő neme szerént, barmokat, és csúszó mászó állatokat, és földi oktalán állatokat az ő természetek szerént. Es úgy lön.

17) És helyhezteté azokat Isten az égnek kiterjesztésében hogy világosítanak a' földet.

18) És hogy uralkodnának a' napon, és az éjszakán, és különbséget tennének a' világosság között, és a' sötétség között, és látá Isten hogy jó.

19) És lön estve, és lön reggel negyedik napon.

20) És mondá az Isten: hozzanak a' vizek élő lelkű úszó állatokat, és madár repessen a' föld felett, az égnek kiterjesztésének színén.

21) Teremté azért az Isten ama nagy Czethalakat, és minden úszó élő lelket; mellyeket hozának a' vizek az ő nemek szerént, és minden szárnyas madarat az ő neme szerént: és látá Isten hogy jó.

22) És megáldá őket az Isten mondván: gyümölsőzzetek, és sokasodgyatok, és töltsetek bé a' vizeket a' tengerekben: a' madár pedig szaporodgyék a' földön.

23) És lön estve, és lön reggel ötödik napon.

24) És mondá az Isten: hozzon a' föld élő lelket az ő neme szerént, barmot, és csúszó mászó állatott, és földi vadat az ő neme szerént: és úgy lön.

És készíté az Isten a földi vadakat az ő nemecek szerint, a barmokat az ő nemecek szerint, és mindenféle fergeket az ő nemecek szerint. És látá az Isten hogy jó volna. És monda az Isten: chinallyunc embertszömelyt, ki mihozzanc hasonlatos legyen. És uralkodgyec a tengerbe való halakon, és az eghi madarakon, és a barmokon, és mind az egész földön, és minden fergeken, kic a földön maszkalnac.

Terömté ezokaért az Isten az embert önen szömelyére: Istennec szömellyere teremté ötet. És terömté eöket Ferfiuua és Aszonyállata.

Es az Isten meg álda öket — és monda ö nekie az Isten: gyümölchözzetec és sokasodgyatoc és tölchetec be a földet, és vegyetec birodalmatoc alá: És uralkodgyatoc, a tengerbe való halakon, és az eghi madarakon, és minden élő állaton ki maszkal a földön.

És monda az Isten: ime nektec adtam mindenféle maghozó parét a' tellyes földön, és minden gyümölchtermő és maghozó fát a tü eledeltökre:

25. Teremte azért az Isten az ő nemecek szerint való földi vadakat, és barmokat az ő nemecek szerint, és az földön csúszó mászó állatokat az ő nemecek szerint. És látá Isten hogy jó volna.

26. Az után monda az Isten: teremtsünc Embert az mi ábrázatunkra, és az mi hasonlatosságunkra, és uralkodgyec a tengernek halain, az eegen repeső madarakon, az barmokon mind az egész földön, és földön csúszó mászó minden állatokon.

27. Teremte azért Isten embert az ő képére, az Istennec képére teremte azt, férfiuua és aszszoni állattá teremté öket.

28. És meg áldá Isten öket, és monda nékie az Isten: gyümöltsözzetec és sokasodgyatoc és töltsétec be az földet, és hajtsátoc azt birodalmatoc alá, és wralkodgyatoc az tengernek halain, az eegnek repeső madarain, és földön csúszó mászó minden állatokon.

29. És monda az Isten: Imé adtam nektec minden maghozó fűvet, mely vagyon az egész földnek színén, és minden gyümölts termő, és maghozó fát, hogy azok legyenec nektec eledeltökre.

25) Es alkota Isten földi ok-
talan állatokat az ő természetek
szerént, és barmokat; és a' föld-
nek minden csúszó-mászó állat-
tyát az ő neme szerént. Es látá
Isten hogy jó volna.

26) Es monda: alkossunk
embert a' mi képűnkre, és ha-
sonlatosságunkra: és uralkod-
gyék a' tengernek halain, és
az égi madarakon, és oktalan
állatokon, és az egész földön,
és minden csúszó mászó álla-
ton, melly mozog a' földön.

27) Es teremté Isten az em-
bert az ő képe: az Istennek
képe: teremté őtet, ferfiú-
vá, és asszony-állatá teremté
őket.

28) Es meg áldá az Isten
őket, és monda: neved-
gyetek, és sokasodgyatok, és
töltsetek bé a' földet, és hajtsá-
tók azt birodalmatok alá, és
uralkodgyatok a tengernek ha-
lain, és az égi madarakon, és
minden lelkes állatokon, mel-
lyek mozognak a' földön:

29) És monda az Isten: Imé
néktek adtam minden maghozó
fűvet a' földön, és minden
fákat mellyeknek az ő nemek
szerént való magvok vagyon ő
magokban, hogy legyenek nék-
tek eledetelekre.

25) Szerzé azért Isten a' föl-
di vadat, az ő neme szerént;
és a' Barmot az ő neme sze-
rént; és a' földnek minden csú-
szó mászó állatyyát az ő neme
szerént: és látá Isten hogy jó.

26) És monda az Isten:
teremtsűnk embert a' mi ábrá-
zatunkra, a' mi hasonlatossá-
gunk szerént; és uralkodgya-
nak a' tengernek halain, és
az égne madarain, és a bar-
mokon, és mind az egész föld-
dön, és minden csúszó mászó
állaton, melly tsúsz mász a'
földön.

27) Teremté azért Isten az
embert az ő képe, az Isten-
nek képe: teremté őtet, Ferj
fiúvá, és Asszonnyá teremté
őket.

28) És meg áldá őket az
Isten, és monda nekik az
Isten: gyümölsőzzetek, és
sokasodgyatok, és töltsetek bé
a' földet, és hajtsátok birodal-
matok alá azt, és uralkodgya-
tok a' tengernek halain, az
égnek madarain, és minden
élő állaton, melly csusz mász
a' földön.

29) Es monda az Isten: ime
adtam néktek minden maghozó
fűvet, mely vagyon az egész
földnek színén, és minden fát
mellyben maghozó fának gyü-
mölöse vagyon, legyen tinéktek
eledelre.

Es minden egi Madaraknac, és minden fergeknec kiknec eletec vagyon a földön, eledelekre légyen minden zöddellő fü: és így lön. Es az Isten meg tékinté mind azt, a mit teremtett vala, és ime igen jó vala. És lön az estveböl es a reggelböl hatodik nap.

II. Rész.

Igy végeztetec el a Meny es a Föld minden seregevel. Es eképen vegeze el az Isten hetedic napon az ő chinalmányát, mellyet chinal vala, és meg nyuguvec az hetedic napon, minden ő chinalmannyatol kit chinal vala. Es meg alda az Isten a hetedic napot, és meg szentölé eötet: miert hogy ezen nyugott vala meg minden ő chinalmannyától, mellyet terömtete az Isten, es chinalá.

Ekeppen lött a Meny és Föld, mikor terömtetenec. Az időben mikor az Ur Isten a Földet és a Mennyet chinala, és minden féle fát a mezön, kic annac előtte nem nevedktenec; mert az ur Isten még essöt nem bochatott vala a földre, Emberssem vala, ki a földet művelneye:

30. Az földnec pedig minden vadainac, az eegnec minden madarainac, és földön csuszó mászó állatoknak az mellyekben élő lélec vagyon, az földnek minden fűnét adtam eledelekre, és úgy lön.

31. Es minec utánna meg tekintette volna Isten valamit teremtett vala, imé igen jó vala. És lön az estue és az reggel hatodik nap.

II. Rész.

1. Azért el végezteték az Meny és az Föld, és azoknac minden seregec.

2. Mikor pedig el végezte volna az Isten heted napon az ő alkotmányát az mellyet csinált vala, az hetedic napon meg szünéc minden czinalmányatól mellyet csinált vala.

3. Es meg áldá az Isten az hetedic napot, az az: megszentelé azt, miuel hogy azon szünt volna meg minden ő tsinalmányanac czinalásatúl: mellyet teremtett vala az Isten, hogy azt el végezné.

4. Ezec az Mennec és Földnec kezdeti, az mikor teremtették (az melly időben mondom az úr Isten teremté az Földet és Mennyet.)

5. Es az mezőnec minden fáianac melly az előtt nem volt az földön, és minden mezei fűnec melly az előtt nem volt. Mert még az úr Isten nem botsátot vala esöt alá az földre, és ember nem vala, ki az földet mivelte volna.

30) Es a' földnek minden lelkes állatnak, es az égnek minden madarainak, és mindeneknek a' mellyek mozognak a' földön, és a' mellyekben élő lélek vagyon, hogy legyen eledelkre. És úgy lön.

31) Es látá az Isten mindeneket a' mellyeket alkotott vala; és igen jók valának. Es lön estve, és reggel hatodik nap.

II. Rész.

1) Azért elvégeztetének az egek, és a' föld, és azoknak minden ékessége.

2) És elvégezé az Isten hetedik napon az ő csinálmányát, mellyet alkotott vala: Es meg-nyugovék hetedik napon minden csinálmányától mellyet véghez vitt vala.

3) Es meg áldá a' hetedik napot, és megszentele azt; mert azon szünt vala meg minden ő csinálmányától mellyet teremtett az Isten hogy elvégezne.

4) Ezek az Égnek, és a' Földnek eredeti: mikor teremtettének a' napon, mellyen alkotta az úr Isten az eget, és a' földet.

5) Es a' mezőnek minden vesszejét minekelőtte kijőnne a' földből, és a' tartománnak minden fűvét minek előtte ki csiráznék: mert nem bocsátott vala az Úr Isten essőt a' földre, és nem vala ember a' ki mivelné a' földet:

30) A' földnek pedig minden vadainak, és az égnek minden madarainak, és minden földön csúszó, mászó állatnak a' melyben élő lélek vagyon, minden zöld fűvet (adtam) eledelre: és úgy lön.

31) Es látá Isten hogy minden a' mit teremtett imé igen jó. És lön estve, és lön reggel hatodik napon.

II. Rész.

1) És el végeződének az ég, és a' föld, és azoknak minden seregeik.

2) És elvégezé Isten a' hetedik napon az ő alkotmányát, a' mellyet tsinált vala, és megszünék a' hetedik napon minden tsinálmányától, mellyet tsinált vala.

3) És meg áldá Isten a' hetedik napot, és megszentelé azt, mivel hogy azon szünt meg minden ő tsinálmányától, mellyet teremtett vala az Isten tsinálván.

4) Ezek az Égnek, és a' Földnek születési a' mikor ök teremtettek a' napon, a' mellyen tsinálta a' Jehova Isten a' földet, és az eget.

5) És a' mezőnek minden tsemetéjét, minek előtte nem volna a' földön; és a' mezőnek minden fűvét, minek előtte nem jött volna ki. Mert még nem bocsátott vala essőt a' Jehova Isten a' földre és Ember nem vala a' földnek miveléséré.

de köd megyen vala fel a földről és nedvesíti vala mind az egész földet. Es az Wr china vala az Embert a földneec porából, és befúva az ő orrába az élő lehelletet. Es így lön az ember élő Lélecekő.

Es plántála az Ur Isten kerttet Edenbe napkeletfelé, és oda helyheszteté az embert kit tsinalt vala. Es fel nevelködteté az ur Isten a földből minden fele fát látásra kívánatost, és életre jót; Es az életneec faját a kertneec közepötte, és a jonac és a gonosznaec tudásánac fayat.

Es Edenből folyoviz jö vala ki a kertneec nedvesitesere, és ott oszlik vala negy fő vizre. Az egyikneec neve Pison, melly környül folya egész Hevilathnak földét: ott találnac aranyat, és annac a földneec arannya igen jó. Ott bedellyomot is találnac és ouyx nevő drága követ. A' masodic vizneec neve Gihon, melly környül folya egész szerechen országot.

6. Az földbőlis semmi neduesség nem iött vala fel, hogy a földneec egész színét meg nedvesítette volna.

7. Formálta vala pedig az Wr Isten az Embert az földneec porából, és lehellet vala az ő orába életneec lehelletét, és úgy lett élő lélecekő.

8. Es szépen palantaackal felékessített vala az Wr Isten egy Kerttet Edenben Napkelet felől, holott helheztteté az Embert az mellyet formáls vala.

9. Es nevelt vala az Wr Isten a földből minden fele fát, mellyben az emberneec szeme gyönyörködhetné, és melly eledelre ió volna. Az életneec fáiat is az kertneec Közepette, és az iónac 's gonosznaec tudásánac fáiat.

10. Folyó viz ió vala pedig ki Edenből amaz szép kertneec meg nedvesítésére, és onnét oszol vala el, úgy hogy négy folyo vizneec lenne feje.

11. Az egygikneec neve Pischon, ez az, melly meg kerüli az Haulahnac egész földét, holott terem arany.

12. Es annac az tartomannac aranya igen ió, ott vagy on bdellium nevő fa, és Onix nevő drága kő.

13. Az masodic folyó vizneec pedig neve Gihon, ez az, melly meg kerüli az egész Chus földét.

6) Hanem forrás jó vala földből, megöntözvén a földnek egész színét.

7) Formálá azért az úr Isten az embert a föld agyagából, és lehelle az ő orczájára életnek lehelltét, és lön az ember élő lélekké.

8) Plantálta vala pedig az úr Isten a gyönyörűségnek Paradicsomát kezdte fogva: mellyben helyezteté az embert a kit formált vala.

9) És nevele az úr Isten a földből minden szép tekintetű, és ételre édes fát: életnek fáját-is a paradicsomnak közepette, és a jó, 's gonosz tudásának fáját.

10) És folyó viz mégyen vala ki a gyönyörűségnek helyéről, a paradicsom megöntözésére, melly onnét négy főre oszol.

11) Az egyiknek neve Fizon: ez a melly környül folya Hevilátnak minden földét, holott az arany terem:

12) És annak a földnek aránya legjobb: ott találtatik bdélium, és onyx kő.

13) Es a második folyó-viznek neve Gehon: ez a melly megkerüli az egész Szerecsen országnak földét.

6) És Gőz a földből nem jött fel, hogy a földnek egész színét megnedvesítette volna.

7) Formálta vala pedig a Jehova Isten az embert a földnek porából; és lehellet vala az ő orrába életnek lelkét, és úgy lett vala élő lélekké.

8) És plantált vala a Jehova Isten egy kertet Édenben Napkelet felől, holott helyezteté az embert akit formált vala.

9) És nevelt vala a Jehova Isten a földből minden látásra kívánatos, és eledelre jó fát, az életnek fáját is a kertnek közepette, és a jónak, 's gonosz tudásának fáját.

10) Folyó viz jö pedig ki Edenből a kertnek megnedvesítésére, és onnén eloszol, és léssen négy folyó vizzé.

11) Az egyiknek neve Pishon; az mely megkerüli a Havilának egész földét, a holott vagon az arany.

12) Es annak a földnek aránya jó, ott vagon a bdélium, és az onyx kő.

13) A második folyó viznek pedig neve Gichon: az a mely megkerüli az egész Szerecsen földet.

A' Harmadic viznec neve Hídekel, e foly Assyrianac napkelet felől való részére. A' Negyedic folo viz Euphrates.

Es vöve az Ur Isten az embert, és helyhözteté a kerbe ott Edenbe: hogy művelneye, és orizneye. Es az Ur paranchola az Embernec, és ezt mondá: A' Kertnec minden fayaról egyel. De a jónac és gonosz nac tudásánac fayarol semmi képen ne egyél, mert valamely nap arról eszel, halálnak halálával halsz.

Es monda az Ur Isten: Nem jó hogy az ember egyedül légyen: Segítött chinaloc ő neki ki környüle legyen. Mert mikor az Ur Isten keszített volna a földből mindenfele mezei vadakatt, és mindenfele égi madarakat, hozzá ő kett az emberhöz, hogy látnaya mikeppen nevezneye őket; mert valamint nevezneye az ember az élő allatokot, a lenne nevec. Nevet adá annak okaert az ember mindenfele baromnac és egi Madarnac, és mindenfele mezei vadnac.

14. Az harmadic folyo viznec neue Hiddekel, ez az melly foly Assyrianac Napkelet felől való részére. Az negyedic folyo viz pedig Euphrates.

15. Es vövé az Wr Isten az Embert, és helyhez teté azt az Eden nec Kertében, hogy azt mivelné és őrizné.

16. Es az Wr Isten megtilta az Embert, ezt mondván: Ez kertnec minden fáianac gyümölcsében szabadon egyél.

17. De az iónac és gonosz nac tudásánac fáianac gyümölcsében ne egyél, tudni illic, imez fánac gyümölcsében. Mert valamely napon abban eiendél, halálnac halálával halsz.

18. Az Wr Isten pedig ezt is mondotta vala: Nem jó az Embernec egyedül lenni, szerzek nékie segítöt melly mindenkor ő előtte légyen.

19. (Mert mikor az Wr Isten formálta volna az földből az mezei minden vadakat, és az Eegen repeső minden állatokat, és Adámhoz vitte volna, hogy látna minémü nével nevezné minden állatokat: Mert valamínémü neuet adott Adám, minden állatnac az a' neue

20. Es mikor Adam minden barmoknac, Eegi madaracnac, és minden mezei vadacnac neuet adott volna: Az Adámhoz nem talált vala hasonló segítöt.)

14) A' harmadik folyó-viznek pedig neve Tygris: ez foly az Assyriusok ellen. A' negyedik folyó-viz pedig, o' az Eufrates.

15) Vivé azért az úr Isten az embert, és helyheztete őtet a' gyönyörűségnek paradicsomában, hogy mivelné, és őrizné azt.

16) És parancsola neki, mondván: A' Paradicsomnak minden fájáról egyél.

17) De a' jó, és gonosz tudásának fájáról ne egyél: mert valamely napon ejendel arról, halállal halsz meg.

18) Monda még is az úr Isten: Nem jó az embernek egyedül lenni: teremtsűnk neki hozzá hasonló segítőt.

19) Formálván azért az úr Isten a' földből a' földnek minden lelkes állatit, és minden égi madarakat, vivé azokat Ádámhoz, hogy látná minek nevezné azokat, mert minden élőléleknek az ő neve, a' minek Ádám nevezte.

20) És nevezte Ádám az ő neveken minden lelkes állatokat, és minden égi madarakat és a' földnek minden oktalan állatit: Ádámnak pedig nem találtaték hozzá hasonló segítő.

14) A' harmadik folyóviznek pedig neve Hiddekel; az a' melly foly Assyriának napkelet felől való részére. A' negyedik folyó viz pedig Eufrates.

15) És vévé a' Jehova Isten az embert, és helyhezteté őtet az Edennek kertében, hogy azt mivelné, és őrizné.

16) És parantsola a' Jehova Isten az embernek mondván: ez kertnek minden fájáról evén egyél.

17) De a' jónak, és gonosznak tudásának fájáról ne egyél, mert a' melly napon ejendel arról, halván meghalsz.

18) 'S mondá a' Jehova Isten: nem jó az embernek egyedül lenni, szerzek ő nekie segitőt, hozzája illendő.

19) Mert mikor formálta volna a' Jehova Isten a' földből a' mezőnek minden vadait, és az égnek minden madarait, és vitte volna Ádámhoz, hogy meglátná minek nevezé őket. (Ugyan is valaminek nevezte Ádám az élő Lelket az az ő neve.)

20) És adott volna Ádám neveket minden barmoknak és égi madaraknak, és mezei vadaknak; Az Ádámhoz nem talált vala illendő segitőt.

Az embernek kedig nem tallatit; vala segitő, ki körniüle volna. Almot bochata ez okaert az ur Isten az emberre, és el alluvec. Es kiveve egyic oldala chontiat, és húst rekeszté a heliébe. Es az ur Isten Aszony allatta epité az oldal chontot, melliet ki vött vala az emberből, és vive az emberhöz. Es monda az ember: Ez a tetem, nilván az en tetememből való, és e' hús az en husomból való: ezért firfiunac nevezetik, miéért hogy firfiuból vétetött. Ezert a firfiu el hadja az attyat és annyát, és ragaskzodic az ő feleségihoz és egy testé leszne. mind ketten pedig mezitelen valanak, az ember es az ő felesége; és nem zegieulik vala

21. Annac okáért az wr. Isten botsáta nagy mély álmat Adamra és el aluuc, és egy oldala tetemét ki vevén, hussal töltebé annac az helyét.

22. Es azt a' czontot mellyet az wr Istén vött vala ki az Adámból, eppíté aszszoni állat-tá, és viué azt az Adámhoz.

23. Es monda Adám: immár találtam hozzám hasonló társot, ki az én czontomból való czont, és az én testemből való test, és neuzetic aszszoni embernek, mert férfi emberből vétettetet.

24. Annac okáért: el hagyta az firfiu az ő attyát és az ő annyát, és ragaskzodgyéc feleségéhez: és leszne egy testté.

25. Valának pedig mind ketten mezitelenec, Adám és az ő felesége; és nem szégyenléc vala.

21) Bocsátá azért az úr Isten mély álmat Ádámra: és mikor elaludt volna, vo'n egyget az ő oldala csontyaiból, es hust to'n helyébe.

22) És építé az Úr Isten az oldal-csontot mellyet Adám-ból vo'n vala, Asszony álláttá: és vivé őtet Adámhoz.

23.) És mondá Adám: Ez mostan csont az én csontaimból, és hus az én húsemből: ez hivattatik Férfiúnak, mert Férfiúból vetetett.

24.) Annak okáért elhadgya ember az atyát, és anyyát, és ragaszkodik az ő feleségéhez: és lesznek ketten egy a' testben.

25) Mind a' ketteő pedig mezételen vala, Ádám tudni-illik, és a' felesége: és nem szégyenlik vala.

21) Annak okáért bocsátá a' Jehova Isten mély álmat Ádámra és el aluvék, és kivön edgyet az oldal tsontyai közzül, és bé tölte hússal annak a' helyét.

22) És építé a' Jehova Isten azt az oldal tsontot, mellyet vett vala az Adámból Asszonnyá, és vivé őtet az Adámhoz.

23) És monda Ádám: Ez immár az én tsontaimból való tsont; és az én testemből való test; és neveztetik asszonynak, mert férjfiúból vétetett ez.

24) Annak okáért elhadgya a' férjfiú az ő atyát, és az ő anyyát, és ragaszkodik az ő feleségéhez, és lesznek egy testé.

25) Es valának mind ketten mezételenek Ádám, és az ő felesége, és nem szégyenlik vala magokat.

IV.

Rövid Észrevételek

a' két kis Munkára.

(Folytatás.)

Következik már most: *A' lehet e'? Van e'?*
Munka.

A' tudós Szerző a' 4-ik lapon mondja:
„Azonban mind e' mellett a' halálos gyűlölség
„mellett — melly abban találta megelégedé-
„sét, ha az idegen nemzeteket boldogtalanná
„tehetette — nem szüntek meg a' Zsidók a'
„Pogányoknak örök boldogságokról gondos-
„kodni.“ Felelek: A' Zsidók olly igen nagy
térítettők nem voltak, mint a' tudós Szerző
állítja. A' későbbi Zsidók ezt az ő elejik-
ről tagadják, mondván, hogy az Isten az ő
népének nem parantsolta, hogy a' Törvényt
más népeknek is hirdesse; hogy az Isten, a'
Zsidóknak Királya, nem olyan, mint a' többi
Királyok, a' kik Országuk' határit kiterjeszteni
kivánnák; hogy a' Király, a' kinek egyetlen
egy szép és erkölcsös leánya van, a' ki egy-
szersmind az Ország' örököse, ezt nem minden

gyüttmentnek adja, hanem megvárja, hogy a' többi Királyoktól kivántassék. Itt a' Zsidók a' Király alatt az Istent, a' királyi leány alatt az ő Religiójokat, a' többi Királyok alatt az érdemeseket értették, kik ezt a' Religiót magok kivánták és keresték. Innét a' Fáriseusok is nem Pogányokat a' Zsidó Religióra, hanem más tartományokban lakó Zsidókat a' Farisaeusi felekezetre téríteni iparkodtak. Nem is jól adja elő a' tudós Szerző, Predikáziói Szent Letzkéiben Krisztus' szavait *Máté 23, 15.* midőn azokat magyarra így fordítja: „Jaj nektek képmutató Irástudók és Fáriseusok, mert mind a' tengert, mind a' földet elkerülitek, hogy Pogányból Zsidót tegyetek,“ mert Krisztus' szavaiban *Pogányról* semmi sinsen. A' görögben így olvassuk: „*Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον*“ azaz: „Jaj nektek képmutató Irástudók és Fáriseusok, mert körüljárjátok a' tengert, és száraztat, hogy egy proselytust (megtérttet) tsinállyatok.“ a)

-
- a) A' tudós Szerzővel egy vallásu és hivatalu Basnage Jakab ezen munkájában: „L' Histoire des Juifs, depuis Jesus-Christ jusqu' à présent. Tome troisieme, seconde Partie.“ — A Rotterdam a. 1707. in 8. Liv. 5. Chap. 6. mondja: „Au commencement du Christianisme, qui fait le quatrième periode, les Pharisaiens couroient la mer et la terre pour faire un Proselyte. Cependant je doute que ce zèle

A' 6-ik lapon a' tudós Szerző mondja: „Egy „az üdvözítő Ecclesia; e' kettőt tehet; az első ez: „hogy azok, a' kik ennek az Ecclesiának tagjai' „együl egy'ig mindnyájan üdvözülnek; a' másik „az: hogy legalább annak az Ecclesiának társaságán kívül senkinek reménysége örök boldogsága felől nem lehet.“ Én erre azt felelem: Egy az üdvözítő Ecclesia, a' Kátolikusok' értelmé szerint se egyiket, se másikat nem teszi, a' miket a' tudós Szerző előhozott; a' Kátolikusok' értelmét itt elő nem találta. Az elsőre nem is szükséges felelni, mert elég világos, hogy senki sem tartja, hogy valamelly Ecclesiában a' tagok együl egyig mindnyájan üdvözülnek. A' mi a' másikat illeti — ugy van egy üdvözítő Ecclesia, hogy tsak az üdvözül, a' ki annak tagja vagy valóságosan, vagy legalább szándékkal és kívánsággal; valóságosan, mint a' Kátolikusok, szándékkal és kívánsággal, így akárki is lehet, nem tsak az Akátolikusok közül, hanem a' Zsidók, Pogányok, és Máhu-

---

„ardent des conversions regardât les Gentils. Au „milieu de tant de Sectes differentes, qui partageoi- „ent alors le Judaisme, chacune tâchoit à grossir „son parti. C'est le caractere de chaque société „de travailler à son interêt particulier, plutôt qu'au „bien general de la Religion. Les Pharisiens, bien „loin de travailler à la conversion des Gentils, les „regardoient *comme de chiens*; car c'est d'eux que „J. Christ emprunta cette expression, dont il se „servit pour éprouver la foi de la Cananéenne.“

medánusok közül is, a' ki az igaz Ecclesiát maga hibája nélkül meg nem esmérheti, de ugy van lelkesítve, hogy a' jót, a' mit annak esmér, megteszi, és a' rosszat, a' mit annak esmér, kerüli, az igazságot szereti, tehetsége szerint keresi is, és ha az igaz Religiót és Ecclesiát megismerne, annak tagja is lenne; azaz, ha ugy van lelkesítve, hogy minden jóra hajlandó és ugy el van tükélve, hogy mindent kíván megtenni, a' mit az Isten akar és parantsol, tsak ő megismerhetné. Az ilyen ember, akár kitsoda, szándékkal és kívánsággal az egy üdvözítő Ecclesiában vagy on és tudta nélkül is a' mienk. Ha ez Zsidó, Pogány, Má-humedánus, ha ugy van lelkesítve, mint leirtuk, már ez által kívánságbéli Keresztsége vagy on (Baptismus Flaminis), mert a' vizbéli Keresztséget is felvenné, ha meg esmérhetné; tehát azt az ő közönséges jó indulátjában foglalva kívánnya. a)

---

a) Ki légyen pedig az Akátolikusok és mások között ugy lelkesítve, hogy az egy üdvözítő Ecclesiához tartozzon szándékkal és kívánsággal, ebbe a' Kátolikusok magokat bele nem avattyák, hanem az Istenre bizzák és kiról kiról készek ezt elhinni és feltenni; senkit sem ítélnék, senkit sem kárhoztatnak. A' ki itt ítélni akar, az az Isten' jusai ba rohan. Ha pedig a' tudós Szerző egy két rossz Kátolikus Theologusba akad'tt, a' hol mást olvasott az egy üdvözítő Ecclesiáról, azt csak magának tulajdonítsa, és ezeknek értelmét

A' Kátolikusoknak ezt a' tanítását, hogy a' fenn magyarázott mód szerint azok is üdvözülhetnek, kik névvel a' Katolika Ecclesiában nintsenek, a' híres Leibnitzius is, ki Protestans volt, megesmérte. *Operum Tomo 5-o edit. Genevens. a. 1768. Epistola 94-a a' 283-dik lapon* mondja: „Fuit mihi nuper disputatio

---

a' többi Kátolikusokra ne kösse. Szent Ágoston a' 43-dik *Levelében S. Augustini Operum T. 2-do edit. Maur.* mondja: „Sed qui sententiam suam, „quamvis falsam, atque perversam, nulla perti- „naci animositate defendunt, praesertim quam non „audacia praesumptionis suae pepererunt, sed a se- „ductis atque in errorem lapsis parentibus accepe- „runt, quaerunt autem cauta sollicitudine veri- „tatem, corrigi parati, cum invenerint; nequaquam „sunt inter haereticos deputandi.“ — Tournely „in *Praelectionibus Theologicis T. 7-o edit. Paris. a. „1765 in 4-o a' 131-dik lapon* mondja: „Obser- „vandum 3. Baptismi votum seu desiderium du- „plex distingvi posse: unum explicitum seu ex- „pressum, quo quis sciens, quid sit Baptismus, „actu expresso et elicito cupit baptisari; alterum „implicitum et generale, quo quis nihil de Ba- „ptismo sciens, sed efficaciter desiderans Deo „in omnibus placere, sic animo est compa- „ratus, ut omnia ejus mandata, cum ad suam „pervenerint cognitionem, adimplere velit: in „isto quippe affectu includitur voluntas Baptismi, „sicut et aliorum Dei mandatorum adimplendo- „rum.“ A' 135-dik *lapon* pedig mondja: „Quaeres „1. quale requiratur Baptismi votum, seu deside- „rium: an explicitum, seu expressum; an impli-

„inter colloquendum. Nam plerique putant nos a Pontificiis damnari. Ego contra disse-
 „rebam, distingvi ab iis haereticos materiales
 „et formales, et ab eadem distinctione etiam
 „Protestantes non abhorrere. Habeo quidem
 „nonnulla loca utriusque partis, sed plura velim
 „discere beneficio tuo, nempe, tam a Pontificiis,

„citur, et generale sufficiat? Resp. cum di-
 „stinctione. Vel enim cognoscitur praeceptum Ba-
 „ptismi, vel ignoratur invincibiliter: si posterius,
 „sufficit votum implicitum, quod semper includi-
 „tur in contritione perfecta. Sic v. g. qui audita
 „Evangelii praedicatione, de Baptismo tamen ni-
 „hil audivisset, et fidem in Christum ex chari-
 „tate perfecta formatam haberet, ac statim mi-
 „graret ex hac vita, haud dubie non haberet
 „expressum Baptismi desiderium, cujus necessi-
 „tatem supponitur ignorare invincibiliter; haberet
 „igitur implicitum duntaxat, et generale, cum quo
 „salvus ille foret. Si vero cognoscatur Baptismi
 „praeceptum, ejusque necessitas; votum illius
 „expressum, seu explicitum requiritur.“ — A'
 vizzel való keresztség rend szerint, a' kívánsággal
 és vérrel való (Mártýromság) keresztség pedig
 rendkívül való útja az üdvözségnek. — Kik való-
 ságosan az egy üdvözítő Ecclesiában vannak, a'
 látható Ecclesiát, kik pedig szándékkal és kíván-
 sággal, a' láthatatlan Ecclesiát teszik. Valamint
 az Ó Testamentomban nem csak az Israél' népé-
 ben, hanem más népekben is voltak, kik az Is-
 tent igazán félték és tisztelték 's azért az Isten
 előtt kedvet találtak és, a' mint Israél' fiai a'
 látható és testi, ugy ezek a' láthatatlan és lelki

„quam Protestantibus non damnari, nisi eos,
 „qui fundamento salvo, malo animo errores fo-
 „vent.“ *Epistola 1-a a' 409-dik lapon* pedig
 mondja: „Fuit mihi nuper Epistolica concerta-
 „tio cum Pontificio quodam, viro docto, et cum
 „viderem illarum partium homines gloriari,
 „quasi Protestantes non audeant condemnare
 „Pontificios, contra vero a Pontificiis conde-

Jerusálemhez tartoztak, kik közül nékik a' Sz.
 Írásban is dicsérettel említettnek, hasonlóképen
 az Új testámentomban is nem csak a' Kátoliku-
 sok, hanem más Vallásbeliek közül is igen so-
 kan, t. i. szándékkal és kívánsággal, az egy üd-
 vözítő Ecclesiának tagjai. Minthogy tehát ez a'
 láthatatlan Ecclesia is igen nagy, és ennek tagjai,
 mint erősen hiszszük, az egész világon minde-
 nütt találtathatnak, csak ebből a' néző pontból
 is az egy üdvözítő Ecclesiának a' Kátolika (kö-
 zönséges) név méltán tulajdonítatik. O! te szo-
 gény ember, a' ki vadonyodban az eget, az egész
 teremést 's magadat vizsgálván és tsudálván, Is-
 ten' kegyelme által megesméred a' mindenek'
 Alkotóját és Urát 's azt igazán szereted, esmé-
 reteid 's tehetségeid szerint tiszteled 's artzra és
 térdre borulva imádod 's mindent kész vagy meg-
 tenni, a' mit az Isten akar és parancsol, csak
 azt megesmérhetnéd, bizonyára szándékkal és ki-
 vánsággal az egy üdvözítő Ecclesiában vagy 's
 bizzál, hogy te is elfogsz jönni és lefogsz tele-
 pedni Ábrahámmal, Isaakkal és Jákobbal Meny-
 nyeknek Országában. Légyen ez a' reménység
 eltéve a' te kebeledben.

„mmentur, ego ipsi opposui, non nisi contumaces damnari, imo Pontificios esse multo nostris laxiores, nam et infideles ab iis salvari, quemadmodum saepe ipsis a nostris fuerit obiectum.“ *Epistola 3-ia a' 410-dik lapon* végtére mondja: „Inter alia ostendi, male Pontificios nostris Ecclesiis indifferentismum objicere, cum ex ipsorum principiis omnis generis infideles, nedum haeretici materiales, modo Deum vero affectu ament, colantque, etiamsi revelata vel nesciant, vel non credant, ad salutem aeternam admittantur. Quod argumentum contra ipsos miratus sum a nostris Theologis non crebrius fortiusque urgeri.“

Tehát a' Kátolikusoknak tanítása az egy üdvözítő Ecclesiáról, a' mint azt fellebb előadtuk, más szinben fog feltűnni azok előtt, kik eddig a' dologról jól felvilágosittatva nem voltak 's csak az előitéletekre, roszz magyarázatokra és vádokra hallgattak. Becher Károly Antal Ernest Protestans: „*Ueber Toleranz und Gewissensfreyheit, und die Mittel, beyde in ihre gehörigen Grenzen zu weisen, den Bedürfnissen unserer Zeiten gemäß.* Berlin 1781. 8. mondja: Freylich kann es nur eine einzige wahre allein seligmachende Religion geben, wie es nur einen Gott, und also auch nur eine einige Art, und Weise giebt, nach seinen Wohlgefallen zu streben, ihm gemäß zu handeln, und sich desselben versichert zu halten. Aber alle Religionspartheyen können an ihr, ob-

„gleich auf verschiedene Art, Antheil haben; ei-
 „ne mehr, die andere weniger; eine reiner,
 „die andere mit mehr menschlichen Zusätzen,
 „Einbildungen und Erfindungen vermischt.“

Az igazságnak sokszor csak az a' szeren-
 tsétlensége, hogy nem jól, nem az ő egész
 valójában, tisztaságában, szépségében, adat-
 tatik elő és így sokaktól nem esmértetve el-
 vették 's mint egy bekormoltatott, otsmá-
 nyon felöltöztetett és igazságtalanul megrágál-
 maztatott gyönyörű 's ártatlan szüz, megutál-
 tatik. De mosd ki méltatlan szenyéből, öltöz-
 tesdfel diszesen, védddki a' vádokból ügyesen,
 majd bájai elragadják szívedet. Az igazság-
 nak ellensége jól tudja, hogy semmire sem me-
 het, ha azt az ő valódi természetében 's fé-
 nyében mutatja, tehát rut képekben terjeszti-
 elő, hogy így a' tudatlanokat megtsallya és
 szereneséjére gyakran olyan birákra talál,
 kik a' dolgot nem esméri, nem vizsgálják,
 csak a' vádolót hallgatják és így minden tör-
 vény és igazság ellen (audiatur utraque pars)
 ítéletet hoznak 's kárhoztatják, a' mit nem
 esmérnek. Hozhat e' valaki helyes ítéletet az
 Astronomiai, a' Medikai, a' hadi dolgokban, ki
 ezen tudományokban járatlan, vagy hozhat é
 valaki helyes ítéletet egy nagy városról, melly-
 nek csak széleit 's egyikét külső városait látta
 és az egész várost bé nem járta? Hasonlóké-
 pen tehát hozhat é valaki helyes ítéletet a'
 Religiói és Theologiai dolgokban, ki ezeket

egészen nem esméri, fundámentomosan, soha sem tanulta 's vizsgálta és a' kisdedeknek 's együgyü népnek adattatni szokott Catechetical esméreteken fellül soha sem emelkedett? Coecus de colore. Sutor ne ultra crepidam. Egykor a' Cánnai Győző előtt egy Filosofus, ki soha háboruban nem volt, a' hadi dolgokról beszélt. A' Hős a' felfuvalkodott 's magának annyit képzelt embert megvetve mondotta, hogy éltében sok bolondot látott, de még ilyen nagy bolondot soha sem, ki ő előtte, ki az egész életét a' hadakban töltötte 's fegyverével annyiszor megrázta Romának hatalmát, olyan dolgokról, mellyekben járatlan volt, az az a' hadi dolgokról, beszélni mert. Be sokan vannak hasonlók májnap is ezen vakmerő Filoso-fushoz, kik arról ítélnék 's beszélnek, a' mit nem értenek! nints ennél nevetségesebb 's utálatosabb dolog.

Igy lévén a' dolog az egy üdvözítő Ecclesiával, már többé nem vitathatja a' tudós Szerző, a' mit az 5-ik lapon mond: „mert, azt „mondják, egy az üdvözítő Ecclesiá, ezen kívül „senkinek örök boldogsága nem lehet. Ezzel „az argumentummal, erősséggel, élnek mind „azok, a' kik a' más Valláson lévőket meg „téritni és a' magok Vallásokra általvinni „igyekeznek.“ Tsak Krisztus' és az Aposto- lok' követése, az igazság iránt való tisztelete, felebaráti szeretete, a' Kátolikusoknak ama' tanítása, mellyet egész meggyőződésből igaznak

esmér, hogy a' megigazulásra a' Kátolikusoknak a' Szent Szákrámentumok mellet elég maga az attritio (de erről igen sokat kellene itt beszélni) végtére a' Religio' szolgájára nézve ennek hivatala vezérelti a' Kátolikus térítőt.

A' 7-ik lapon a' tudós Szerző mondja :
 „Elhalgatom most azt, hogy a' Keresztény
 „Anyaszentegyházban a' tudomány ottan ottan
 „annyira megvesztegettetett, hogy a' Krisztus-
 „tól és az Apostoloiktól tanított szent tuda-
 „mánytól elszakadván veszedelmes tévelygésbe,
 „eretnekségbe esett. A' negyedik Szazadban a'
 „Krisztus' örök Istenségét tagadó Árius' eret-
 „neksége annyira elborította a' Keresztény
 „Anyaszentegyházat, hogy ebben a' boldogta-
 „lan időben Áthánásius azt mondhatta Illyés'
 „példája szerint: Uram Jésus a' Keresztények
 „a' te tudományodat elhagyták, a' te Istensé-
 „gedet megtagadták, én egyedül magam marad-
 „tam, engemet is halálra keresnek. Erről a'
 „boldogtalan időről azt mondta Augustinus
 (Jeromost akarta ugy is e' helett mondani,
 a' tudatlan betűszedő *Augustinus* szót szedett
Jeromos szó helett) „hogy ekkor a' világ körül
 „nézván magát nagyot sóhajtott, látván, hogy
 „az Árius' eretnekségébe esett.“ Felelek:
 Ezek nagyított beszédek' (a' sopánkodók szo-
 kása szerint) a' mint magokból a' szovakból,
 de leginkább az Anyaszentegyház' Historiájá-
 ból kitettzik. Az Anyaszentegyház egészen
 eretnekségbe soha sem esett. Ha a' tudós

Szerző e' dolgról csak az egy Szent Jeromosnak Diálogusát *adversus Luciferianos* olvassa is, másként fogbeszélni. Hoszszu az ide tartozó hely, azért fel nem hozom, tsak olvasását ajánlom. A' tudós Szerző fenn említett szovaiban azt mondja: „Elhalgatom most azt, „hogy a' Keresztény Anyaszentegyházban a' „tudomány ottan ottan annyira megvesztegetett“ 's a' t. Bizonyára jobb is lett volna, ha ezt valójában, minthogy másként van a' dolog, elhalgatta volna. A' tudós Szerző, a' ki egyébként a' hittel nem gondol és eretneket nagyító üveggel sem talál, 's tágos Ecclesiájába az egész világot felveszi, itt egyszerre milliomnyi meg milliomnyi eretnekekre bukkan 's minden Keresztényt az Ecclesiából kiküszöbült, kihajtott, kivert, kikergetett, és az egész világot eretnekké tette, 's az egész Ecclesiát üres szóra 's zordon pusztára változtatta. Már most a' tudós Szerzótől azt kérdem: Ezen Keresztényeknek, kiket ő az Ecclesiából kiűzött, az Ecclesián kívül kellett é maradni, vagy abba ismét vissza térni? Ha az elsőt mondja, azoknak az Ecclesiától való elszakadásokon fennemlitett szovaiban ok nélkül panaszkodik és az Ecclesiát egészen eltörüli, ki máskor azt annyira elterjesztette, a' mint alább fogjuk látni; ha a' másodikat mondja, a' térítők és térítések szükségesek voltak, holott ő mindezeket kárhoztatja. Végtére meg sem foghatom, hogy tehet a' tudós Szerző

szót az eretnekségről, hogy sopánkodhatik ennek elterjedésén, holott az eretnekség hitetlenségben, vagy is a' hit' fogyatkozásában áll, midőn tudniillik a' Keresztény ember ezt, vagy amazt a' hit' ágozati közül makatsan tagadja, elveti, ostromollya, a' tudós Szerző pedig, mint máshutt megmutattuk, a' hittel nem gondol, sőt a' tudós Szerző' elvei szerint az eretnekség dicséretes dolog, mellyet terjeszteni kell, 's mindnyájunknak eretnekeknek lenni szükséges; mert az eretnekség a' mondottak szerint a' hitetlenségben, vagy is a' hit' fogyatkozásában áll, már pedig, mint hasonlóképen máshutt megmutattuk, a' hitetlenség, vagy is a' hit' fogyatkozása a' tudós Szerző szerint hasonlatosság az Istenhez, de a' hasonlatosság az Istenhez dicséretes dolog, mellyet terjeszteni kell 's mindnyájunknak Krisztus' parantsolatja szerint szükséges hasonlóknak lenni az Istenhez, tehát az eretnekség is a' tudós Szerző szerint dicséretes dolog, mellyet terjeszteni kell, 's mindnyájunknak Krisztus' parancsolatja szerint eretnekeknek lenni szükséges. Még is most az eretnekség' elterjedésén a' tudós Szerző fohászkodik, a' min neki önnön elvei szerint örülni kellene.

A' 10-dik lapon a' tudós Szerző mondja:
 „Valamint azért nem azt mondják jó Anyá-
 „nak, a' ki szüntelen szül, neveli fiainak,
 „leányainak számát, még az idegen gyerme-
 „kek' felvételek által is igyekezi azokat szapo-
 „ritni; hanem azt, a' ki az Urtól neki adatott

„gyermekait, bár ha kevés számmal legyenek
 „is azok, jól neveli, azokat a' szentségre, ke-
 „gyességre vezérli, oktatja: ugy az Ecclesiá-
 „nak nem az a' ditsósége, hogy a' más vallá-
 „son lévőket a' maga kebelébe híván, a' maga
 „követőinek számát szüntelen szaporítsa, ne-
 „velje; hanem az, hogy a' maga fiait, leányait
 „a' kegyesség szerint való tudományban, a'
 „szentségben, kegyességben, a' jó erköltsök-
 „ben gyakorolja, hogy azok szent életek által
 „a' Krisztus' tudományát ékesítsék.“ Erre azt
 felelem: Hogy az igaz Anyászentegyháznak
 mind a' kettő a' ditsósége, az is, hogy a'
 maga követőinek számát szaporítsa, az is,
 hogy azokat az erköltsős életre vezérellye;
 mert mind a' kettő az ő célja; Az első, hogy
 tudniillik a' maga követőinek számát szapo-
 rítsa, másként miért mondotta Krisztus az
 Apostoloknak: „Mennyetek az egész világra,
 „prédikályátok az Evangeliumot?“ Miért ren-
 delte Apostolit emberek' halászaivá? — A'
 másik: hogy tudniillik követőit az erköltsős
 életre vezérellye, a' mint ezt maga is a' tudós
 Szerző megesméri. A' természetes Anyától köl-
 tsönözött hasonlatosság nem tökéletes; mert
 a' természetes anyának nem parancsoltatott,
 hogy sokat szüljön, csak hogy szülöttjeit jól
 nevellye; de az igaz Anyászentegyháznak
 mind a' kettő az ő Szerzőjétől meg van paran-
 tsolva, az is, hogy az ő követőit szaporítsa, az
 is, hogy azokat az erköltsős életre vezesse.

A' 10-dik lapon a' tudós Szerző tovább mondja: „Azzal ditsekszel, hogy sokakat meg-
 „térítettél az egy üdvözítő Ecclesia' kebelébe.
 „Mit nyertek azok vele?“ Felelek: Azt nyer-
 ték, hogy az igazságot és az igaz Ecclesiát,
 mellyet kinekkinek kívánni és tehetsége sze-
 rint keresni is kell, megtalálták. Folytatja:
 „mert — annak az Ecclesiának, (az igaz Ec-
 „clesiának) társaságában szinte ugy ellehet
 „kárhozni, mint más akármelley Ecclesiában.“
 Erre ezt a' hasonlatosságot adom: Egy va-
 laki valamelly városba utaz, tsak azt tud-
 ván, merre fekszik a' város, az igaz járt
 utat nem tudja 's így mellékes utakon jár,
 de tsak ugyan azokon is eljuthat ama' vá-
 rosba, valamint az igaz járt utról is ismét
 eltévedhet; már ezen utazót egy valaki a'
 mellékes utakról az igaz járt utba vezeti, mit
 nyert evvel az utazó? Azt nyerte, hogy kön-
 nyebben és előbb eljut a' városba. De mi-
 ért juthatel tsak ugyan a' mellékes utakon is
 azon városba? Azért mert az igaz uton kíván-
 ván menni, a'féle tart, a' merre az igaz ut
 megy, és ezen kívánsága és törekedése által,
 ha az igaz utat meg nem talállya is, legalább
 azt megnyeri, hogy attól messze ne essen 's így
 tsak azért juthatel a' mellékes utakon is a'
 városba, mivel az igaz ut felé tart. Így van a'
 dolog azokkal, kik az igaz Ecclesián kívül
 vannak, tsak ugyan a' nélkül is, hogy abban
 valóságosan és név szerint legyenek, az üd-

vösségre eljuthatnak, de kik valóságosan és név szerint is abban vannak, könnyebben eljuthatnak; mert így a' Krisztustól az ő igaz Anyaszentegyházában rendelt eszközökkel élhetnek, mellyek az üdvösségre való eljutást előmozdítják 's könnyebbítik; ilyen eszközök a' szent szákramentumok (de ezekről igen sokat kellene itt ismét beszélni) következőképen nem nyereség e' mindég valóságosan és név szerint is az igaz Ecclesiában lenni, bátor a' nélkül is csak ugyan lehet üdvözülni és abban is ellehet kárhozni? De a' ki a' nélkül üdvözül is, csak a' fenn magyarázott szándéka és kívánsága által üdvözül, mellyel az igaz Ecclesiához tart, és így tudta nélkül is a' hoz tartozik. De hiszem a' tudós Szerző' okoskodása, a' Krisztus' és Apostolok' térítéseit is érdekli; mert azoknak is mondhatja: Krisztus! Apostolok! azzal ditsekedtek, hogy sokakat megtérítettetek. Mit nyertek vele? Mert ime az igaz Ecclesiában is el lehet kárhozni.

De mondhatja a' tudós Szerző: Valamint ti Kátolikusok felteszitek, hogy a' ti Ecclesiátok igaz, úgy mink is felteszük, hogy a' mi Ecclesiánk igaz; hát mink is úgy beszélhetünk a' mi Ecclesiánkról. Felelek: Krisztus csak egy Religiót tanított, kettőt, hármot, vagy többet nem taníthatott, minthogy mindenben az igaz is csak egy, a) és az egész ter-

a) Valamint mindenben az igazság csak egy, úgy az igaz Religio is csak egy lehet, és valamint az

mészetben is látjuk az egységre való törekedést, e' nélkül ez a' világ' nagy machinája fenn sem állhatna. Azért felvetettett, hogy az egész Universumban van egy irtóztató nagy test sokkal nagyobb a' többinél, mellyre valamennyi testek grávitálnak, és ezen egység által tartatnak fel és járkálnak az ő országaikban. Az egységet az Alkotó tehát az egész természetben tzeozta, nem különben tehát a' Religióban is; tehát tsak egy az igaz Religió. Már ha Krisztus tsak egy igaz Religiót tanított, heába nem tanította; de heába tanította volna, ha ez a' világról már ki vezett volna, vagy ha nem akarta volna, hogy kiki ezen egy Religióra tehetsége szerint törekedjék, tehát az igaz Religió még a' világon fenn van, és Krisztus akarja, hogy kiki arra tehetsége szerint törekedjék. Már az Ecclesia olyan, mint a' Religió; mert az Ecclesia ugyan azon Religióju embereknek társasága, tehát minthogy az igaz Religio egy, az igaz Ecclesia is egy, minthogy az igaz Religio a' világon még fenn van, az igaz Ecclesia is még fenn van; mert egyik a' másik nélkül el nem lehet; minthogy Krisztus akarja, hogy kiki az igaz Religióra törekedjék, ugy azt is akarja, hogy kiki az igaz Ecclesiára törekedjék; így az ember tsak ez által és ebben lévő Religio

---

igazságot, ugy az igaz Religiót keresni és követni, magának a' józan észnek is törvénye.

által üdvözül, azaz, ha ebben van vagy valóságosan, vagy leg alább szándékkal, és kívánsággal. De ezen igaz Ecclesiának megismérése lehetetlen volna, ha Krisztus az ő igaz Ecclesiájának esmértető jeleket nem adott volna; ezen esmértető jelek, mellyek a' Szent Írásban meg vannak, ezek: Az igaz Anyaszentegyház egy, szent Kátolika és Apostoli. Hogy ezek tsak, a' Kátolika Ecclesiára, és nem másra alkalmaztathatók, ez már ezernyi ezerszer meg van mutatva.

A' 11-dik lapon a' tudós Szerző mondja: „Szent kegyes emberek voltak é, a' kiket „megtérítettél? Miért vontad el őket attól a' „tudománytól, Ecclesiától, melly azokat szentekké, kegyesekké és így üdvözülendőkké „tette? Vagy megveszett, istentelen emberek „voltak? Miért szaporítottad velek az Ecclesiában lévő gonosztévőknek számokat?“ Felelek: A' tudós Szerző teheti ezen kérdéseket Krisztusnak és az Apostoloknak is; mert megengedi, hogy még a' Pogányok között is lehetnek erköltsös életü emberek, söt ezt vitatja, és példákkal is bizonyítja a' 21-dik 22-dik és 23-dik lapon; ha pedig a' Pogányok között is lehetnek erköltsös életü emberek, a' Zsidók között is kétség kívül és még jobban lehetnek; mivel ezeknek különös Isteni utmutatás is adatott a' szentségre, és kegyességre az Ó Testamentomi Könyvekben; így tehát már kiki teheti ezt a' kérdést Krisztushoz és az Aposto-

lokhoz, kik az első Anyaszentegyházat a' Zsidókból és Pogányokból szedték öszve. Krisztus! Apostolok! szent, kegyes emberek voltak é, a' kiket megtérítettetek? Ha azok voltak, miért vontátok el őket attól a' tudománytól, melly azokat szentekké, kegyesekké és így üdvözülendőkké tette? Vagy meg veszett, istentelen emberek voltak? Miért szaporítottátok velek a' magatok vallását követő gonosztévőknek számát? Fordítottátok volna inkább azt az időt és munkát a' felekezetetekbéli, az az a' Zsidók között lévő bünösöknek, különösen a' képmutató irástudóknak és Farizeusoknak megtérítésekre, azoknak a' szentségre és kegyességre való vezérlésekre. Azonban valamint én minden Kátolikus térítőt, a' kik nem úgy térítenek, mint Krisztus és az Apostolok, nem védelmezek, úgy a' tudós Szerző sem kárhóztathat minden Kátolikus térítőt, mintha másként térítenének, mint Krisztus és az Apostolok; mert a' tudós Szerzőnek az a' regulája másként meg nem áll, melly szerint felebarátunk' lelkiismeretét respectálnunk kell.

A' 11-ik lapon a' tudós Szerző tovább mondja: „mintha az ilyen térítések által érdemet szereznel magadnak Isten előtt. Tselekedték ezt régen a' Fárizeusok, által járták a' tengert és a' szárazt, hogy a' Pogányokat Zsidókká tegyék, de mi lett ezeknek jutalmok? az, hogy a' Krisztus jajt kiáltott ellenek.“ Már fellebb láttuk, miért kiáltott Krisz-

tus jajt a' Farizeus térítőkre. Krisztus a' Fárizeusoknak alamisnáit és imádságait is kárhoztatja *Matt. 6.* kárhoztasson tehát a' tudós Szerző minden alamisnát és imádságot, valamint abból, hogy Krisztus a' Fárizeusoknak térítéseit kárhoztatta, minden megtérítést kárhoztat. Tudniillik Krisztus, valamint a' Fárizeusoknak alamisnáit és imádságait azért kárhoztatta; mert, a' mint mondják, *bonum ex integra causa*, a' Farizeusok pedig az ő alamisnáikkal és imádságaikkal tsak az emberi ditsérést vadászták, azért mindenek' láttára alamisnálkodtak és imádkoztak, hogy láttzassanak az emberektől, ugy a' Fárizeusoknak terítésit is azért kárhoztatta, mert ezekkel is tsak a' magok hasznokat keresték, mint fellyebb mondottuk.

A' 12-ik lapon a' tudós Szerző mondja: „Az Apostoli hit formája azért irattatott, hogy „az lenne béjjege, megesmértető jele az orthodoxa, az igaz hitenn lévő Ecclesiának. De hiszem minden ilyen hit forma a' tudós Szerző szerint haszontalan, és így haszontalanok a' Symbolicus könyvek is, sőt haszontalanok a' predikátziók, és tanítások; mivel az emberek ugy sem egyezhetnek meg a' Religióban, sőt két ember sem egyezhet meg egészen, mint fellyebb megmutattuk. Tehát a' ki hit formákat, Symbolicus Könyveket 's a' t. hozbe, tsak Gelliust követi. Mitsoda Gelliusi lélek lelkesítette azokat is, kik valaha a' Religióban az Akátholikus Urak közül egyezni akartak. Ezek

mind Gelliusok voltak, 's melly irtóztató sok Gelliusok voltak már a' világon! Midőn tehát a' tudós Szerző tsak magát a' Romai Gelliust vádollya, ugy bánik vele, mint a' Zsidók a' bakkal, a' mellyre az egész népnek vétkeit rakták.

Továbbá a' 13-ik lapon felhozott Szent Irásbéli helyekből azt hozzaki a' tudós Szerző, hogy az egész emberi nemzet az Ecclesiában van; a' mit a' 17-ik és 18-ik lapon így fejezki: „Ne szoríttuk hát az Isten' Országát, az „üdvözítő Ecclesiát vagy Romához, vagy Ge- „nevához, vagy Augspurghoz, azt az üdvözítő „Ecclesiát, mellynek határai napkelet, nap- „nyugot, dél, és éjszak. — Azt mondod, hogy „én e' szerint kinyitom a' Mennyeknek kapu- „ját, az üdvösség' ajtaját, magoknak a' Zsidók- „nak, a' Törököknek, és Pogányoknak is. Én „pedig azt kérdem: Ki zártabe azt ezek előtt?“ Felelek: Azon Szent Irásbéli helyeket nem lehet olly kiterjesztett értelemben venni, mint a' tudós Szerző veszi. Tudniillik a' Zsidók azt gondolták, hogy a' Messiás' Országa tsak a' Zsidóké fog lenni; azért mondatik: „A' ki „(Isten) előtt nintsen sem Zsidó, sem Görög, „sem barbarus között semmi külömbség,“ azaz, ha vagy valósággal, vagy szándékkal és kívánsággal, az igaz Ecclesiában vagynak; „az Isten „a' világot ugy szerette, hogy azért az ő fiát „adta,“ az az, nem tsak a' Zsidókat, hanem az egész világot ugy szerette, tehát nem tsak

a' Zsidók, hanem akárki is a' Krisztus' érde-
 mei által üdvözülhet, ha vagy valósággal,
 vagy szándékkal és kivánsággal az igaz Eccle-
 siában van; „Ő nem azért jött, hogy e' világot
 „elveszeszsze, hanem hogy megtartsa azt, ez a'
 görögben így van: „ὁ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν
 „υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ'
 „ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ“ azaz: „mert nem
 „azért küldötte az Isten az ő fiát a' világra,
 „hogy megítéllye a' világot, hanem hogy üd-
 „vözüllyön a' világ ő általa.“ A' Zsidók azt
 hitték, hogy a' Messiás igen hatalmas világi Fe-
 jedelem leszsz, a' ki minden népeket megfog
 hódítani, és a' Zsidó királyi páltza alá vetni;
 azért ezen Zsidói előítélet ellen mondja Krisz-
 tus, nem azért küldötte az Isten az ő fiát e'
 világra, hogy megítéllye a' világot, a' napke-
 letiek' beszéd — szokása szerint, *ítélni a' vilá-
 got*, azt tesz: *Uralkodni a' világon*; innét
 a' Magyarok még most is sokszor mond-
 ják: *Világ bíró Nagy Sándor*; tehát Krisztus
 azt mondotta, hogy ő nem azért küldettett,
 hogy világi módon uralkodjon a' világon, hanem
 hogy üdvözüllyön a' világ ő általa, ha tudniil-
 lik az emberek vagy valósággal, vagy legalább
 szándékkal és kivánsággal az igaz Ecclesiában
 lesznek és az ő parantsolatit megtartják, és
 tsak e' szerint mondotta Szent Pál is: „az Isten
 akar minden embereket üdvözíteni.“ Végtére,
 midőn Krisztus az ő Apostolinak mondja: „El-
 „menvén e' széles világra, tanítsatok minden

népeket,“ azt parantsollya, hogy az Apostolok ne tsak a' Zsidóknak prédikállyák az Evangeliumot, mintha a' Zsidók' hibás vélekedése szerint tsak azokat illetné a' Messiás' Országa, hanem más nemzeteknek is. Tehát Krisztusnak említett szovaiból sem következik az, hogy kiki valósággal az Ecclesiában vagyon. Szeretném tudni, hogyan írja-le a' tudós Szerző az Ecclesiát, ha ugyan tsak az ő ítélete szerint el annyira' elterjedett az Ecclesia, hogy minden népek valósággal abban vannak. Én az Ecclesia által ugyan azon Religióju Keresztényeknek társaságát értem. Ezt a' szót *Ecclesia* annyira meg betsüljük, hogy közönségesen tsak a' Keresztény Religióbéli társaságoknak adjuk; minthogy tehát a' Zsidóknak, Pogányoknak, Máhumedánusoknak más más Religiójok van, ők nem ugyan azon Religióju Keresztény embereknek társaságok, tehát az Ecclesiához nem is tartoznak. Ha ugyan tsak a' tudós Szerző szerint a' Zsidók, Pogányok, Máhumedánusok is Krisztus' Ecclesiájában vannak, a' mint a' fellyebb említett textusokból azt bém bizonyítani akarja, és a' mint ezen szovakkal mondja a' 13-ik lapon „Krisztus a' „maga Ecclesiáját az egész emberi nemzetre „kiterjesztette,“ így az Zsidókat, Pogányokat, Máhumedánusokat is Keresztényeknek lehet nevezni; mert így Krisztus' Ecclesiájában, azaz, Krisztus, társaságában vagynak, már pedig az embert lehet annak nevééről nevezni, a'

kinek társaságában vagyon. A' különböztetés miatt tehát mondanánk: Zsidó Keresztények, Pogány Keresztények, Máhamedánus Keresztények, valamint mondjuk: Katolikus Keresztények, Protestáns Keresztények, 's a' t. Krisztus tehát a' maga Ecclesiáját az egész emberi nemzetre nem abban az értelemben terjesztette ki, mintha kiki valósággal abban volna, hanem hogy kiki abban lehet; mert Krisztus nem egy nemzetre szorított Religiót adott 's Krisztus nem tsak a' Zsidók' Messiása, mint a' Zsidók gondolták.

A' 16-ik lapon a' tudós Szerző mondja: „Az igaz hit jó tselekedetekből áll, a' hol ezek „nintsenek, nints ott hit.“ Felelek: A' bünös ember is hihet igazán, tehát a' hitet a' tselekedetektől meg kell különböztetni; de az ilyen bünös ember' hite jó tselekedetek nélkül holt, vagy a' tudós Szerző finom kimondása szerint dög. Így lehet a' bünösben hit, mint reménység. Maga Szent Pál megengedi, hogy lehet hit a' bünösben is, midőn *I. Cor. 13, 2.* mondja: „ha minden hitem van is, úgy hogy a' hegyeket által vihetem, szeretetem pedig nints, „semmi sem vagyok.“

A' 17-ik lapon a' tudós Szerző mondja: „nem nekünk kell lennünk az igaz üdvözítő Ecclesiában, hanem ennek kell lenni mi bennünk, „melly úgy lesz, ha szentséggel, kegyességgel „ékeskedünk. Ezt a' Krisztus maga így tanította. Azt kérdezvén tőle a' Fárizeusok: Mikor jön

„el az Istennek Országá? Azt feleli nekik: Nem „jó ugy el az Istennek Országá, az az a' kereszt- „tény Anyaszentegyház, hogy az ember azt eszé- „be vehetné. És nem mondják azt, ime itt, „ime amott vagyon; mert az Istennek országa ti „bennetek vagyon.“ Felelek: Az Ecclesia társaság; pedig a' társaság nem tsak mi bennünk van, vagy is mi belőlünk áll, hanem mi is vagyunk a' társaságban. Krisztus' szovai, mellyeket a' tudós Szerző maga részére hozfel, az ő állítását nem erősítik; mert így kell érteni Krisztus' szovait: Kérdezték tőle a' Fárizeusok *Luc. 17.* mikor jön el az Istennek Országá? azaz, azt kérdezték, mikor jön el a' Messiás, a' kiről a' Zsidók azt hitték, hogy hatalmas földi Országot fogfelállítani, mellyben más nemzetek a' Messiás és Zsidók alatt lesznek. Ezt az Országot a' Zsidók Isten Országának nevezték; mert ennek fel állítását az Istentől várták. Ezt az Országot a' Zsidók annál inkább óhajtották, minthogy azt gondolták, hogy abban a' Romai igától megszabadulván földi boldogságban és a' más népeken való uralkodásban fognak élni. Krisztus ezen előítélet ellen így felelt, az Istennek Országá, azaz, az Ecclesia, nem jön ugy, hogy azt az ember észre vehetné, és nem mondják azt: ime itt, ime amott vagyon; mert az Isten' országa ti bennetek vagyon. Ezt úgy kell érteni: Szent Lukáts, a' ki ezt írta, ugyan jó görög volt, de itten Krisztus' szovait adja elő; mivel pedig Krisztus Zsidó nyelven beszélt, Szent Lukáts

a' Zsidó nyelvnek tulajdonságát a' görögben is megtartotta; már pedig a' Zsidóknak nintsen hasonlító (comparativus) grádltsok 's így a' hasonlításban a' kisebbik részt mindég egészen tagadják a); ekként, midőn Krisztus mondja: Az Istennek Országa, azaz, az Ecclesia nem jön úgy, hogy azt az ember észre vehetné, tsak azt mondja: az Istennek országa, azaz, az Ecclesia, nem jön úgy, hogy azt az

- a) Hogy a' Zsidó nyelven a' hasonlításban a' kisebbik rész mindég egészen tagadtatik, még egynehány példát adok. *Malach.* 1. 2. 3. az Isten mondja: „Jákobot szerettem, Esaut pedig gyűlöltem“ — azaz: Jákobot jobban szerettem, mint Esaut. Itt az Esauhoz' való kisebb szeretet a' hasonlításban egészen tagadtatik 's gyűlölségnek nevezetik. *Luc.* 4, 2. mondatik, hogy Krisztus negyven nap böjtölvén semmit sem evett, azaz: kevesebbet evett mint máskor. A' hasonlításban a' kisebbik rész egészen tagadtatik. Krisztus ugyan minden étel nélkül mindég is élhetett volna, de böjtölvén nekünk példát akart adni, olly tsuda böjtjével pedig nem adott volna példát. *Luc.* 14, 26. Krisztus mondja: „A' ki nem gyűlöli az attyát, „annyát 's a' t. nem lehet az én tanítványom,“ azaz: Krisztust jobban kell szeretni, mint a' szülőket, 's a' szülők, a' Zsidó, vagy Pogány szülők ellenére is Krisztust kell követni. Itt a' szülők-höz való kisebb szeretet a' hasonlításban egészen tagadtatik 's gyűlölségnek mondatik. Ezekben Szent Lukás a' görögben is megtartotta a' Zsidó nyelv' tulajdonságát.

ember annyira észre vegye, mint valamelly hatalmas földi Királynak a' népek' hódítására való eljövését; mert Messiás az Isten' országának, vagy is az Ecclesiának felállítója nem jön nagy lármával, világi pompával 's számos hadi seregekkel, mint ama' hatalmas földi Király, következendőképen a' Messiás nem hatalmas földi Király, mint a' Zsidók gondolták. Midőn tovább Krisztus mondja; nem mondják azt, ime itt, ime amott vagyon, tsak azt mondja: A' Messiás' eljövésén, azaz, az Isten' országa', vagy is az Ecclesia' kezdetén nem annyira mondják az emberek: ime itt, ime amott vagyon a' Messiás és annak Országa, mint valamelly földi Királynak a' népek' hódítására való eljövételén. Végtére, midőn Krisztus mondja: mert az Isten' országa ti bennetek vagyon, tsak azt mondja: Az Isten' országa nem annyira kívül van, mint valamelly hatalmas meghódítónak Országa, a' ki közönségesen tsak kívül uralkodik, nem pedig méghódított alatta valóinak szíveiben is, a' kiktől közönségesen gyűlöttetik, az Isten' Országa tibennetek vagyon, azaz, nem annyira kívül, mint az emberek szíveiben van, a' kik szívekből és lelkekből hisznek és a' Krisztus' parantsolatinak engedelmeskednek. Ezekből tehát világos, hogy az Isten' Országa, vagy is az Ecclesia, nem tsak bennünk van, hanem kívülünk is; jobban kell neki lenni bennünk, mint kívülünk. Mivel tehát az Ecclesia kívülünk is van, nem tsak az Ecclesiá-

nak kell lenni bennünk, hanem nekünk is kell lennünk az Ecclesiában.

A' 18-ik lapon Szent Pálnak ama' szovait: „Ditsóság, tisztesség, és békesség minden jót tselekedőnek, Zsidónak előszer, azután Pogánynak,“ tsak ugy kell érteni: A' Zsidó, vagy Pogány születésü Kereszténynek, vagy a' ki leg alább szándékkal és kívánsággal Keresztény és jót tselekszik. Az első Keresztények Zsidókból és Pogányokból tértek meg, és azután is gyakran Zsidóknak és Pogányoknak hivattattak. Példánk lehet Szent Pálnak a' Zsidókhoz irt Levelében. Ezt a' Zsidókhoz, azaz: a' Zsidókból megtért Keresztényekhez irta.

A' 19-ik lapon Szent Péter' szovai: „Az Isten nem személyly válogató, hanem kedves, ő előtte, akár kitsoda, a' ki őtet féli, és igazságot tselekszik,“ mondám, Szent Péter' szovai is tsak a' Zsidóknak azon előítéletük ellen vannak, mellyel azt gondolták, hogy a' Messiás' Országá, azaz: az Ecclesia, tsak a' Zsidókból fogállani.

A' 20-ik lapon a' tudós Szerző mondja. „Azt mondod, hogy hit nélkül üdvözülni nem lehet, a' Pogányban pedig nints, nem is lehet hit, lehetetlen hát annak üdvözülni.“ Felelek: A' hit az emberben tsak annyira kívánatik, a' mennyire az lehetséges; mert az Isten lehetlenséget nem kíván, már pedig azon Pogánynak, ki szándékkal és kívánsággal az igaz Ecclesiában van, mint fellyebb leirtuk, az ő

jó indulatjában hite is van annyira, hogy ő hinne, ha az Evangelium neki hirdettetnék, tehát az a hite meg van, a' mellyet *implicitának* nevezünk, tehát annyi hite van, a' mennyi lehetséges, szükséges, és elegendő. Ugyan azon *lapon* folytatja a' tudós Szerző: „Ama' Moises' kémjeit (Josué kémjeit - akarta mondani a' tudós Szerző, Moises' neve tehát a' betű szedő gondatlanságából tsuszott be) szállására befogadott „Ráháb Pogány Aszszony volt, még is „a' nagy hitü emberek közé számlállya azt „Szent Pál *Zsid.* 11, 31. — ama' beteg szolgál- „jáért a' Krisztusnak esedezett Pogány Századosról azt bizonyította, hogy az egész Israél' „népe között nem talált olyan nagy hitet, mint „ebben a' Pogányban. Ama' leánya' meg gyógyít- „tatásáért állhatatosan könyörgött Kánáneabéli „Pogány Aszszonynak azt mondta a' Krisztus: „Aszszony nagy a' te hited, legyen neked a' „te kívánságod szerint.“ Felelek: Ráhábnak hite Szent Páltól tsak abban az egyben ditsértetett, mivel el hitte, hogy Jericho városát minden ellenállások ellenére az Isten az ő népének által fogja adni, mivel már sokat halott erről a' népről; tehát Josue' (nem Moses, mint a' tudatlan könyvnyomtató tette) követeit házában elrejtette, azért, midőn Israél' népe a' várost bevette, Ráhábnak, és az ő fámiliájának megengedett, midőn a' többi lakosait a' városnak felkontzolta. Az említett Pogány Századosban és Kánáneabéli Pogány aszszonyban

Krisztus csak azt a' hitet ditsérte, mellyel olly igen hitték, hogy Krisztus rajtok segíthet, és az ő betegeiket meggyógyíthatja.

A' 21-ik lapon a' tudós Szerző mondja: „Olvasd meg, kérlek, Socrátesnek életét, tselekedeteit, nemes halálát, majd nehezen tartóztatod meg magadat, hogy azt ne mond: Éljen az én lelkem annak életével, legyen az én kimulásom olyan, mint azé.“ De én bizony akár ezerszer olvassam is Socrates' életét, a' melly ugy is jobban Román, mint Historia, még sem kívánnék ugy meg halni, mint Socrates, hogy tudniilik bürköt igyam, kakasomat is inkább még éltemben magam eszem meg, hogy sem halálom után, mint Socrates tett, Aesculápiusnak áldoztassan. A' tudós Szerzőről is elhiszem, hogy bürök ivásról nem gondolkodik 's bár mennyi kukorítója legyen is, Aesculápiusnak Testámentomban csak egyet sem hágy.

Végtére tsudáalom, miért buzgólkodik annyira a' tudós Szerző a' térítések ellen, hiszem az ő Ecclesiája ollyan nagy, mint a' föld' kereksege, minden ember abban ben van a' 13-ik lap szerint, tehát az ő nagy Ecclesiájából ki sem lehet a' térítőnek vinni valakit, még ha a' térítő proselytusát Zsidóvá, Pogánnyá, Törökké tenné is, azon nagy Ecclesiából akkor se vinnéki. Miért mondja tehát, hogy a' térítő abból valakit kivisz? Miért buzgólkodik annyira a' tudós Szerző, midón a' proselytus semmit sem vesz

megtérésével. A' hittel a' tudós Szerző nem gondol, ez ő nála ugy is tsak *dög a' 16-ik lap* szerint (a' tudós Szerzőtől sokat tanulhatna még a' hordónak ama' régi hires lakója is) 's neki mind egy akárki mit hidgyen. A' tzeremoniákkal és más illyenekkel hasonlóképen a' tudós Szerző nem gondol, ezek a' valláshoz nem tartoznak, ez mind tsak *ménta, kapor, kömény*. Nem érdemes tehát a' *dögért, méntuért, kaporért, köményért*, háborkodni; a' Vallásban pedig a' tudós Szerző szerint minden Keresztény ugy is megegyez; megmarad tehát a' proselytusban a' vallás. Mit véttének tehát a' térítők? Ha talán a' tudós Szerző meg bántódott volna, megbotsát, de ezen talán nem kellenék töprenkedni; mert a' tudós Szerző szerint, a' mit az ember meg lett korában hall, olvas, 's tapasztal, ugy is mindgyárt tüstént elfelejti — *1-ő Préd. a' 16-ik és 17-ik lapon*. Igazán megvallom, tsak azért irtam ezen észrevételeimet, mert a' tudós Szerzőnek ezen Prédikázióit sokan az ő felekezeti Atyánk 's Hazánk fiai 's Leányai közül ragadván ragadták 's tsudálva olvasták, ugy hogy a' 3-ik kiadás is megjelent. Egy igen tudós Férfiu hallottamra mondotta, hogy még illyen derék Prédikáziókat soha sem olvasott, 's hozzá adta: Mit felelnek erre a' Kátolikusok?!

V.

Könyv - ismértetés.

(Folytatás.)

A' 2-ik kötetből, melly az Új Testamentombéli Historiát foglallya magában, e' következő helyeket hozomfel:

A' 4-ik és következő lapon olvassuk:
 „Le plus grand bonheur qui pût occuper la
 „pensée des Israélites, étoit le règne de ce Roi
 „divin qui leur étoit promis, et dont ils at-
 „tendoient la naissance. La plupart croyoient
 „qu'il devoit paroître avec une pompe qui ef-
 „faceroit la magnificence de tous les rois du
 „monde. Dans leur opinion, il n'y avoit
 „qu'une des plus riches et des plus considé-
 „rées entre les filles d'Israël qui pût prétendre
 „à l'insigne honneur d'être sa mère. Mais il
 „en fut tout autrement.“

„Dans la partie la moins considérable de
 „l'ancien royaume d'Israël, le pauvre pays de
 „Galilée, dans la plus chétive des villes de la
 „Galilée, la petite ville de Nazareth, et même
 „dans un des plus humbles réduits de cette
 „ville, vivoit, paisible, inconnue, ignorée
 „du monde, une pauvre vierge, issue, il est
 „vrai, du sang royal de David, mais obligée
 „pendant de ce procurer sa subsistance par

„le travail de ses mains. Promise à un pauvre
 „charpentier, nommé Joseph, homme singu-
 „lièrement pieux, juste, et craignant Dieu, elle
 „étoit destinée a' devenir un jour son épouse.
 „Mais si elle étoit pauvre des biens de ce
 „monde, elle étoit riche en vertus. C'étoit la
 „pureté, la sainteté, l'innocence même. Son
 „coeur noble et sans tache ne connoissoit
 „d'autre désir, que de faire la volonté de Dieu.
 „Rien n'égalait son humilité. Elle ignoroit
 „elle-même combien elle avoit de vertu et de
 „piété, combien elle étoit sainte, combien el-
 „le méritoit d'être aimée et honorée. Son nom,
 „connu de ses plus proches voisins, mais ig-
 „noré d'ailleurs dans tout Israël étoit Marie.“

„C'est à cette vierge pauvre et obscure que
 „l'ange Gabriel fut envoyé de Dieu. Marie,
 „partageant l'espoir de tous les fidèles, at-
 „tendoit aussi le Sauveur. Son coeur soupiroit
 „après la venue du Messie. Elle s'es'imoit
 „heureuse de vivre dans le temps, où il de-
 „voit naître. Sans doute elle pensoit au bon-
 „heur extraordinaire qu'il devoit procurer aux
 „enfants d'Israël, et retirée dans sa chambre
 „solitaire, plongée dans un profond recueille-
 „ment, elle étoit prosternée devant Dieu, lorsque
 „l'ange vint s'offrir à ses regards. Il lui adresse
 „la parole avec une douceur inexprimable et
 „vraiment céleste: Je vous salue, Marie pleine
 „de grâces. Le Seigneur est avec vous. Vous
 „êtes bénie entre toutes les femmes.“

„Marie, ô charmante humilité! Marie fut
 „encore plus effrayée par ces paroles que par
 „la vue de l'envoyé du ciel. Elle se deman-
 „doit tout inquiète ce que pouvait signifier une
 „telle salutation. Elle étoit si peu de chose à
 „ses yeux, qu'il lui étoit impossible d'y rien
 „comprendre. Toute confuse de l'honneur qu'
 „elle recevoit, elle se trouvoit hors d'état de
 „proférer une parole. Pleine de la plus ai-
 „mable modestie, elle gardoit le silence.“

„L'ange la tranquillisa, et lui dit d'un ton
 „rassurant: Ne craignez point, Marie; car vous
 „avez trouvé grâce devant Dieu. Vous serez
 „mère d'un fils, à qui vous donnerez le nom
 „de Jésus. Il sera grand; on l'appellera le
 „fils du Très-Haut. Le Seigneur Dieu lui don-
 „nera le trône de David, son père. Il rég-
 „nera éternellement sur la maison de Jacob.
 „Son règne n'aura ni fin ni bornes. La vierge
 „modeste, quoique déjà fiancée à Joseph, ne
 „pensoit point encore au mariage. Le front
 „coloré d'une rougeur virginale, elle répondit:
 „Comment cela pourroit-il s'exécuter? Je ne
 „connois point d'homme.“

„L'Esprit Saint, dit l'ange, viendra en
 „vous. La vertu toute-puissante du Très-Haut
 „vous couvrira de son ombre. Aussi le saint
 „enfant qui naîtra de vous, sera-t-il nommé
 „le fils de Dieu. Sachez qu'Élisabeth votre
 „cousine, qui sembloit condamnée à une éter-
 „nelle stérilité, a conçu dans ses vieux jours,

„et que dans trois mois elle aura un fils; car
„il n'est rien d'impossible à Dieu.“

„Marie s'inclina pleine de respect, de re-
„connaissance et de joie, en disant: Je suis
„la servante du Seigneur. Qu'il me soit fait
„selon votre parole. Et l'ange se retira d'au-
„près d'elle.“ —

„Marie ne nous offre pas seulement l'image
„la plus aimable de la plus pure innocence de
„la plus sincère humilité, de l'obéissance la
„plus parfaite et de la soumission la plus en-
„tière aux desseins de la providence. Dieu
„nous montre en sa personne par un exemple
„admirable et frappant le prix inestimable que
„ces belles vertus ont à ses yeux. Obéissante et
„dévouée, la servante du Seigneur, qui n'a
„d'autre volonté que la volonté de Dieu, qui
„montre une si complète abnégation d'elle-
„même, devient la mère du Seigneur. Une
„vierge, vrai modèle d'humilité, voit les anges
„eux-mêmes s'incliner devant elle. Le plus
„grand bienfait que Dieu pût accorder au genre
„humain tout entier, l'incarnation du fils de
„Dieu fait homme, est la prompte récompense
„de l'innocence la plus pure. Oh! Qui ne s'ef-
„forceroit d'être aussi dévoué, aussi obéissant
„envers Dieu, aussi humble, aussi pieux que
„Marie?“

A' legnagyobb boldogság, melly az Israéliták'
gondolatját elfoglalhatta, azon Isteni Királynak Or-
szága vala, ki nekik megigértetett és kinek születé-

sét ők yárták. A' legnagyobb rész hitte, hogy neki olly pompával kell meg jelenni, melly homályt vonna a' világ' minden Királyainak fényességére. Az ő vélekedésük szerint tsak egy a' leggazdagabb és legnagyobb tekintetű leányai közül Izraélnek reménylhetné azt a' különös ditsósséget, hogy az ő anyja lenne. De egészen másként lett a' dolog.

A' legkissebb tekintetű részében Israél' régi Országának, a' szegény Gálilea tartományban a' legnyomorultabban Gálilea' városi közül, a' kis Názáret városban és még egyikben a' legalábbvaló szegleti közül ezen városnak, élt tsendesen, ismértlenül, a' világtól nem tudatva, egy szegény szüz, Dávidnak királyi véréből ugyan szármozván, de élelmét mindazonáltal kezeinek munkája által megszerezni kénszerítettén. Egy szegény Átsnak, Józsefnek különösen áhítatos, igaz és Istenfélő embernek ígértetvén arra rendeltetett, hogy idővel annak hitvese lenne. De ha ő szegény volt ezen világ' javaiban, gazdag volt az erköltsőkben. Ő volt a' tisztaság, a' szentség, az ártatlanság maga. Az ő nemes és szeplőtelen szíve nem ismért más kivánságot, mint az Isten' akaratját tselekedni. Semmi sem hasonlított az ő alázatosságához. Ő maga se tudta, melly nagy erköltatsel és áhítatossággal bir, melly igen szent ő, melly igen érdemes ő szerettetni és tiszteltetni. Az ő neve, az ő legközelebbvaló szomszédjaitól ismért, de egyébként az egész Israélben nem tudatott, Mária volt.

Ehez a' szegény és alázatos Szüzhöz küldetett az Isten' től Gábiel. Mária, minden híveknek reménységében résztvevén, hasonlóképen várta az Üdvözítőt. Az ő szíve sohajtozott a' Messiás' eljövetelére. Ő magát szerencsésnek tartotta, hogy azon időben él, mellyben neki születni kellett. Kétségkívül ő azon rendkívülvaló boldogságon gondolkodott, mellyet a' Messiás

Israël' gyermekeire hozna, és, az ő magános hajlékában magát megvonván 's mély elmélkedésbe merülvén, az Isten előtt artzra borulva volt, midőn az Angyal neki megjelent. Ez ő hozzá egy kimondhatatlan és valóban mennyei édességgel szól: Üdvözlégy, Mária, malasztal tellyes. Az Úr teveled. Te vagy áldott az aszszonyok között.

Mária, oh csudálkozásra méltó alázatosság! Mária inkább megrettent ezen szovakra mint az ég' követe' látására. Ő egészen megháborodva kérdezte, mit jelenthetne egy ilyen üdvözlés. Ő a' maga szemei előtt olly csekély dolog volt, hogy lehetetlen volt neki ebben valamit megfogni. Egészen megzavartatván azon tisztelet által, mellyet vett, olyan állapotban találta magát, mellyben egy sem szólhatott. A' legnagyobb szeretetre méltó szerénységgel eltelve hallgatott.

Az angyal őtet megnyugtatta és neki bizonyossá tévő hangon mondotta: Ne félj, Mária! mert kegyelmet találtál az Isten előtt. Te leszel annya egy fiúnak, a' kinek Jezus nevet fogsz adni. Ő nagy leszen, ő a' magasságbeli' fiának fog neveztetni. Az Úr Isten neki fogja adni Dávidnak, az ő atyának, thronusát. Ő országolni fog örökre Jakob' házában. Az ő Országának se vége, se határi nem lesznek.

A' szerény szűz, jóllehet már Jozsefnek eljegyeztetvén, mindazonáltal még a' férjhez menésről nem gondolkodott. Artzája szűz elpirulással festve lévén felelt: Hogyan mehetne ezen dolog véghez? Én férfiat nem ismérek.

A' Szent Lélek, mondja az Angyal, fogjönni reád. A' magasságbelinek mindenható ereje befogfödözni téged az ő árnyékával. A' szent gyermek is, ki születni fog tóled, Isten' fiának fog hivattni. Tudd meg, hogy Ersébet, a' te rokonod, ki örökös magtalanságra kárhoztatva lenni láttzatott, az ő öreg

napjaiban méhében fogadott és három hónap alatt fiat fog nyerni; mert semmi sem lehetetlen az Istennek.

Mária meghajtotta magát, tisztelettel, hálaadással és örömmel telve, mondván: Én vagyok az Urnak szolgálója. Legyen nekem a' te szavad szerint. És az Angyal eltávozott tőle. —

Mária nem csak a' legtisztább ártatlanságnak, a' legőszintébb alázatosságnak, a' legtökéletesebb engedelmességnek, és az Isteni gondviselés' rendelési alá való legtellyesebb meghódulásnak legnagyobb szeretetre méltó képét nyújtja előnkbe. Az Isten az ő személyében egy tsudálatos és meglepő példa által megmutatja nekünk azt a' megbetsülhetetlen érdemet, mellyel ezen szép erköltsök birnak az ő szemei előtt. Az engedelmes és áhíatos, az Urnak szolgálója, kinek nints más akarata mint az Isten' akarata, leszen az Urnak annya. Egy Szűz, az alázatosságnak igaz példája, magokat az Angyalokat is látja magokat meg hajtani ő előtt. A' legnagyobb jótétemény, mellyet az Isten az egész emberi nemnek adhatott, az emberré lett Istenfiának megtestesülése, a' legtisztább ártatlanságnak gyors megjutalmazása. Oh! ki ne törekedne, olly engedelmes az Isten iránt, olly alázatos, olly áhíatos lenni, mint Mária?

A' 86-ik és következő lapokon olvassuk:
 „Quelle effrayante histoire! Mais autant elle est
 „horrible, autant elle est instructive. La con-
 „duite d'Hérode nous! fournit d'importantes
 „observations.“

„Consacrez tout votre coeur à la vertu, et
 „gardez - vous bien d'y laisser germer une
 „inclination illicite.“

„Ce prince n'étoit pas assurément sans
 „goût pour la vertu. Il écoutoit avec attention

„le docteur de la vérité ; il se faisoit un plaisir de l'entendre ; il se rendoit à ses avis sur beaucoup de points. Mais sur certains points il ne vouloit pas s'y rendre. Il ne se livroit pas à la pratique de la vertu de tout son coeur ; il s'abandonnoit sans résistance aux plaisirs des sens ; et une danse le transporte et le met tout hors de lui. Dans sa vaine et folle ambition, il décoroit sa petite principauté du nom de royaume. Ces misérables passions le poussèrent dans le précipice. C'est ainsi qu'une petite fente, à laquelle on n'a point fait attention, suffit pour qu'un vaisseau tout entier soit englouti dans l'abîme.“

„Gardez - vous de faire le premier pas dans la carrière du vice, et fuyez les mauvaises connoissances.“

„Herode étoit loin de se douter, lors de ses premiers rapports avec Hérodiade, que cette mauvaise connoissance dût finir par le mener si loin, et le porter à souiller le jour où Dieu lui avoit donné la vie, par la mort du plus grand d'entre les Prophètes du Seigneur. Le chemin de la vertu ressemble à un sentier étroit, où il faut marcher sur des rochers raboteux. Celui qui fait volontairement un faux pas, n'est pas libre de régler sa chute en disant : Je veux tomber jusquelà, et pas plus loin.“

„Ne cherchez point d'excuses pour échapper aux reproches de votre conscience.“

„La conscience d'Hérode lui parle d'abord
 „avec force. Il frémit à la seule idée de ré-
 „pandre le sang : mais bientôt il à recours à
 „de vaines apparences pour se faire illusion
 „à lui-même. Il se seroit fait un scrupule
 „de violer son serment; et cependant il est
 „clair, comme le jour que la promesse d'une
 „chose défendue, loin d'être obligatoire, est
 „coupable, et que l'accomplissement de cette
 „promesse est un crime de plus. Il ne vou-
 „loit pas être assez dur pour affliger par un
 „refus une enfant aveuglée, égarée, par une
 „mère impie; mais l'injustice criante qu'il y
 „avoit à livrer au glaive l'innocence et la sain-
 „teté, mais la douleur profonde que ce meurt-
 „re devoit causer à tant de milliers d'hommes,
 „c'est sur quoi il fermoit les yeux. Il eût rougi
 „de retirer sa parole royale en présence de
 „tant de convives, mais il ne songeoit pas
 „qu'il y avoit infiniment plus de honte à souil-
 „ler de sang sa pourpre royale, et à n'être
 „plus qu'un vil assassin aux yeux du monde
 „et de la postérité: tant l'amour-propre est
 „adroit à donner même aux crimes les plus
 „noirs, les couleurs trompeuses de la piété,
 „de l'humanité, de l'honneur! C'est un enne-
 „mi contre lequel nous ne pouvons trop être
 „sur nos gardes au fond de notre coeur; c'est
 „un serpent flatteur, mais venimeux.“

„La conduite des autres personnes n'est
 „pas moins instructive pour nous.“

„Hérodiade, cette femme infidèle, cette
 „mère corrompue, nous montre combien le
 „crime hait la vérité et celui qui prêche la
 „vérité. La tête sanglante d'un saint et ver-
 „tueux personnage, qui n'avoit jamais eu le
 „dessein de lui faire de la peine, mais seu-
 „lement de la ramener, cette tête présentée
 „sur un bassin est à ses yeux un présent plus
 „agréable que la moitié d'un royaume. Pouvons-
 „nous imaginer une cruauté poussée plus loin ?
 „Et cependant dès que vous commencez à éprou-
 „ver de la répugnance pour l'homme généreux
 „qui vous dit la vérité, vous êtes en chemin
 „de ressembler à cette femme.“

„C'est un procédé vraiment beau et tou-
 „chant, que la confiance de la fille d'Héro-
 „diade en sa mère et son empressement à lui
 „demander conseil. Mais sa promptitude à exé-
 „cuter la volonté de cette mère est-elle aussi
 „louable ? Auroit-elle commis une faute en
 „lui désobéissant dans cete occasion ? La ré-
 „ponse n'est pas douteuse. Non, dans cette
 „occasion il n'étoit pas bien d'obéir. Si des
 „parents pouvoient être assez malheureux pour
 „commander à leurs enfants quelque chose
 „d'injuste, un vol, un mensonge, une action
 „honteuse, alors c'est le cas d'appliquer cette
 „maxime : Il faut obéir à Dieu plutôt qu'aux
 „hommes.“

„Jean est l'image de la vraie grandeur
 „et de la vraie sainteté. La volonté du Seig-

„neur est plus pour lui que tout ce que la
 „cour d'un prince peut étaler d'éblouissant.
 „Jouir de la faveur du prince, manger à sa
 „table, habiter son palais, porter des habits
 „magnifiques, être élevé aux honneurs, goûter
 „tous les plaisirs des sens, ce n'est rien à ses
 „yeux auprès de la volonté divine. Il aime
 „mieux présenter ses bras aux chaînes et sa
 „tête au glaive, que de manquer en rien à son
 „devoir. Ces sentiments si nobles, si élevés
 „ne doivent-ils pas exciter toute notre admi-
 „ration et nous piquer d'une émulation géné-
 „reuse ?“

„Encore une réflexion avant de terminer
 „cette histoire. Lorsque nous voyons qu'une
 „femme criminelle et méprisable triomphe de
 „l'innocence, qu'un grand homme est indig-
 „nement sacrifié à une danseuse, qu'un scélérat
 „porte une couronne, et que la tête d'un saint
 „tombe sous la hache, cette pensée se présente
 „nécessairement à notre esprit: Oui, il faut
 „qu'il y ait une autre vie, une vie meilleure,
 „où le crime sera puni, et où la vertu recevra
 „sa couronne; car Dieu est juste.“

Melly rémítő Historia! (Keresztelő szent János-
 nak fejevétele.) De mennyire rettentő, annyira oktató.
 Herodesnek maga viselete nekünk érdekes észrevéte-
 leket nyújt.

Áldozd egész szivedet az erköltsnek, és jól vi-
 gyáz, hogy abban valamely tilalmas hajlandóságot
 kitsirázni ne hadj.

Ezen fejedelem (Herodes) bizonyára nem volt minden tisztelet nélkül az erkölts iránt. Ő figyelemmel hallgatta az igazságnak tanítóját; ő gyönyörüséget talált annak szovaiban; ő hajlott sok dolgokban annak tanátsira. De bizonyos tárgyakban nem akarta követni azokat. Ő nem adta magát egész szívéből az erkölts' gyakorlására; ő általengedte magát ellenállás nélkül az érzékenységek' gyönyörüségeinek; és egy tántz őtet elragadja és egészen magán kívül viszi. Az ő heába való és bolond nagyravágyásában az ő kitsin Fejedelemségét Királyságnak nevével ékesítette. Ezen nyomorult szenvedékek őtet a' veszélybe döntötték. Így egy kitsin hasadás, mellyel az ember nem gondolt, elégséges, hogy az egész hajó a' tenger' mélységébe elsüllyedjen. Órizkedjél a' vétek' pallyáján első lépést tenni és kerüld a' rossz isméretségeket. Herodes távolról sem gondolta. Herodiással való első viszonyainak idejében, hogy ezen rossz isméretség őtet annyira vigye, hogy azon napot, mellyen az Isten neki az életet adta, az Ur' Prófétái között a' leg nagyobbiknak halála által megmotskíttsa. Az erkölcs' utja szük menetelhez hasonlít, hol egyenetlen kősziklákön szükséges járni. Az, a' ki készakaratra egy rossz lépést tesz, nem képes az ő estét kormányozni mondván: Eddig akarok esni, és nem tovább.

Né keress mentségeket, hogy megszabadulj lelkiisméretednek ellenvetéseitől. Herodes' lelkiismérete eleinte neki erősen szól. Ő magára a' képzelésre is irtózik, hogy vért ontson: de majd heába való szinekhez, folyamodik, hogy magamagát megtsallya. Véteknek tartotta volna, az ő esküvését megszegni; és azonban világos, mint a' nap, hogy a' tiltott dolognak megigérése nem tsak nem kötelező, hanem vétkes is, és hogy ezen ígéretnek megtartása még nagyobb vétek. Nem akart olly kemény len-

ni, hogy egy istentelen anya által megvakított 's eltsábított leányt az ígéretnek megtagadása által elszomorítottson; de a' lármázó igazságtalanságnak, hogy az ártatlanságot, és a' szentséget a' hóhér'pallosának adja által, de a' mély fájdalomnak, mellyet ezen gyilkosság olly sok ezer embereknek okozna, látására betsukta szemeit. Szégyenlette volna az ő Királyi szovát vissza huzni olly sok vendégeknek jelenlétében, de azt nem gondoltameg, hogy végtelenül nagyobb gyalázatjára vállana, az ő Királyi bársonyát vérrel megfertőztetni és a' jelenvaló és utóbbi világ' szemei előtt egy alávaló gyilkosnak láttatni: Elannyira az önnön szeretet ügyes még a' legfeketébb vétkeknek is a' kegyességnek, az emberségnek, a' becsületnek megtsaló színeit adni! Ez egy ollyan ellenség, melly ellen szívünk' mélyében elegendőképen nem vigyázhatunk magunkra; ez egy hizelkedő, de mérges kigyó.

A' többi személyeknek magok viselete is nem kevesebbé oktató mireánk nézve.

Herodiás, ez a' hitesegett aszszony, ez a' megromlott anya, mutatja, mennyire gyűlöli a' vétek az igazságot, és azt, ki hirdeti az igazságot. Egy szent és erköltsős személynek vérző feje, kinek soha sem volt szándéka, neki kárára lenni, hanem csak őtet jóra téríteni, ezen fő, egy tányéron eleibe vitetvén, az ő szemei előtt kedvesebb ajándék, mint egy Ország-nak fele. Képzeltetünk e' magunknak nagyobb kegyetlenséget? És mindazonáltal, mihelyest ellenállást kezdél magadban tapasztalni azon nemes szívü ember iránt, ki neked igazságot mond, uton vagy, hogy ezen aszszonyhoz hasonló légy.

Herodiás' leányának magaviselete, vagy is: az ő annyában való bizodalma és az ő sietése, hogy attól kérjen tanátsot, igazán szép és érdeklő. De az ő készsége ezen anyának akaratját tellyesíteni hasonló.

képen ditséretes é? Követett é volna ő el valamely hibát ezen alkalmatosságban annak nem engedelmeskedvén? A' felelet nem kétséges. Nem, ezen alkalmatosságban nem volt jó engedelmeskedni. Ha a' szülők olly szerencsétlenek lehetnek, hogy az ő gyermekeiknek valamely igazságtalan dolgot parantsolnyanak, lopást, hazugságot, vagy más betstelen tselekedetet, akkor az az eset adja magát elő, mellyben ezen máximával élni kell: Szükséges engedelmeskedni az Istennek inkább, mint az embereknek.

János képe az igaz nagyságnak, és az igaz szentségnek. Az Úrnak akaratja több ő reá nézve minden szemfényvesztőnél, mit egy Fejedelemnek udvara mutatthat. A' Fejedelemnek kegyelmével élni, az ő asztalánál enni, az ő palotájában lakni, fényes ruhát viselni, az érzékenységeknek minden gyönyörűségeit kóstolni, ez mind semmi az ő szemei előtt az Isteni akarat mellett. Jobban szereti általadni az ő karait a' lántzoknak és az ő fejét a' kardnak, mint valamiben fogatkozni az ő tiszte iránt. Ezen olly nemes, olly felemelkedett érzéseknek nem kell e' felindítani a' mi egész tsudálkozásunkat és ösztönözni minket a' nagy szívü vetélkedésre?

Még egy észrevételt, § minekelőtte ezen Historiát befejezzük. Midőn látjuk, hogy egy gonosz és megvetni való asszony az ártatlanságon győzödelmeskedik, hogy egy nagy ember egy tántzosnénak méltatlanul feláldoztatik, hogy egy gonosztévő koronát hordoz, és hogy egy Szentnek feje kard alatt leesik, ezen gondolat nyújtja magát a' mi lelkünknek: Igen is, szükséges, hogy legyen egy más élet, egy jobb élet, hol a' § vétek megfog büntettetni, és hol az § erkölts elfogja venni az ő koronáját; mert az Isten igaz.

A' 105-ik és § következő lapokon olvasuk: „Jésus se plaisoit à § préserter § ses divines

„instructions sous le voile d'une belle allégo-
 „rie. Ces figures employées par Jésus, ou,
 „comme on les appelle ordinairement, ses pa-
 „raboles contenoient un trésor de vérités im-
 „portantes. Il y règne tant de simplicité, de
 „naturel, elles sont si bien puisées dans la vie
 „commune, que chacune d'elles semble être
 „un tableau parfait et peint de main de maître.
 „En voici une des plus belles et des plus
 „agréables:“

„Un homme eut deux fils. Le plus jeune
 „des deux lui dit: Mon père, donnez-moi la
 „portion de l'héritage qui doit me revenir. Le
 „père partagea son bien entr'eux. Peu de jours
 „après le second fils emporta tout ce qu'il a-
 „voit, s'en alla dans un pays étranger, et
 „dissipa son patrimoine en vivant dans la dé-
 „bauche. Après qu'il eut tout consumé, il sur-
 „vint dans ce pays une grande famine. Il com-
 „mença lui-même à être dans l'indigence. Alors
 „il alla trouver un habitant de cette contrée,
 „et se mit à son service. Celui-ci lui ordonna
 „de se rendre à sa campagne pour garder les
 „pourceaux. Là il eut bien voulu se rassasier
 „de ce que les pourceaux mangeoient. Mais
 „personne ne lui en donnoit. Enfin il rentra
 „en lui-même, et se dit: Combien y a-t-il de
 „mercenaires, dans la maison de mon père qui
 „ont du pain en abondance, et moi je meurs
 „ici de faim! Je me leverai, et j'irai vers mon
 „père, et je lui dirai: Mon père, j'ai péché

„contre le ciel et contre vous. Je ne suis plus
 „digne d'être appelé votre fils: faites de moi
 „comme de l'un de vos mercenaires. Il se re-
 „mit en route, et retourna vers son père. Le
 „père le vit de loin, fut ému de compassion,
 „et, se jetant à son cou, il l'embrassa. Son
 „fils lui dit: Mon père, j'ai péché contre le
 „ciel et contre vous. Je ne suis plus digne
 „d'être appelé votre fils. Mais le père (sans
 „le laisser continuer), dit à ses serviteurs: Ap-
 „portez promptement la plus belle robe, et
 „l'en revêtez; mettez-lui un anneau au doigt
 „et une chaussure aux pieds. Amenez un veau
 „gras, et tuez-le; nous ferons un festin en ré-
 „jouissance. Car mon fils étoit mort (pour moi),
 „et il est ressuscité; il étoit perdu, et il est
 „retrouvé.”

„Cette parabole de Jésus est si belle, qu'on
 „ne peut y ajouter un mot sans craindre de
 „gâter quelque chose. Qui ne seroit ému jus-
 „qu'au fond du coeur en voyant l'extrême bon-
 „té de ce père pour un fils égaré? Ne sentons
 „nous pas nos yeux se mouiller de larmes, en
 „faisant cette réflexion: Dieu est encore infini-
 „ment plus miséricordieux envers le pécheur
 „touché d'un véritable repentir? Ce n'est pas
 „assez pour lui de pardonner au coupable; il
 „est transporté de joie, lorsqu'il voit ce mal-
 „heureux revenir vers lui. Un homme qui res-
 „sembleroit à cet enfant prodigue, à ce fils éga-
 „ré, qui se seroit éloigné de Dieu pour se je-

„ter dans la dissipation et se plonger dans les
 „plaisirs criminels, ne devroit-il pas faire tous
 „ses efforts pour ressembler à ce fils repentant,
 „à cet enfant retrouvé?”

Jézusnak tettzett az ő Isteni oktatásait egy szép allegoriának fátyola alatt nyújtani. Ezen képek, melyekkel Jézus élt, vagy is, mint azok közönségesen neveztetnek, az ő Párabolái fontos igazságoknak kintsét foglalták magokban. Azokban olly nagy egygyűség és természetesség uralkodik, 's a' közönséges életből olly jól merítették, hogy azoknak mindegyike tökéletes és mesternek keze által festett táblának lenni láttatik. Ime itten egy a' legszebbek és leggyönyörködtetőbbek közül:

Egy embernek két fia volt. A' fiatalabbik monddotta neki: Atyám, addki nekem az örökségnek részét, melly engem' illet. Az atya felosztotta az ő javait közöttök. Kevés napok mulva azután a' második fiu elvitt mindent, a' mie volt, elment idegen tartományba és elpazarlotta az ő örökségét fesletségben élvén. Minekutána mindent elköltött, ezen tartományban nagy éhség támadott. Maga is szükségben kezdett lenni. Akkor keresett egy lakost ezen vidéken, és szolgálatjába állott. Ez neki parantsolta, hogy az ő mezejére mennyen, sertvéseket őrizni. Ottan még avval is akart volna örömet jól lakni, mit a' sertvések ettek. De senki sem adott abból neki. Vég-tére magához tért és monddotta: Mennyi napszámok vagynak az én atyám' házában, kiknek kenyerek van bőségben és én itten éhel meghalok! felfogok kelni és az én atyámhoz fogok menni és neki fogom mondani: Atyám, vétettem az ég ellen és te-ellened. Nem vagyok többé méltó, hogy a' te fiadnak neveztessek: tselekedj velem, mint egygyel a'

te napszámosaid közül. Útnak adta magát és viszatért az ő atyához. Az atya őtet látta meszszeről, megindíttatott a' szánakozástól és nyakába borulván, őtet megölelte. A' fia neki mondotta: Atyám, véttem az ég ellen és teellened. Nem vagyok többé méltó, hogy a' te fiadnak neveztessek. De az atya (a' nélkül, hogy azt tovább beszélni hagyta volna) mondotta az ő szolgálóinak: Hozzatok hamar legszebb ruhát és öltöztessétekfel avval őtet; tegyetek neki gyűrűt az ujjára, és sarukat a' lábaira. Hozzatok egy kövér borjut és öljétek meg azt; öröm innepet fogunk tsinálni. Mert az én fiam meghalt (én ream nézve) és feltámádott; elveszett, és megtaláltatott.

Ezen Párábolája Jésusnak olly szép, hogy nem lehet hozzá egy szót is adni félelem nélkül, ne talán valami a' dologban elrontassék. Ki ne indulna meg a' szívnek mélyéig látván ezen atyának kimondhatatlan jóságát egy eltévedett fiu iránt? Nem érezzük a' mi szemeinket könnyekre fakadni, ezen észrevételt tévén: Az Isten még véghetetlenül irgalmasabb az igaz bánattól megghatott bűnös iránt? Nem elég neki a' vétkesnek megengedni; ő örül, midőn látja ezen szerentsétlent ő hozzá viszatérni. Az ember, a' ki hasonló volna ezen tékozló gyermekhez, ezen eltévedett fiuhoz, a' ki eltávozott volna az Istentől, hogy magát tékozlásra vesse és vétkes gyönyörüségekbe merittse, nem kellen é neki minden erejéből azon iparkodni, hogy hasonló legyen ezen vétkei megbánó fiuhoz, ezen megtalált gyermekhez?

A' 211-ik és 213-ik lapokon olvassuk :
 „C'est sous l'invocation de la providence divine que fut fondée la première institution chrétienne qui eût pour objet le soulagement des pauvres. La bénédiction que les disciples im-

„ploroient, se répandit sur toute la terre; la
 „première institution établie en faveur des
 „pauvres donna naissance à des milliers d'in-
 „stitutions semblables. Qui pourroit compter
 „cette multitude immense d'hospitaux ouverts à
 „l'indigence et aux infirmités, et qu'on ne voit
 „que chez les peuples chrétiens? Qui pourroit
 „compter les millions d'hommes souffrants qui
 „ont reçu du soulagement dans ces asiles, où
 „la charité les à recueillis? Que de pauvres,
 „que de malades auroient péri sans le secours
 „de ces salutaires établissemens! Ainsi le
 „christianisme fut pour l'humanité souffrante
 „un bienfait inappréciable, même à ne consi-
 „dérer que ce monde.” —

„Nous voyons dans Etienne une belle et
 „parfaite image d'un vrai disciple de Jésus, un
 „fidèle portrait de Jésus lui-même. Il est tout
 „pénétré de l'esprit de Jésus; la pure lumière
 „de la sagesse éclaire son intelligence; les sen-
 „timents de bienfaisance qui animoient Jé-
 „sus, remplissent tout son coeur; une inno-
 „cence et un calme célestes brillent dans ses
 „traits angéliques.”

Az Isteni gondviselésnek meghívása alatt ala-
 pították az első keresztényi Intézet, mellynek tár-
 gya volt a' szegények segítsége. Az áldás, mellyet
 a' tanítványok kértek, az egész földre kiterjesztet-
 te magát; az első Intézet, melly a' szegények'szá-
 mára állították, ezernyi hasonló Intézeteknek adott
 lételt. Ki számlálhatná meg ezen temérdek sokasá-
 gát a' gyámházoknak, mellyek a' szűkölködésnek

és a' betegségeknek meg nyittattak, — és mellyek tsak a' keresztény népeknél láttatnak? ki számlálhatná meg miliomait a' szenvedő embereknek, kik ezen menedékhelyeken segítséget nyertek, hol a' szeretet azokat felvette? Mennyi szegény, mennyi beteg elveszett volna ezen jótékony Intézeteknek segítségével nélkül! Így a' kereszténység a' szenvedő emberiségre nézve megbetsülhetetlen jótétemény, ha tsak ezt a' világot tekintsük is. —

Istvánban látjuk egy szép és tökéletes képét Jesus' igaz tanítványának, egy hiv lerajzolását magának Jésusnak. Ő egészen általvan hatva Jesus' lelkével; a' böltsességnek tiszta világossága derítifel az ő értelmét; a' jótéteménynek érzései, mellyek Jésust lelkesítették, betöltik az ő egész szívét; egy mennyei ártatlanság és tsendesség fénylik az ő anyagi vonásiban.

A' 217-ik és következő lapon olvassuk :

„Nous n'exposerons point toutes les observations intéressantes qu'offre cette belle histoire, nous nous bornerons à quelques-unes.”

„1) Jésus - Christ, après sa mort, sa résurrection et son ascension glorieuse, a fait connoître par des preuves sans nombre qu'il étoit le Sauveur des hommes, le véritable et unique fils du Père éternel, celui qui est l'amour présent et agissant partout, et qui veut purger tous les coeurs des penchans vicieux, pour les remplir de ce pur amour seul capable d'opérer le bien.”

„2) Tous ceux qui ont cru véritablement en Jésus-Christ et en Dieu par Jésus-Christ, ont fait admirer en eux dès l'instant même

„les fruits excellents que produit la foi, un
 „parfait amour pour Dieu, joint à la recon-
 „naissance, au désir de glorifier le nom du
 „Seigneur, à la soumission, à la confiance,
 „à la résignation, un parfait amour pour les
 „hommes, joint à la douceur, à la mansvêtu-
 „de, à la clemence et à toutes les vertus so-
 „ciales.“

„3) Tous ceux à qui la foi en Jésus avoit
 „été clairement et distinctement révélée, et
 „qui cependant la repousoient, nous les voyons
 „plongés dans tous les vices; ignorants, su-
 „perstitieux, idolâtres, orgueilleux, opinâtres,
 „querelleurs, égoïstes, cupides, adonnés à la
 „volupté, à la colére, à l'envie, à la haine,
 „en un mot, à toutes les passions désordon-
 „nées.”

Puisse la première de ces trois obser-
 „vations nous apprendre à croire en Jésus, et
 „par lui au Père, qui l'a envoyé dans ce mon-
 „de pour nous éclairer, pour nous sanctifier, pour
 „assurer notre bonheur! Puisse la seconde nous
 „exciter à imiter les vertus qui distingvoient
 „si éminemment les premiers disciples de Jé-
 „sus, le gout de la prière, l'obéissance à Dieu,
 „l'amour de nos semblables, la patience dans
 „les maux! Puisse enfin la troisième nous pré-
 „server de l'arrogance, de la présomption et
 „de tous les vices odieux qui obscurcissent
 „l'entendement, au point qu'il ne sait plus
 „voir les vérités les plus claires, et qui dé-

„pravent le coeur, au point de lui faire haïr
 „jusqu' à la vertu!“

Nem fogjuk előadni mind azon fontos észrevételeket, melyeket ezen szép Historia (Szent Pál' megtérésének Historiája) nyújt; egynehányra fogjuk szorítani magunkat.

1) Jesus Krisztus az ő halála, feltámadása és ditsőséges mennybemenetele után számtalan próbák által megismértette, hogy ő az emberek' üdvözítője, az örök Atyának igaz és egyetlen fia, az, ki mindenütt jelenlévő és munkálkodó szeretet és ki minden szíveket a' vétkes hajlandóságoktól megakar tisztítani, hogy azokat megtöltse azon tiszta szeretettel, melly tsak maga képes jót tselekedni.

2) Mind azok, kik igazán hittek Jésum Krisztusban, és Jésum Krisztus által az Istenben, legottan tsudáltatták magokban azon jeles gyümölsöket, melyeket szül a' hit, egy tökéletes szeretetet az Isten iránt, egybekaptsoltatva a' háládatossággal, az Urnak nevét ditsóítani való kívánsággal, az alázatossággal, a' bizodalommal, magának az Isten' akarattjára való hagyásával, egy tökéletes szeretetet az emberek iránt, egybekaptsoltatva a' jósággal, a' szelidséggel, a' kegyességgel és minden társasági erköltsökkel.

3) Mind azokat, kiknek a' Jésum Krisztusban való hit világosan és különösen kinyilatkoztatott, és kik mindazonáltal azt megvetették, minden vétkekbe elmerülve látjuk; tudatlanok, babonások, bálványozók, kevélyek, nyakasok, veszekedők, tsak magokat szeretők, prédára adattak a' gyönyörűségnek, a' haragnak, az irigységnek, a' gyűlölségnek, egy szóval, minden rendetlen indulatoknak.

Tanítsion meg minket az első észrevétel hinni Jésum Krisztusban és ő általa az Atyában, ki őtet kül-

dötte e' világra, hogy minket megvilágosíttson, hogy minket megszenteljen, hogy a' mi boldogságunkat bizonyossá tegye. Ösztönözzön minket a' második észrevétel követni azon erköltsöket, mellyek Jésus Krisztusnak első tanítványit olly jelesen megkülönböztették, az imádságnak kedvelése, az Istenhez való engedelmesség, a' mi hozzánk hasonlóknak szeretete, a' sanyaruságokban való hékességes türe! Tartóztasson vissza végtére minket a' harmadik észrevétel a' kevélységtől, a' megbizotságtól, és minden gyűlöletes vétkektől, mellyek az értelmet meghomályosítják, annyira, hogy az nem tudja többé látni a' legvilágosabb igazságokat is, és mellyek a' szívet megvesztegetik, annyira, hogy avval meggyűlöltetik még magát az erköltset is.

„A' 228-ik és követhesendő lapokon olvas-
 „suk: „Si dans l'horreur, d'une forêt sauvage,
 „hérissée de ronces et féconde en herbes véné-
 „neuses, nous aimons à rencontrer un pom-
 „mier en fleurs, c'est avec plus de joie et de
 „plaisir encore que nous devons voir ici au
 „milieu de la corruption du monde la première
 „société chrétienne commencer à fleurir.“

„Cette histoire nous offre d'abord une
 „image du monde tel qu'il est la plupart du
 „temps. Nous y voyons dans les Israélites un
 „peuple réprouvé, plein d'une joie criminelle,
 „dont le plus grand plaisir est de voir l'inno-
 „cence dans les fers, et qui peut à peine at-
 „tendre le jour où l'épée fera couler le sang
 „du juste. Dans les députés de deux grandes vil-
 „les de commerce nous voyons des hommes

„qui ne pouvant s'empêcher de mépriser Hé-
 „rode au fond du coeur, ne rougissent point
 „de s'abaisser aux plus humbles et aux plus
 „lâches flatteries, pour avoir du pain à meil-
 „leur marché. Hérode a beau étaler toute sa
 „magnificence royale, toute son éloquence :
 „nous ne voyons en lui qu'un homme qui se
 „joue de la vie de ses semblables, qui, armé
 „d'un glaive que Dieu a remis entre ses mains
 „pour le soutien de la justice, en fait usage
 „pour assassiner, dont le coeur est sans cesse
 „en proie à des accès de colère et de rage tan-
 „tôt contre les disciples innocents de Jésus,
 „tantôt contre ses propres serviteurs, tantôt
 „contre les villes voisines, et qui, malgré tous
 „ses forfaits, ose, dans son orgueil monstreu-
 „eux, se fraire rendre des honneurs divins.“—

„Cette histoire nous fait entrevoir en même-
 „temps l'intérieur de la première société chré-
 „tienne, et nous pouvons contempler, pour
 „ainsi dire, le ciel sur la terre. Tous les dis-
 „ciples de Jésus, hommes et femmes, sont at-
 „tachés au ciel par les liens de la confiance et
 „de l'amour. Au milieu des affreuses persécu-
 „tions que les méchants leur font souffrir, leur
 „courage ne les abandonne pas. Hérode sans
 „doute ne dormoit point dans son lit doré, et
 „Pierre sommeille dans les fers aussi paisible-
 „ment qu'un enfant sur le sein de sa mère.
 „Jour et nuit l'ardente prière, les vœux una-
 „nimes que l'Eglise fait pour lui, ne cessent

„de monter vers le ciel ; et un ange du Seigneur
 „en descend, pour apporter du secours, pré-
 „cisément à l'heure où la détresse est au com-
 „ble, et où tout espoir de secours semble prêt
 „à s'évanouir. Avec une puissance contre la-
 „quelle ni les prisons, ni les chaînes, ni les
 „portes d'airin, ni les hommes armés ne peu-
 „vent rien, avec toutes les attentions délica-
 „tes qu'une tendre mère a pour son enfant,
 „avec ces précautions que l'amour maternel
 „étend jusqu'aux moindres détails, l'ange dé-
 „livre l'innocence opprimée. Tous les discip-
 „les sont unis entreux par les liens de la con-
 „corde qui doit régner entre des frères, de-
 „puis le premier Apôtre du Seigneur jusqu'à
 „la plus humble servante.“ —

„Hérode nous présente en outre un épou-
 „vantable exemple de l'orgueil puni. Quelle
 „soudaine révolution ! Toute sa pompe et sa
 „splendeur se change tout d'un coup en un
 „spectacle d'horreur et d'épouvante ; et de cette
 „bouche qui faisoit entendre un si fier langage,
 „il ne sort plus que des plaintes et des ge-
 „missements. Une humiliation, si non aussi
 „extraordinaire, du moins analogue, est tou-
 „jours la peine réservé à l'orgueil. La mort
 „met fin à la jactance de ce roi ; — Aussi la
 „pensée de la mort est-elle un excellent mo-
 „yen d'abattre les fumées de l'orgueil.“

Ha egy vadony, tuskés és mérges füvekkel ter-
 mékeny erdőnek iszonyuságában egy virágzó almafára

örömmel akadunk, még nagyobb gyönyörűséggel kell itten (Jerusálemben a' Kereszténységnek első idejében) látnunk, hogy a' világ' romlottságának közepette az első keresztény társaság virágozni kezd.

Ezen Historia (Szent Péternek Herodes' tömlőztéből való tsudalatos kiszabadítása) előszer a' világnak olyan képét adja előnkbe, millyen az többnyire. Itt az Israëlitákban látunk egy megromlott népet, egy kárhozatos örömmel eltelve, mellynek legnagyobb gyönyörűsége az ártatlanságot vasban látni és melly alig várhatja a' napot, mellyen a' pallos folytatni fogja az igaznak vérét. A' két nagy kereskedő városnak követeiben látunk olyan embereket, kik, szivekben Herodest nem tudván meg nem vetni, nem szégyenlik nyereség' kedvéért magokat lealatsonyítani a' legalább való és leggyalázatosabb hízelkedésekre. Herodes haszontalan fitogatja az ő egész Királyi pompáját, az ő egész ékesszólását: Nem látunk ő benne mást, mint egy embert, ki játzik az ő hozzá hasonlóknak életével, ki karddal felfegyverkeztetve, mellyet az Isten, az ő kezeibe adott az igazságnak fenntartására, avval a' gyilkosságra él, kinek szive minduntalan prédája a' haragnak, és dühösségnek, majd Jésusnak ártatlan tanítványi ellen, majd tulajdon szolgálai ellen, majd a' szomszéd városok ellen, és ki, minden, tettei ellenére, mer az ő szörnyeteg kevélységében magának isteni tiszteleteket adatni. —

Ezen Historia általláttatja velünk egyszer'smind az első keresztény társaságnak belsejét, és szemléltethjük, ugy szólván, az eget a' földön. Minden tanítványi Jésusnak, férfiak és asszonyok, az éghez vagnak köttetve a' bizodalomnak és a' szeretetnek kötelei által. A' rettenetes üldözések közepette, mellyeket a' gonoszok veleik szenvedtetnek, az ő bátorságok nem hagygyael őket. Herodes kétség kívül nem aludt

az ő aranyos ágyában és Péter aluszik a' vasban olly tsendesesen, mint egy tsötsömös az ő anyja' ölében. Nappal és éjjel a' forró imádság, az egyesült sohajtások, mellyeket az Anyaszentegyház tesz ő érette, nem szünnemeg az égfelé felmenni; és az Úrnak Angyala onnét lejön, hogy segítséget hozzon, épen azon időben, midőn a' szükség legnagyobb és midőn a' segítségnek minden reménysége láttatik már már elenyészni. Egy olly hatalommal, melly ellen se a' tömlöztök, se a' lántzok, se a' réz kapuk, se a' fegyveres emberek nem tehetnek semmit, mind azon kémellő vigyázásokkal, mellyekkel egy édes anya viseltetik az ő gyermekéhez, azon szorgoskodásokkal, mellyeket az anyai szeretet kiterjeszt a' legkissebb körülállásokra is, az Angyal megszabadítja az elnyomattatott ártatlanságot. Minden tanítványok öszve vannak kötve egymás közt az egyetértésnek köteleivel, mellynek uralkodni kell közöttök, az Úrnak első Apostolától fogva a' legalább való szolgálóig.—

Továbbá Herodes szemeink eleibe teszi egy rettenetes példáját a' megbüntettetett kevélységnek. Melly hirtelen való változás! Az ő egész pompája és fényessége egyszerre iszonyodásnak és rettegésnek látományává változik; és azon szájából, melly olly kevély szovakat hallatott, nem jönki többé, mint panaszok és jajgatások. A' megaláztatás, ha nem ilyen renden kívül való is, legalább némünémüképen hasonló, a' kevélységnek mindég fenntartatott büntetés. A' halál véget vet ezen Király' hánykolódásának. — A' halálnak meggondolása jeles eszköz a' kevélységnek füstjeit leverni.

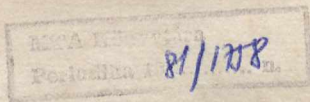
VI.

Theologiai Literatura.

A' Tudományok' pályáján időről időre feltűnő Literaturai szüleményeknek megismértetése 's vizsgálatja a' Folyóirások' czélszerű tárgyainak egyike. Értetődik tehát ez a' jelenvaló Egyházi Folyóirásról is a' Theologiai Literaturára nézve. Minthogy azonban némű munkáknak bővebb ismértetésük 's főképpen vizsgálatjuk hosszabb időt kíván, és mégis azoknak érdekes voltuk kívánatossá teszi a' reájok való mentül előbbi figyelmeztetést: ennél fogva czélerányosnak ítéltetik, e' Folyóirás' (telly. czim.) tisztelt Olvasóit a' Theologiai Literatura' körében időnként megjelenő jeles, vagy foglalatjukra nézve érdekes munkákra legalább is röviden figyelmeztetni, hogyha azoknak bővebb ismértetésük vagy az idő' szűke vagy más egyéb okok miatt hátra maradna.

1) Symbolik, oder Darstellung der dogmatischen Gegensätze der Katholiken und Protestanten, nach ihren öffentlichen Bekenntniss-Schriften. Von Dr. J. A. Möhler, ordentl. Professor der katholischen Facultät in Tübingen. Zweyte verbesserte und vermehrte Auflage. Mainz 1833. Druck und Verlag bey Florian Kupferberg. (8ad rétbén, áil XLIV. és 622 lapból). Az ára 3 for. pengő pénzben.

Ezen munka, melly a' Katolikusok és Protestánsok között fenn álló hitágazati ellentételeket mély bélatással, éles itélettel, széles tudománnyal 's józan szellemmel terjeszti elé, köz megelégedést 's jóvaagyást nyert a' katolikus Tudósok előtt, de ellenben a' Protestánsoknál ellenkezőkre talált, a' mi is a' tudós Szerzőt a' következő czímű Védirat' kiadására bírta:

2) Neue Untersuchungen der Lehrgegensätze zwischen den Katholiken und Protestanten. Eine Vertheidigung meiner Symbolik gegen die Kritik des Herrn Professors Dr. Baur in Tübingen. Von Dr. J. A. Möhler, ordentl. Professor der katholischen Facultät in Tübingen. Mainz 1834. Druck und Verlag bey Florian Kupferberg. (8ad rét. IV, és 528 lap.) Az ára 3 for. peng. pénzb.

3) Wanderungen eines irländischen Edelmannes zur Entdeckung einer Religion. Mit Noten und Erläuterungen. Aus dem Englischen des Thomas Moore, Verfassers der Memoiren des Capitän Rock. Erster Band. Köln am Rhein. Druck und Verlag von M. Du Mont-Schauberg 1834. (8ad r. X. és 175 lap.) Zweiter Band (8ad r. IX. és 190. lap.) Mind a' két kötet' ára 1 for. 30 kr. peng. p.

Olvasásra méltó munka, mellyben a' tudós Szerző, született Irlandus, egyébkind is leghíresebb Angoly költő, valóban csudalátra méltó terjedtségű tudossággal 's e' mellett egy részről könnyen érthető, más részről pedig érdekesen mulattató előadással védi a' kereszt. katolika Vallásnak 's Egyháznak az Apostolokig felérő régiségét, állandóságát 's a' Krisztus Urunk' ígéretein alapult tsalhatatlan tekintetét 's innént következetesen annak egyedül való igazságát 's üdvözítő erejét. A' kinek a' hibás előítéletek' elszéllyesztése, az igazságnak terjedése 's különösen a' ker. katol. Hit 's Egyház' igazságáról való meggyőződés szívéen fekszik, az nem fogja e' könyvet olvasatlanul hagyni. Bár ügyes magyarosítóra találna!

4) De Primatu Romani Pontificis ejusque juribus. Scripsit Augustinus de Roskovány Dioecesis Agriensis Presbyter et Archivarius, AA. LL. Philosophiae et SS. Theologiae Doctor. — Cum Approbatione reverendiss. Ordinarii Archiepisc. Agriensis. Augustae Vindelicorum Apud Carolum Kollmann, Bibliopolam. MDCCCXXXIV (8adr. VIII. és 316 lap.). Az ára 2 fr. 24 kr. peng. p.

Ezen jeles munkának előleges ajánlására elegendő léssen az Érseki jóva hagyás' eredeti szavait felhozni: „Adprobatio Ordinarii. Opus, cui titulus: *De Primatu Romani Pontificis, ejusque juribus. Scripsit Augustinus de Roskovány, Dioecesis Agriensis Pres-*

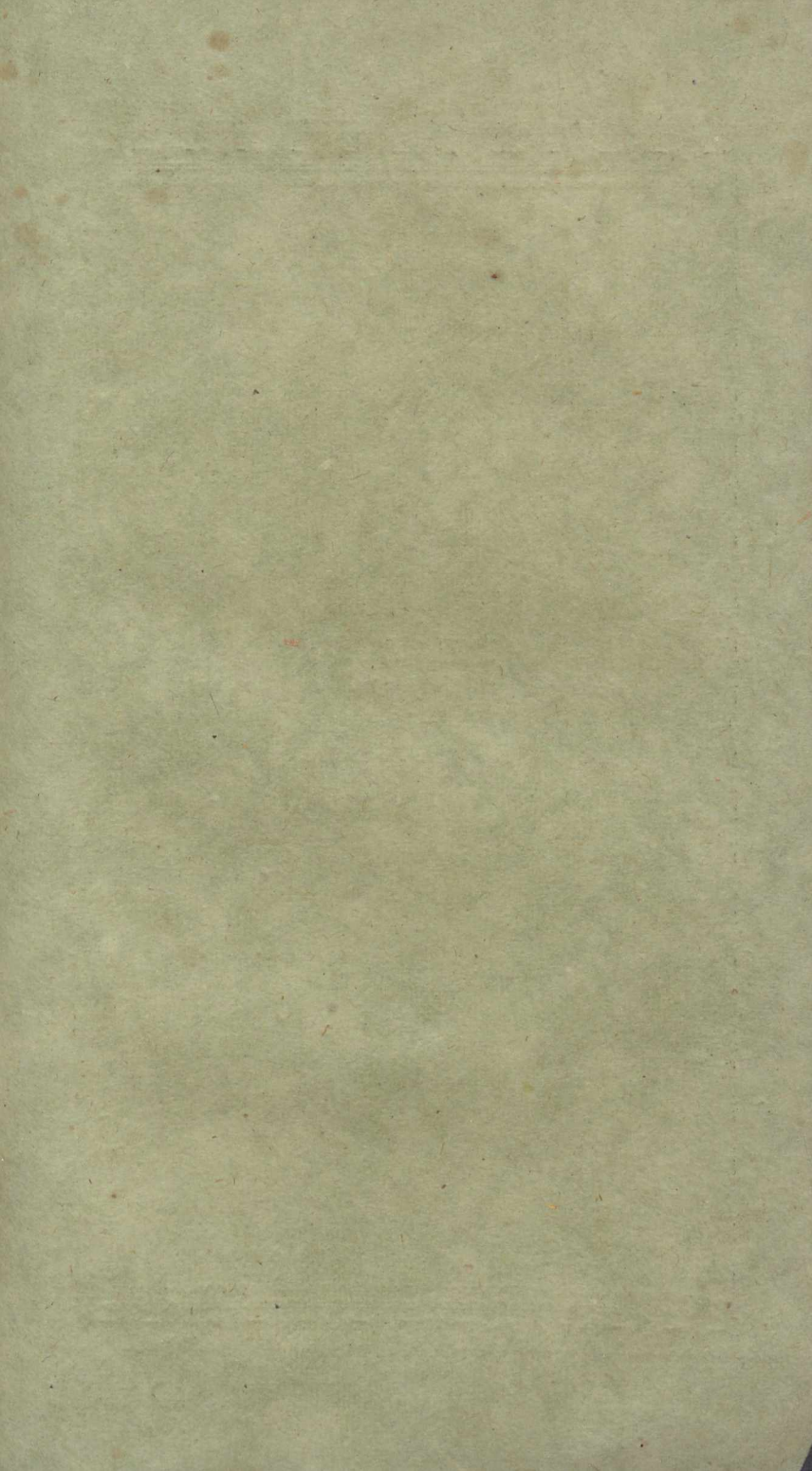
„byter et Archivarius, AA. LL. Philosophiae et Theologiae Doctor, non tantum nihil continet doctrinae fidei, morumque orthodoxae adversum, verum etiam tanquam rarum industriae sincerique studii designatis superius objectis pari cum successu impensi, specimen considerari commendarique potest. Datum Agriae Die 6-a Novembris a. 1833. Joannes Ladislaus Pyrker, Patr. AEppus. Mathias Kováts, Metropolitanae Ecclesiae Agriensis Canonicus Theologus.“

5) *Observationes Catholicae super Recitationibus ad tertium Seculare Augustanae Confessionis Festum digne celebrandum praeparantibus Auctore Hungaro editis. Imprimis de Religionis perfectibilitate.* J. Sz. J. L. E. R. T. P. O. Rosnaviae Typis Josephi Keck. C. R. Typographi 18. 4. (8-ad r. 52. lap.)

Kevésben sok igazat, jót 's a' Catholicismus ellen felhozattatott becstelenítő vádok' megczáfolására alkalmatosat mond, noha még másoknak is sok mondani valót hagyott. Kár, hogy a' számos nyomtatási hibák' eltávoztatására nagyobb ügyesség nem fordítatott.

6) *Első évi Munkálatjai a' Pesti Nevendék papság' Magyar' Iskolájának. Pesten 1833. Esztergami k. Beimel Jósefnél. (8. XVI. és 216. lap.)* Az ára 40 kr. peng. p. Magokban foglalják Justinus Filosofus' és Martyr' Véd-iratjait, Arany-szájú szent János' némelly érdeklőbb Homiliáit magyarra fordítva, két eredeti munkálatot, 1) az Isteni gondviselésről, 2) a' Messiásról, végre Rudnay Sándor Kardinalis' Primás' életírását.

Ditséretes említést érdemelnek ezen Munkálatok, ngymint, a' Pesti Nevendék papság' a' szentebb tudományok eránti buzgóságát édes anyanyelvünk' művelésével öszve kapcsoló szorgalmának nyilvános tanúbizonyságai. Ugyan azon szent érzelem 's arra, a' mi közhasznú 's üdvözseges, hajló készség, melly ezen Munkálatoknak kezdetet 's létett adott, lelkesitse azoknak folytatásában az említett Pap-nevelő Fő-Intézetbeli Magyar Iskola' Tagjait! — A' másod' évi Munkálatok is már sajtó alatt vannak, nem sokára meg jelenendők. —

100

PESTEN,
Esztergami K. Beimel József betűivel.

— — —
Ára 1 for. ezüstben.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

IV.

PIZE

1834.

